

Thor Ola Engen

«Ein stad skal dei så sin rug»

Bidrag til et forskningsprogram om
skogsfinsk kultur og den regionale
innlandskulturen i Skandinavia

Utarbeidet på oppdrag fra Hedmark fylkeskommune

Høgskolen i Hedmark
Oppdragsrapport nr. 2 – 2003

Online-versjon

Utgivelsessted: Elverum

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Forfatteren er selv ansvarlig for sine konklusjoner. Innholdet gir derfor ikke nødvendigvis uttrykk for Høgskolens syn.

I rapportserien fra Høgskolen i Hedmark publiseres FoU-arbeid og utredninger. Dette omfatter kvalifiseringsarbeid, stoff av lokal og nasjonal interesse, oppdragsvirksomhet, foreløpig publisering før publisering i et vitenskapelig tidsskrift etc.

Rapporten kan bestilles ved henvendelse til Høgskolen i Hedmark.
(<http://www.hihm.no/>)

Oppdragsrapport nr. 2 - 2003

© Forfatteren/Høgskolen i Hedmark

ISBN: 82-7671-324-6

ISSN: 1501-8571

Høgskolen i Hedmark

Tittel: «Ein stad skal dei så sin rug.» Bidrag til et forskningsprogram om skogsfinsk kultur og den regionale innlandskulturen i Skandinavia

Forfatter: Thor Ola Engen

Nummer: 2

Utgivelsesår: 2003

Sider: 106

ISBN: 82-7671-324-6

ISSN: 1501-8571

Oppdragsgiver:

Emneord: Finnskogen, forskning, kulturforskning

Sammendrag: Dette utkastet til et forskningsprogram om skogsfinsk kultur er blitt til på oppdrag fra Hedmark fylkeskommune. Forskningsoppgavene er sett i lys av Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001) og presentert i et minoritetsperspektiv. Rapporten innledes med en kort introduksjon til skogsfinsk historie og kultur basert på den eldre forskningen. Det er introdusert et skille mellom det som kan kalles skogsfinsk kultur i mer generelle forstand, og en mer stedegen finnskogskultur. Deretter inneholder rapporten en del forslag til nye prosjekter, systematisert på basis av et Skjema for kulturanalyse, som er egnet til å identifisere ulike behov innen kulturforskning. I tillegg er det lagt vekt på komparativ forskning som kan gjøre forskning på skogsfinsk kultur mer allment interessant. Det komparative perspektivet kan realiseres både ved å sammenlikne skogfinnenes akkultureringsforløp over tid både med andre innvandrergreper av finsk opphav i Norge og med urbefolkningsgruppa sørsamer og den nasjonale minoriteten romani. Dette kan kaste lys over de mer grunnleggende mentalitetene i den norsk-etniske befolkningen, de generelle prosessene som har vært i virksomhet og særegne kjennetegn ved ulike minoritetsgrupper. Dermed kan forskning på skogsfinsk kultur også være av betydning for den aktuelle IMER-forskningen på urbane minoriteter.

Høgskolen i Hedmark

Title: «Ein stad skal dei så sin rug.» A contribution to a research program on the culture of Forrest Finns in internal Scandinavia, part 1.

Author: Thor Ola Engen

Number: 2

Year: 2003

Pages: 106

ISBN: 82-7671-324-6

ISSN: 1501-8571

Keywords: Finnskogen, research, culturere research

Summary: In response to an initiative from the regional authorities of Hedmark County (Hedmark fylkeskommune), this publication aims to contribute to a research program on the culture and history of the Forrest Finns in Norway. The Forrest Finns began to immigrate into Scandinavia in the 17th century, but have only recently been given the status of a national minority. The research needs identified in this report are treated in a minority-majority perspective. The report contains a short introduction to the history and culture of Forrest Finns in Scandinavia, based mainly on older and established resources. On this basis, quite a few ideas for further research are suggested. The ideas are presented according to a certain strategy for cultural analysis, which is considered suitable for identifying other possible projects in addition to those outlined in the report. It is also suggested that it is important to make a distinction between what may be termed a general or comprehensive culture of Forrest Finns in Scandinavia and a culture peculiar to the locality of “Finnskogen” along the Norwegian-Swedish border. The report also recommends comparative research. Such an approach may open up new perspectives as far as the culture of Forrest Finns is concerned. At the same time it may make research on Forrest Finns more widely appealing to the community of researchers. A comparative approach may be realized in different ways. For example, the acculturation of Forrest Finns at different stages in Scandinavian history may be compared to the acculturation of other immigrant groups of Finnish origin, i.e. the Kvenes in Northern Norway. The acculturation of Forrest Finns may also be compared to national minority groups, like the Romani People, or indigenous groups, like the Southern Sami population, both of which have a long history in the county of Hedmark. Systematic comparisons between different minority groups may also open up new perspectives when it comes to understanding basic and historically rooted mentalities of the ethnic Norwegian majority population. Moreover, comparative research may add new approaches to the analyses of general processes like integration, assimilation and segregation. Research concerning the culture and history of Forrest Finns should therefore also be of importance to the agenda of internationally oriented IMER- researchers, who normally restrict their focus to recently immigrated urban minorities.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	7
Oppdraget og forskningsfeltet	9
Stortingsmelding nr. 15	13
Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter og Handlingsplan for menneskerettigheter	15
Nasjonalisme og nasjonsbygging	17
Imagined communities	23
Fylkeskommunalt initiativ	30
Kort introduksjon til skogsfinsk historie og kultur	33
Finnskogen i Solør/Värmland	36
Livet på Finnskogen – Finnskogskultur	37
Livet i Finnskogarna – skogsfinsk kultur	40
Eldre forskning om skogfinner	41
Noen sentrale arbeider	43
Forskning om språk og kultur	48
Nyere forskning	50

Forskningsbehov	52
Skjema for kulturanalyse og kulturbegrepet.....	54
Eldre forskning i kulturanalytisk perspektiv.....	59
Enhet og sammenheng, nye forskningsbehov	61
Konkrete idéer til nye studier	64
Del og helhet, helhet og del.....	71
Før og nå.....	74
Komparativ forskning.....	77
Konfliktperspektivet.....	78
Finsketniske innvandrergupper	81
Nasjonale minoriteter og urbefolkninger	82
Forskningsorganisering	86
Nettverk mellom fritidsforskere, akademiske forskere og dokumentasjonsinstitusjoner	86
Nettverk omkring finsketniske grupper.....	89
Nettverk omkring regionbygging	90
Sammenfatning.....	91
Litteratur.....	94
Vedlegg	I

Oppdraget og forskningsfeltet

*Bakom ligg tusen sjøars land.
Næverskomila er tung.
Framover, seigt over land og strand
stamper dei, gammal og ung¹*

Behovet for forskning om skogsfinsk kultur har eksistert lenge. Dette vitner ikke minst den store aktiviteten blant såkalte fritidsforskere om. Likevel har behovet i liten grad blitt fanget opp av de akademiske institusjonene, i hvert fall i Norge. I og med dette arbeidet legges det derfor fram et bidrag til et forskningsprogram, utarbeidet på oppdrag fra Hedmark fylkeskommune.

Det konkrete oppdraget fra Hedmark fylkeskommune om å initiere forskning på skogsfinsk kultur ble utformet i en situasjon der nasjonale minoriteter ble satt på forskersamfunnets dagsorden, gjennom framlegginga av Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001), Nasjonale minoritetar i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. Derfor har det vært naturlig både å se oppgaven i et minoritetsperspektiv, som i tillegg til å betrakte den skogsfinske minoriteten i sammenheng med andre minoritetsgrupper, også impliserer å betrakte befolkningsgrupper som relativt maktesløse minoriteter i relasjon til en mektig majoritet. Dette gjelder i første rekke minoritetsgrupper med finsk opphav, ikke bare i Norge, men i hele Skandinavia. Et sideblikk til forskere og forskning som er opptatt av kvener og Tornedalsfinner, er derfor vurdert i det følgende. Videre har det vært rimelig å berøre mulige relasjoner til forskere og forskning som

¹ Fra diktet *Utvandring*, hentet fra *Porkkalafela* av Åsta Holth. Oslo: Aschehoug, 1946: 11-12. Senere siteres flere vers fra dette diktet uten kildeangivelse.

gjelder romanifolket (taterne/de reisende, romanifolket²), eventuelt også samene, sjøl om disse formelt og juridisk tilhører kategorien urbefolkninger.

Det foreliggende bidraget til et forskningsprogram har kulturforskning og regionalforskning som utgangspunkt, i samsvar med oppdragets mandat. Å begrense forskningen på et område med et så bredt potensiale som skogsfinsk kultur har, til to forskningstradisjoner, er imidlertid langt fra tilfredsstillende. I dette arbeidet er denne begrensningen både antydnet og illustrert, ved at forskningsbehovene er strukturert ved hjelp av et Skjema for kulturanalyse.

Av praktiske og tidsmessige grunner har jeg imidlertid valgt å dele publiseringen av forskningsprogrammet i to. I den foreliggende rapporten, som utgjør en del 1, har jeg konsentrert meg utelukkende om problemstillinger knyttet til det spesifikt skogsfinske. I del 2, som blir publisert noe senere, har jeg også løftet fram prosjektidéer som peker ut over en ensidig kultur- og regionalforskning, og på den måten vist begrensningene ved disse grunnparadigmene. I del 2 tar programforslaget altså opp forsknings-temaer og tilnæringsmåter som går ut over kultur- og regionalforskningen, og som dessuten utvider fokuset til å omfatte en større region enn den skogsfinske kulturens kjerneområde. Dette tror jeg også den skogsfinske kulturen vil tjene på.

I del 2 vil jeg antyde at det en kan kalle identitetsforskning både kan utvide perspektivet og forene innfallsvinkler fra kultur- og regionalforskning i et bredere overgripende perspektiv. I tillegg gir identitetsforskningen mulighet til å skape forbindelser både til humanistisk forskning mer allment og til en framvoksende multikulturell forskning som omfatter en rekke ulike disipliner. Identitetsforskningen kan etter min mening bidra til å berike både kulturforskningen og regionalforskningen i forhold til det

² Hvilket uttrykk som brukes for å betegne denne gruppa, varierer. Alle de tre uttrykkene som er brukt her, nyttes. Også innad i gruppa er det uenighet om hvilken betegnelse en foretrekker. Uttrykket «tater» er nok den mest omstridte, fordi den er belastet med historiens ulike negative konnotasjoner, og majoritetens ulike nedvurderende sysnvinkler. Når jeg likevel har valgt å bruke denne noen ganger i det følgende, er det ut fra den filosofien at et skifte i terminologi ikke uten videre endrer de holdningene en har til et fenomen. Ved at ta i bruk et belastet uttrykk i nye kontekster, kan en imidlertid endre ordets konnotasjoner i mer positiv eller nøytral retning, og slik vinne det tilbake for andre bruksområder. Jeg har imidlertid ikke vært konsekvent, fordi jeg når jeg refererer fra litteraturen, har valgt å bruke det uttrykket som er nyttet i den kilden jeg bruker. Jeg viser for øvrig til den offentlige diskusjonen av termen «neger» som pågikk for en tid sida.

som har vært tradisjonen, og samtidig også plassere forskningen på skogsfinsk kultur inn i en bredere historisk og samfunnsmessig kontekst. Identitetsforskningen peker dessuten over til regionalforskningens mer normative aspekter, som angår en aktiv og intendert konstruksjon av regioner. Dette perspektivet åpner dermed en forbindelse til et felt som har med nasjonsbygging å gjøre, både når det gjelder perspektiver og metoder. Den utfordringen det eventuelt er å bygge en region kan settes i forbindelse både med de historiske erfaringene vi har når det gjelder nasjonsbygging, og med den oppgaven det er å utforme en samfunnsorganisasjon som er funksjonell i forhold til erkjennelsen av det faktum at befolkningen i stadig økende grad består av grupper med ulik etnisk og kulturell bakgrunn. Også innen majoriteten skjer det differensieringsprosesser etter (sub)kulturelle kriterier i et postmoderne samfunn.

At identitetsforskningen kan danne en overbygning for store disipliner som kultur- og regionalforskning, og samtidig skape forbindelseslinjer mellom regiondannelse og nasjonsbygging, innebærer at den også kan danne en møteplass og en felles diskusjonsarena for forskere med høyst ulik bakgrunn både når det gjelder problemstillinger, forskningsobjekter og metoder. Det betyr at et forskningsprogram som har sitt konkrete utgangspunkt i den skogsfinske kulturen, samtidig kan representere en mulighet for å etablere nye forskerfelleskap og nettverk, ikke minst innenfor de tre høgskolene i Innlandet. En forskningsinnsats med utgangspunkt i den skogsfinske kulturen kan således sees på som en mulighet til å utvikle både samarbeidsrelasjoner og forskningsstrategier, som kan bidra til å bygge et innlandsuniversitet. Denne overordnede og langsiktige oppgaven er som kjent et felles visjon for de tre høgskolene i Hedmark og Oppland, støttet av de to fylkeskommunene og andre regionale nærings- og samfunnsinteresser.

Dermed kan identitetsforskning også være et viktig bidrag til den politiske oppgaven det er å bygge eller konstruere Innlandet som en region, på linje med Sørlandet, Vestlandet, Trøndelag³ og Nord-Norge. Særlig kan den sistnevnte regionen være av komparativ interesse i en slik sammenheng, fordi Norge-Norge som region i stor grad er blitt konstruert i dialog med Universitetet i Tromsø. I den sammenhengen kan det være interessant å studere hvilke tanker Jens-Ivar Nergård gjør seg om universitetes rolle i

³ Av avisene sommeren 2003 kan vi se at trøndelagsfylkene har planlagt et større regionalt historieverk om trønderhistorien, som noen, for eksempel Einar Niemi, mener er et ledd i et region- og identitetsbyggingsprosjekt.

relasjon til sin landsdel i pionerperioden på 70-tallet (Nergård 2003). Dette utvidede perspektiv på forskning om skogsfinsk kultur vil jeg imidlertid altså komme tilbake til i del 2 av dette utkastet til et forskningsprogram.

De mange og store forskningsoppgavene som innsirkles i dette arbeidet, må naturligvis implementeres av instanser som forvalter forskningsmidler. Derfor er det også slike instanser som må velge og prioritere blant de ideene som legges fram her, og gi programmet en mer konvensjonell og håndterlig form.⁴ Det foreliggende bidraget må først og fremst leses som et første og bredt innspill til en diskusjon om en stor og ignorert forskningsoppgave, som trenger flere deltakere med variert faglig bakgrunn og ulike teoretiske og empiriske interesser. Jeg har derfor først og fremst prioritert anledningen til å kaste fram en rekke ideer og formulere oppslag til forskbare tema. Men jo lenger en arbeider med denne tematikken, jo flere muligheter dukker det opp, har jeg oppdaget. Når jeg i og med denne (og den neste) oppdragsrapporten foreløpig har satt strek, er det derfor ikke fordi jeg regner den oppgaven som oppdraget innebærer som fullført. Det står fortsatt mye igjen. Både av hensyn til oppdragsgiver og den tida som var satt av til arbeidet, var det imidlertid nødvendig å sette et punktum nå. Ulempen med dette er at mange muligheter er blitt oversett, men fordelene er at flere personer og miljøer kan komme med i diskusjonen og bidra fra andre synsvinkler enn dem jeg er mest fortrolig med og kan forholde meg til. Jeg vil derfor invitere andre forskere til å ta opp og forfølge noen av de trådene jeg har lagt ut her, men også å supplere med forslag og ideer som opplagt mangler.

⁴ Det er publisert to selektive utsnitt av dette forskningsprogrammet i andre utgivelser. Det ene trekker opp noen perspektiver til en innlandsproblematikk og heter Engen, Thor Ola: Og bakom synger skogene. Om regionbygging, identitetsbygging og universitetsbygging i Innlandet. I: Retvedt, Ole og Klaus Jøran Tollan (red.): Kollokvium. Artikler om utdanning. Høgskolen i Hedmark, Avdeling for lærerutdanning 2002:89-104. Det andre konsentrerer seg mer spesifikt om skogsfinsk kultur, under tittelen Engen, Thor Ola (red): Bakom ligg tusen sjøars land . Skisse til et forskningsprogram. I: Engen, Thor Ola: Kulturell identitet og regional utvikling. Rapport fra en forskningskonferanse. Høgskolen i Hedmark, 2002. Begge kan leses som sjølstendige bidrag uavhengig av det foreliggende arbeidet, men er samtidig foreløpige arbeider i prosessen fram mot det foreliggende dokumentet.

Stortingsmelding nr. 15

La meg så gå over til å presentere bakgrunnen for det oppdraget jeg har prøvd å utføre. Den 8. desember 2000 la den norske regjeringa fram Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001), Nasjonale minoritetar i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar. Stortingsmeldinga presenterer seg som

1. ei oppfølging av at Norge i 1999 ratifiserte Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter, og som ei
2. oppfølging av Handlingsplan for menneskerettigheter, der en gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter er et av tiltakene. Meldinga hevder dessuten å være
3. den første helhetlige gjennomgangen av prinsippene som skal ligge til grunn for den norske statens politikk overfor de nasjonale minoritetene. Endelig tar meldinga også opp
4. en del generelle minoritetspolitiske spørsmål som har konsekvenser for hele det feltet regjeringa kaller politikk for et kulturelt mangfoldig samfunn.

I forbindelse med punkt 3 over, der statens politikk overfor «dei nasjonale minoritetane i Norge» nevnes, viser stortingsmeldinga til fem befolkningsgrupper, kvenene, romanifolket, skogfinnene, rom (sigøynerne) og jødene. Summarisk blir minoritetsgruppene presentert slik i Stortingsmeldinga:

«Trolig er det i dag er mellom 10 000 og 15 000 personar som reknar seg som kvener eller som personar av kvensk/finsk ætt i Noreg. Dei fleste bur i Finnmark og Nord-Troms. Kvensk/finsk språk er viktig som kjenneteikn og identitetsskapande faktor for gruppa, men fornorskingsprosessen har gjort at mange ikkje lenger snakkar anna enn norsk. Dei siste tiåra har det skjedd ei etnopolitisk mobilisering blant kvenene.

Det finst ingen sikre tal på kor mange som tilhøyrrer romanifolket (taterane/dei reisande) i Noreg i dag. Det kan vere tale om nokre tusen personar. Språket til romanifolket blir kalla romani. Ein veit ikkje kor mange som fullt ut kan romani. Dei seinare åra er det danna fleire organisasjonar for romanifolket.

Ein reknar med at det finst fleire hundre personar i Noreg som identifiserer seg som skogfinnar. Tidlegare snakka gruppa finsk, og finske ord og uttrykk er framleis i bruk på Finnskogen. Dei seinare åra har det skjedd ei revitalisering av finnekulturen. Det finst no fleire regionale og lokale organisasjonar som arbeider med den skogsfinske kulturen, dessutan organiserte nettverk med kontaktar over landegrensene.

Den tradisjonelle gruppa av rom (sigøyningar) i Noreg omfattar truleg 300 til 400 personar, som alle er busette i Oslo-området. Språket deira blir kalla romanes. Mange av dei reiser i sommarhalvåret, både i Noreg og i utlandet. Rom i Noreg er organisert på storfamilienivå. International Romani Union har ein representant i Noreg.

Dei fleste av jødane i Noreg er medlemmer av dei mosaiske trussamfunna i Oslo og Trondheim, som til saman har omtrent 1 100 medlemmer. Fleirtalet av desse bruker norsk til dagleg. Eit par hundre av jødane i Noreg bruker også hebraisk, mens nokre få eldre forstår jiddisk.»⁵

Alle disse minoritetene har over hundre år lang historie i Norge. Kvenene, romanifolket og skogfinnene kom til syne i Norges-historia alt på 1500- og 1600-tallet. Nasjonale minoriteter skiller seg således fra urbefolkningsminoriteter, som samene, med hensyn til formell stilling, fordi den sistnevnte gruppa antas å ha vært til stede på territoriet opprinnelig eller først. De skiller seg også rettslig fra nye innvandrede eller urbane minoriteter. Det kriteriet som er lagt til grunn, at de nasjonale mindretallene har en lang historie i riket, er derfor et praktisk kriterium. Rent logisk er det imidlertid ikke like sjølsagt at jøder, som har vært i riket

⁵ En kort presentasjon av de nasjonale minoritetsgruppene er også å finne i Knut Kjeldstadli: Norsk innvandringshistorie. Har folk før i tida opprettholdt seg som egne etniske grupper? I: Engen, T.O. (red): Kulturell identitet og regional utvikling. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002. Se ellers for eksempel Grønset 1974, Gotaas 1993, 1999, 2000, Schlüter 1990, 1993.

om lag 150 år, skal ha en annen status enn la oss si pakistanere, som har vært i riket om lag 30 år (jf. Kjeldstadli 2002, jf Engen 1995).

Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter og Handlingsplan for menneskerettigheter⁶

Stortingsmelding nr. 15 er altså både ei oppfølging av at Norge har ratifisert Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter, og ei oppfølging av Handlingsplan for menneskerettigheter. Følgelig rommer den en gjennomgang av politikken overfor nasjonale minoriteter og av prinsippene som skal ligge til grunn for den norske statens politikk overfor de nasjonale minoritetene. Noen momenter rekapituleres her.

Det internasjonale grunnlaget for en minoritetsvernende politikk skal ifølge stortingsmeldinga ikke-diskrimineringsprinsippet og prinsippet om likebehandling. Disse prinsippene er nedfelt både i de generelle menneskerettskonvensjonene og i særkonvensjoner som FNs rasediskrimineringskonvensjon og FNs barnekonvensjon. En slik politikk innebærer at statene er forpliktet til å arbeide for å sikre at minoritetene blir likestilte med majoritetsbefolkningen, både formelt og i praksis.

Minoritetsrettighetene er i utgangspunktet formulert som rettigheter som individene har, sammen med andre i sin gruppe. Samtidig er det klart at minoritetsrettigheter ofte bare kan oppfylles gjennom tiltak *overfor hele gruppa*, for eksempel når det gjelder massemedier, utdanning og vern av språk og kultur. Den mest grunnleggende forskriften i det internasjonale minoritetsvernet er artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Denne slår fast at personer som tilhører etniske, religiøse eller

⁶ Konvensjonen ble vedtatt av Europarådet 1. februar 1995 og ble undertegnet av Norge samme dag. Konvensjonen trådte i kraft 1. februar 1998 og er pr. 7. mai 1998 ratifisert av 20 stater. En grundig drøfting av konvensjonen i relasjon til aktuelle juridisk-teoretiske perspektiver, særlig i en dansk kontekst, er gitt av Harck 2000. Mange av hans analyseresultater kan imidlertid overføres til Norge og den norske situasjonen, men et arbeid av denne karakteren som eksplisitt behandler den norske konteksten ville være av stor verdi, både for myndighetene og de ulike minoritetene. Et annet interessant dokument er: Rapport til Europarådet om Norges oppfølging av Rammekonvensjonen om beskyttelse av nasjonale minoriteter. (...) odin.dep.no/krd/norsk/publ/rapporter/ Da rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoriteter ble ratifisert, var de fleste av gruppene positive til det. Blant dem som hører til romanifolket var meningene imidlertid delte. I dag ser det ut til at konvensjonen i hovedsak blir oppfattet positivt i de gruppene som er nevnt i denne stortingsmeldinga.

språklige minoriteter har rett til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, *å dyrke sin egen kultur, vedkjenne seg og utøve sin egen religion eller bruke sitt eget språk.*

Rammekonvensjonen om vern av nasjonale minoriteter inneholder dels minimumsnormer for statenes politikk overfor nasjonale minoriteter, dels mål som statene forplikter seg til å arbeide for å nå.⁷ Statene skal legge forholdene til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter, skal kunne gi uttrykk for, holde oppe og utvikle sin egen identitet, sitt eget språk og sin egen kultur, samtidig som minoritetene skal ha rett til full og effektiv deltaking i storsamfunnet. Europarådet har også vedtatt Den europeiske pakta for vern av regions- eller minoritetsspråk. De statene som har ratifisert pakten, deriblant Norge, har tatt på seg plikt til å *sette i verk særskilte tiltak for å verne og styrke minoritetsspråk.* En slik politikk innebærer at statene er forpliktet til å arbeide for å sikre at minoritetene blir likestilte med majoritetsbefolkningen, både formelt og i praksis.

⁷ Se særlig Rammekonvensjonens artikkel 1 og 15.

Nasjonalisme og nasjonsbygging

Den holdningen til nasjonale minoriteter som Stortingsmelding 15 artikulterer, representerer noe relativt nytt i norsk politisk historie, fordi landet har bak seg en lang periode der assimilering og diskriminering har vært den dominerende tendensen. Om vi går tilbake til 1600- og 1700-tallet, bidro riktignok den økonomiske tenkinga til at i alle fall noen minoriteter var velkomne. På 1700-tallet ble kvenene for eksempel regnet som viktige i nordområdene, fordi de representerte en jordbrukskultur som kunne medvirke til å styrke økonomien og samtidig sikre norsk territorium (Niemi 2002). Myndighetene åpnet også opp for jødiske handelsmenn i tider da landet trengte kapital utenfra. Taterne kom til Norge på 1500-tallet som eksperter på hester i det militære og som spesialister innen visse typer håndverk. De fungerte på mange måter som en serviceinstitusjon for bondesamfunnet fram til midten av 1800-tallet. Da den industrielle revolusjonen kom, ble de utkonkurrert næringsmessig (Sætervadet 2003).

Endringene i holdninger falt i tid sammen med det moderne gjennombrudd i Norge, men kan samtidig for en stor del også tilbakeføres til det store nasjonsbyggingsprosjektet som ble satt i gang på 1800-tallet. I det følgende vil jeg derfor se litt nærmere på hvorfor modernisering og nasjonsbygging kom til å virke sammen til å marginalisere minoritetene.

Ifølge Skirbekk (1997, 1998, 2001) er nasjonalismen en oppfatning som går ut på at hver nasjon (folkegruppe) skal ha sin egen stat med sitt eget område, eller et program for at politiske og kulturelle grenser i størst mulig grad bør falle sammen. Begrunnelsene har vært mange. En av de viktigste er at dette prinsippet vil gi ulike folk de beste vilkårene for å realisere sin kultur i dybden, også der dette krever visse former for politikk. Likevel vil det være for enkelt å si at nasjonalisme er en lære om folks fødselsfellesskap. Det er heller ikke tilstrekkelig å omtale nasjonen i politiske vendinger som et fellesskap på et mellomnivå – mer omfattende enn et slektsmessige og lokalt fellesskap og mer begrenset enn et fellesskap med universelt sikte: en universell kirke, et FN-fellesskap. Likevel gir det et inntak til den nasjonalistiske problematikk når vi sier at en nasjon omfatter

flere mennesker enn de et individ kan kjenne eller ha møtt, men den omfatter ikke alle mennesker.

Forskjellige definisjoner av nasjonalisme kan legge vekt på litt ulike aspekter. Arne Bergsgård (se Skirbekk 1998) hevdet at en nasjon har fem kjennetegn: 1) Landet, eller fedrelandet. 2) Ætta – Bergsgård akter seg for å bruke ordet rase, ettersom europeiske befolkninger ikke er det som er kalt raserene folk 3) Målet, det som knytter folk sammen i ei intim og instinktiv forståelse og gir det viktigste vilkåret for åndelig ensartethet 4) Religionen, som ved sida av språket skaper åndelig og moralsk fellesskap – og som også kan tjene til å holde et folk sammen i en grensedragning mot folk med andre religionsformer. Bergsgård, som var historiker, griper her et viktig samfunnsvitenskapelig poeng, nemlig at fellesskap, vi-følelse, forutsetter grensedragning mellom et vi og et ikke-vi, eller et de. 5) Som et femte kjennetegn nevner Bergsgård staten og det historiske samlivet (Skirbekk 1998).

Denne sammensatte definisjonen inneholder både etniske, geografiske, åndelige og politiske elementer. Dette er en oppfatning som har lange tradisjoner. I humaniora er det vanlig å knytte læren om nasjonen til filosofen Johann Gottfried Herder, som så en historisk framvokst folkeånd (*volksgeist*) som en forutsetning for en vellykket nasjonsdannelse. Herder mente at folk ville ha best forutsetninger for å utvikle sin ånd i fellesskap med andre folk som delte en felles kultur. Herders program går derfor ut på at *kulturgrensene og de politiske grensene bør falle sammen*. Denne sjølråderetten appellerte til tyskerne som lenge hadde vært under fransk styre. Det ga grunnlaget for at tyskere som hadde bodd i mange stater, samlet seg i en ny og mektig stat: Tyskland. Men nasjonalismen førte òg til at store stater som Østerrike og Tyrkia ble splittet opp i mange småstater. Her bodde det mange folkegrupper som ville ha sin egen stat (Skirbekk 1998).

Den tyske romatiske tradisjonen står imidlertid i en viss motsetning til den franske tenkning om nasjonsdanning, som også ble utviklet i siste halvdel av syttenhundretallet og første halvdel av attenhundretallet. *La nation* hadde tidligere i Frankrike vært en betegnelse for dem som var nasjonens talsmenn, eliten eller aristokratiet, i den grad at nasjonen ble oppfattet som en samlebetegnelse for alle grupperinger som ble administrert av kongen. Denne eldre form for nasjonalisme har også vært kalt for en *dynastisk nasjonalisme* – folk har dannet politiske nasjoner gjennom sin lojalitet til et dynasti, en fyrste eller en kongelig familie. Under den franske revolusjon

gjennomgikk imidlertid nasjonalitetsbegrepet en forandring. Nasjonen ble definert som et rettighetsfellesskap av borgere: De som sluttet seg til denne oppfatningen, kunne regnes som del av nasjonen (Østerud 1994, 1996ab, 1999, Lunden 1992, Hodne 1994).⁸ De som stilte seg utafør og krevde å få beholde privilegier for sin familie eller sin stand, ble nasjonens motstandere. Mange oppfattet den revolusjonære front som nasjonens kamp mot det gamle regime.

Skirbekk hevder at nasjonalisme som prinsipp bygger på at folk er formet av en kollektiv historisk arv, utviklet gjennom felles erfaring gjennom mange slektledd. Men et slikt nedenfra-og-opp perspektiv er ikke tilstrekkelig for å sikre nasjonen politisk konstituering. Sjøl om det viktigste vilkåret for en nasjon er åndelig ensartethet bygd på en felles intim og instinktiv forståelse, er folket også og avhengig av et *nasjonalt program* som kan gi erfaringa felles form. For å bli vellykket må nasjonalismens program være en syntese av folkelig erfaring og fortolkinger utført av en elite, gjennom nasjonsbygging.

Dette gir en bakgrunn for å beskrive nasjonalismens framvekst i Norge (se Østerud 1996b:31). Som vi husker fra historiebøkene, ble stormaktene etter nederlaget til Napoleons imperialisme enige om å proklamere den skandinaviske halvøy som en ny politisk union. Flertallet av befolkningen i unionen, svenskene, var naturligvis svært tilfredse med en slik ordning og ville akseptere den som legal. Men nordmennene, som var en minoritet i den nye statsdannelsen, og den gang bare en *ethnie* med en viss historisk identitet, motsatte seg unionsdannelsen. Da den norske motstanden ikke førte fram med politiske argumenter, ble det mobilisert. I løpet av vårmånedene 1814, mens den svenske hovedhæren fremdeles var på Kontinentet, utnyttet nordmennene sin midlertidige militære overlegenhet til å få vedtatt en konstitusjon på folkesuverenitetens grunn for eget styre på eget territorium, til den svenske marskalk von Essens store fortvilelse (Skirbekk 1997).

Etter å ha fått egen grunnlov ble det viktig for landet å få sin egen kultur, litteratur og historie. Og den epoken i åndslivet som fulgte i kjølvannet av unionsoppløsinga med Danmark, kaller vi for nasjonalromantikken. Dynamikken og utviklinga i det norske nasjonsbyggingsprosjektet er beskrevet slik: En norsk *nasjonalstat* ble til som følge av framveksten av

⁸ Se ellers også Øystein Sørensen: Kampen om Norges sjel: Norsk idéhistorie Bind III. (Redaktører Trond Berg Eriksen, Øystein Sørensen). Oslo: Aschehoug, 2001.

en *nasjonal identitet* bygd opp rundt en egen norsk *nasjonalkultur*. Oppbygginga av en sjølstendig norsk nasjonalkultur kan videre grovt sett inndeles i tre faser. Den grunnleggende fasen har basis i romantikk og nasjonalromantikk. Ut fra et klart ideologisk program gjennomførte en intellektuell elite *innsamling og formidling* av kulturstoff som ble definert som norsk. Her spilte innsamling av eventyr en svært viktig rolle, også fordi eventyr på en helt spesiell måte ble ansett som uttrykk for folkesjela. Neste fase var konsentrert om *fordeling og formidling* av dette stoffet gjennom etablering av en norsk offentlighet. Befolkningen ble mottakere av kulturstoffet gjennom ulike kanaler. Denne fasen kan vi kalle den kulturpolitiske fasen. Den tredje fasen understøtter det nasjonal-kulturpolitiske arbeidet for å oppnå full selvstendighet i forhold til Sverige. I denne fasen ble *nasjonalkulturen brukt nasjonalpolitisk* i arbeidet med å få landet ut av unionen med Sverige (Østerud 1996b:30-31, Hodne 1994:31-32, se også Fulsås 1999).

Mye av grunnlaget for det ideologiske programmet ble utformet innen historiedisiplinen og den nye historieoppfatningen som vokste fram under nasjonalismen. I Norge var det vel den store historieforskeren P.A. Munch (f. 1810), som grunnla denne tradisjonen, gjennom åttebindsverket «Det norske Folks Historie». Men Munch samarbeidet mye med Rudolf Keyser, som også var professor i historie ved universitetet i Oslo. Og begge var sentrale personligheter i den såkalte «norske historiske skole», som la særlig vekt på Norges innflytelse i middelalderen, både politisk og kulturelt. P.A. Munch var dessuten en ivrig forkjemper for den norske kulturen. Riktignok advarte han mot den fornorskingen av språket som blant andre Henrik Wergeland sto for, og argumenterte for fortsatt språkfelleskap med Danmark. Men han roste samtidig Ivar Aasens arbeid for et eget norsk språk.

Det var likevel Ernst Sars (1835-1917) som skapte en helhetsoppfatning av norsk historie fra sagatida og til 1905, og dermed den nasjonale venstretradisjonen som fikk så stor betydning i Norge. Sars skrev historie på en slik måte at historikeren framsto som en veiviser i samfunnslivet og for framtida. Historiesynet var samtidsorientert med sterk vektlegging på utviklings- og framskrittstanken. Sars mente at historieskrivning skulle være både litteratur, vitenskap og ideologi. Det overordnede formålet var å vekke nordmenn til bevissthet om sin identitet og nasjonale oppgave. Å gi historieskrivningen en identitetsskapende funksjon var dermed viktig for Sars, i den tidsepoken som gjerne blir omtalt som det moderne gjennombrudd i Norge. Etableringen av norsk historie hører til denne

moderniseringsprosessen. Med historieskrivningen til Sars får Norge så å si sin egen historie, fra vikingtida gjennom dansketida og til samtida (Fulsås 1999).

At historievitenskapen på denne måten sto sentralt i nasjonsdannelsen, er imidlertid ikke så enestående for Norge som vi eventuelt måtte forestille oss. Tvert imot kunne vi nesten si:

«The nation has long been an important unit in historical writing, and historical scholarship has often helped to foster a belief in national homogeneity. (...) Historians have frequently assumed important roles as nation-builders, and it is significant that history became a distinct profession during the age of nationalism. (...) In Europe, historians played important roles in imagining and fostering national homogeneity, while in the Americas, social scientists – with their supposed expertise on racial difference – often contributed more to early accounts of national identities. But whether influenced by romanticism, revolutionary traditions or racial science, the writing of history in the West produced many triumphalist narratives of homogenous nations, tracing a people's heroic evolution toward political autonomy as nation-states.» (Gabaccia 2002:3-4).

Men Sars nøyde seg ikke med å være historiker og forsker. Han var også politisk aktiv, og bidro med teorier som kunne gi historisk legitimitet til partiet Venstres politikk i striden om parlamentarismen og unionspolitikken fra 1870 og framover. På 1860-tallet var det vanlig å hevde at dansketida var den sterkeste forutsetning for Norges utvikling, og at det var fornuftig å styrke båndet til Sverige. Sars hevdet imidlertid at det fantes en kontinuitet i det norske bondesamfunnet som strakte seg fra vikingtida gjennom unionstida og fram til hans egen samtid. Denne kontinuiteten pekte fram mot fullstendig sjølstendighet. Hendelsene i 1905 ble derfor i samtida oppfattet som en bekreftelse av Sars' teorier.

Det er imidlertid viktig å legge merke til at Sars oppfattet begreper som nasjon og demokrati på en annen måte enn vi gjør i dag. For ham var demokrati nasjonal frihet, og han tok det for gitt at når nasjonen ble fri, ville individet også bli fritt. Individet smeltet dermed sammen med nasjonen. Begrepet om nasjon som Sars forfektet, ga derfor ikke plass for etnisk mangfold, for eksempel en sjølstendig samisk identitet. Det som er blitt kalt nasjonsbygginga i Norge hadde i stedet som forutsetning én kultur, ett språk og ett folk. Alle grupper utenom «det nasjonsbærende folket» ble «fremmede». Fornorsking av språk og kultur ble tidas tegn.

Latin ble bannlyst, danske skuespillere forvist fra teatrene og samene fornorsket. Nasjon og Nytte ble to sider av samme sak. Nåde den som ikke var politisk korrekt. Det fikk for eksempel også forskeren og skandinavisten Eilert Sundt, som hadde vært statsstipendiat i tjue år, føle. I 1869 stoppet Sverdrups stortingsopposisjon all videre stipendtildeling til hans folkelivsundersøkelser.

På den andre sida pleide Sars også nære forbindelser med det kulturelle miljøet, og sto i nær forbindelse med kjente størrelser som blant andre A. O. Vinje, Ole Bull, Welhaven, Kielland, Nansen og Magdalene Thoresen. Mange av disse identifiserte seg med det venstreorienterte dannelsingsborgerskapet som vokste fram i Kristiania på denne tida. Forbindelsen mellom nasjonalisme i politikken og nasjonalromantikk i kulturlivet hadde imidlertid eksistert også før Sars trådte inn på scenen. Dette ser vi ikke minst av at en rekke kulturpersonligheter som Asbjørnsen, Moe, Lindemann, Landstad o.a. i fase 1 av det store nasjons-byggingsprosjektet, gjorde forskningsreiser for å samle inn materiale fra de regionale kulturene (jf. Skirbekk 2001), i form av folkemusikk, folke-eventyr, folkeviser, folkespråk osv, og formidlet resultatene som folkekultur (Hodne 1994:32).

Dette skapte et grunnlag for den neste og kulturpolitiske fasen, som var konsentrert om fordeling og formidling av det kulturelle stoffet gjennom etablering av en norsk offentlighet. Både diktere, kunstnere og vitenskapsmenn ble således mobilisert for visjonen om å arbeide i nasjonalitetsbevegelsens tjeneste. Dette skjedde i den grad at Georg Johannsen metaforisk kunne hevde at Norge er et dikt av Bjørnson (men ikke et troll av Kittelsen). Ja, for Sars ble Bjørnstjerne Bjørnson nasjonens fremste inkarnasjon. Han delte bare plass med Henrik Wergeland. Andre diktere, som Jørgen Moe, Welhaven og Ibsen (den unge) og billedkunstnere som Johannes Flintoe, Hans Gude, I.C. Dahl, Thomas Fernley, Adolf Tiedemand, Erik Werenskiold og Theodor Kittelsen (Hodne 1994:87-95) og musikere som L.M. Lindeman, Ole Bull, Halfdan Kierulf og ikke minst Edvard Grieg (Hodne 1994: 61, 96-104) bidro med stor entusiasme i dette prosjektet. Halfdan Kierulf laget for eksempel musikk til flere av dikta til Welhaven og til diktet «Bruddefærden» av Andreas Munch. Fiolinisten Ole Bull ble kjent både i Europa og Amerika, og sto bl.a bak opprettelsen av «Det norske teateret i Bergen.» Bjørnstjerne Bjørnsons bondefortellinger og sagadramaer fikk den store sjølfølelsen til å banke i norske hjerter (jf. Berggren 1989:32,45,60, Storaas 1985). Heller ikke Ivar Aasen, som viet store deler av sitt liv til å konstruere et landsmål basert på talemålet på landet (Walton 1996), kan på noen måte oversees i denne sammenhengen.

Det bildet av norsk kultur som ble konstruert på denne måten, var således det Slagstad (1998) kaller venstrestatens bilde av land og folk (Østerud 1996b).

Etter 1905 ble likevel norsk nasjonalisme noe fragmentert, og en viktig del av den politiske nasjonalismen beveget seg mot høyre, for øvrig i samsvar med mer allmenne europeiske trender (Østerud 1996b:34). I denne perioden vokste det fram et alternativt nasjonsbyggingsprosjekt som særlig fikk bred støtte i høyrekretser. Det fikk imidlertid også støtte fra enkelte kretser i Venstre som reagerte negativt på norskdomsrørslas frammarsj. Dette prosjektet var neolittisk i den forstand at det understreket behovet for en kulturell og politisk elite i Norge, og det hadde et påfallende urbant preg. Hovedidéen i dette prosjektet dreide seg om en avvisning av teorien om de to kulturer (den norske og den danske) i Norge, som ble introdusert av historikeren Yngvar Nielsen (1943-1916). I dette prosjektet var for øvrig kampen for riksmålet svært sentral, men det rettet seg også mot den framvoksende sosialismen. En kan således antyde at denne formen for nasjonalisme representerte det dansk-etniske perspektivet på norsk jord, en bindestreksidentitet som skilte seg fra de regionale bindestreksidentitetene.

En hel krets rundt nasjonalhelten Nansen, den såkalte Lysakerkretsen, forsøkte riktignok å etablere en brobyggingsideologi, som særlig kom til uttrykk på det språklige området, der Molkte Moe ble anfører for en idé om å føre de to skriftspråkene sammen. Men miljøet på Lysaker ble aldri oppfattet som samlende, og flere av deltakerne, med Nansen i spissen, falt tilbake til svært elitistiske posisjoner (Sørensen 2001).

Imagined communities

Norge, forstått som et dikt av Bjørnson, kan betraktes som et erketypisk eksempel på det Benedict Anderson (1991) har kalt forestilte fellesskap (imagined communities). Det Georg Johannesen uttrykker gjennom sin metafor, er at bildet av Norge ikke bare er en konstruksjon, men en konstruksjon oppfattet gjennom kunstneriske briller, det vil si med sterke emosjonelle undertoner. Det konstruktivistiske elementet kan illustreres ganske håndfast. Da tegneren Theodor Killtelsen fikk vite at Andreas Bloch hadde fått i oppdrag å illustrere noen trollhistorier, skal han ha kommet med følgende utbrudd: «Han tegne troll? Han som aldri har sett et troll i sitt liv.» Mer enn noe annet domonstrerer historien om eventyr-illustrasjonenes framvekst at de nasjonale forestillingene vi har fått i arv, er *skapt*, av kunstnere, sier Gjefsen. For bare gjennom en lang prosess kunne

det skapes et bilde av det norske som var så arketypisk at vi uten videre oppfattet det som ekte. For oss *er* trollet, Askeladden, Smørbukk og eventyrkongen slik som Werskiold og Kittelsen framstilte dem (Gjefsen 2001:399-400). Sjøl om heller ikke Kittelsen hadde sett noe troll, hadde han det riktige ståstedet og perspektivet.

Det forestilte fellesskapet som vokste fram var derfor basert på et begrenset og selektivt *utvalg* av kulturelle elementer, konsipert i et emosjonelt farget *perspektiv*, som innebærer at bildet er sterkt *idealisert*. Vi kan gjerne si at begrepet om Norge er dominert av et emotivt, konnotativt innhold, sjøl om det også er basert på et intellektuelt og kognitivt innhold, skapt av historikerne. Bildet er som et portrett av den elskede sett gjennom malerens øyne, mer enn et nøkternt og nøytralt foto. Like viktig i begreps-betydningen som dets substans er derfor dets innbygde bedømmende aspekt, den synsvinkelen fenomenet er sett fra og den vurderinga det indirekte er gitt. Det siste inngår imidlertid ikke i definisjonen slik den foreligger i leksikon.

De sterkt emotive konnotasjonene i begrepskonstruksjonen Norge kommer til syne dersom vi skifter synsvinkel og løfter fram noen av de gruppene som ikke hører hjemme i bjørnsodiktets kjerneområde, eller i noen andre norske dikt fra denne perioden for øvrig, nemlig minoritetene. I forbindelse med redigeringa av en antologi over norske krigsdikt gjennom 1000 år, konstaterer Håvard Rem at til og med våre mest politisk korrekte diktere ignorerte alt fra krystallnatta og de norske deportasjonene til Quislings gjeninnføring av jødeparagrafen og Auschwitz. Han spissformulerer:

Boka mi er den første boka etter 1945 som antologiserar dei nasjonalsosialistiske dikta, altså nazidikta (Kristen Gundelach, Arild Hamsun, Kåre Bjørgen og Cally Monrad). Dei står publiserte, utan åtvaring, side om side med motstandsdikta til Arnulf Øverland, Inger Hagerup og Nordahl Grieg.

(...) eg finn ingen store formelle eller politiske skilnader. Dei er ulike innanfor likskapsramma, men retorikken er den same, det vil seie «land» og «folk», poetikken er også den same, det vil seie klingkling-rim, og ikkje minst: både nazipoetane og motstandspoetane vel å oversjå antisemittisme og etnisk forfølgning.

(...) Når ord som «Hitler» og «nazisme» i dag lyder lagnadstungt, skuldast det ikkje okkupasjonen av Noreg eller bombinga av London, men den etniske utreinskinga som norske poetar valde å oversjå.

(...) Poetane tagde. Tarjei Vesaas, som i 1939 hadde skrive i festskriftet til Knut Hamsuns 80-årsdag, tagde. Det kjende okkupasjonsdiktet til Halldis Moren Vesaas, «Tung tids tale», som alle skuleborn har lese, tek til slik: «Det heiter ikkje: eg – no lenger. / Heretter heiter det: vi.» Men kva for eit «vi»? Eit norrønt «vi», som kanskje inkluderte «broderfolket» i Finland, men tydelegvis ikkje semittar på norsk jord (al-Kubaisi 2003).⁹

Bjørnsons dikt om Norge kan altså ha hatt noen utilsiktede virkninger når det gjaldt ettertidas holdninger til minoriteter. Med et mulig unntak for jødene hadde de fleste av de fem gruppene som Stortingsmelding 15 nevner, hatt ei langvarig tilknytning til Norge da nasjonsbygginga vokste i styrke. Før gruppene kom til landet, hadde de imidlertid hatt tilhold i andre områder i verden, og hadde således historiske røtter også utafor Norge. Og sjøl om forestellingene om det gamle hjemlandet kunne være redusert til opphavsmyster, hadde minoritetene holdt fast på den opprinnelige kulturen som en viktig del av sin identitet.

Utover på 1800-tallet skiftet synet både på tater, kvener, skogfinner og andre minoriteter. Ifølge Stortingsmelding 15 kan dette nettopp ha sammenheng med at Norge var en relativt ung nasjonalstat og at utviklinga fram mot et sjølstendig Norge opp gjennom 1800-tallet og på begynnelsen av 1900-tallet førte med seg sterke nasjonalistiske strømninger som var djupt rotfestet i det norske samfunnet, altså nasjonsbygginga. Også Eriksen (2002:100) understreker den nære sammenhengen mellom industrialisering, urbanisering og modernisering på den ene sida og nasjonalisme og nasjonsbygging på den andre. Den djupereliggende grunnen til dette, hevder han (Eriksen 2002:103), er imidlertid at det moderne, industrialiserte samfunnet krever en annen type integrering enn familieideologi, føydalisme og religion kunne bidra med. Dessuten fordret den mobiliteten industrialiseringen skapte, at mennesker kunne føle tilhørighet på et mer abstrakt nivå enn i bondesamfunnet. Nasjonalismen var et godt svar på begge behovene. Dette skapte samtidig legitimering for

⁹ Dette innlegget fra Håvard Rem har riktignok vakt mye diskusjon i ettertid, og det er påvist at norske diktere nok ikke overså rasismen så totalt som Rem hevder. For eksempel skrev Nordahl Grieg et dikt om sprinteren Jessie Owens, som tyskerne ikke klarte å følge under OL i 1936. Jødene derimot greide de å fange. Jeg har likevel valgt å beholde påstanden til Rem, fordi den henleder oppmerksomheten på noe det kan være viktig å forfølge. Før den annen verdenskrigen styrte nasjonalismen i høg grad tenkninga til både nasjonsbyggere og de opposisjonelle.

en ny minoritetspolitikk – en fornorskings- eller assimileringpolitikk. Assimilering blir definert slik i stortingsmeldinga:

Prosess der individ eller grupper med ulik minoritetsbakgrunn skifter ut sin kultur, sitt språk og sin levemåte med språket, kulturen og levemåten til majoritetsbefolkninga og dermed etterkvart blir ein del av majoriteten. Prosessen kan gå raskt eller han kan skje over fleire generasjonar. Assimilering kan være frivillig eller vere eit resultat av oppmuntring, politisk press og tvang. Assimilering i majoritetsbefolkninga i Noreg blir òg omtalt som *fornorsking*. Politikk frå dei norske styresmaktene si side med sikte på å assimilere minoritetar i majoritetsbefolkninga, ved oppmuntring, press eller tvang, blir omtalt som *fornorskingspolitikk* eller *assimilasjonpolitikk*.

Det store flertallet av minoritetene var norske statsborgere, både før og etter den første statsborgerskapsloven av 1888¹⁰, og hadde en lang tilknytning til landet. Likevel ga tilknytningen til et fellesskap utafor Norge dem et negativt stempel: De var «egentlig innvandrere» som på et vis hadde en annenrangs rett til å bo i landet. I nasjonsbyggingas perspektiv kunne finsk-etniske innbyggere – om enn nokså ubegrunnet (Kjeldstadli 2002, Niemi 2002) – stemples som den «den finske fare», paradoksalt nok som følge av tilsvarende nasjonsbygging i Finland. Finske forskere hadde i den samme perioden utviklet «den finske stammeideologi», der alle finske folkeslag også utafor Finland ble tegnet i et felles etnisk og kulturelt bilde, alle med livets rett, selv om de nå levde splittet og delvis var undertrykt av andre statsmakter (jf. samlina av Tyskland). En slags sentralmyte i dette bildet var at finnene var det nordlige Europas urgamle agrarpionerer, med kvenene som de aller nordligste representanter, en tese som naturligvis skulle tjene som legitimering av deres rett til landet (Niemi 2002). Kvenene var dessuten en *grenseminoritet*, med de utenriks- og sikkerhetspolitiske implikasjonene som lå i dette. Dette er en skjebne kvenene deler med skogfinnene, men også med en rekke andre nasjonale minoriteter, både i Europa og ellers i verden (se Harck 2000). Også et trusselbilde om den «den russiske fare» kan plasseres inn i dette bildet.

Når det gjelder samene, har Nergård (2002) påvist at de på 18- og 1900-tallet ikke bare ble betraktet som et primitivt og kulturelt lavtstående folk, men at denne oppfatningen spilte en hovedrolle når det gjaldt å sette i gang

¹⁰ Før denne loven kom til, ble alle med fast tilhold i riket i over tre år regnet som norske statsborgere.

siviseringsprosjekter i form av sterke fornorskingsbestrebelse. Det var også de kulturpolitiske begrunnelsene om at det samiske folk *stod på et lavere utviklingstrinn* enn det norske og europeiske, som utgjorde den tyngste argumentasjonen for fornorskingsframstøtene. Og disse kom ikke fra det politiske miljøet, men fra det *vitenskapelige*. I tillegg var også de politiske og territoriale nasjonalstatlige interessene for nordområdene selvsagt viktige element i koloniseringspolitikken. Til sammen innebar disse impulsene en minoritetspolitikk som var en ganske streng fornorskingspolitikk, og den var rettferdiggjort av nasjonalismen.

Assimileringspolitikken må kunne karakteriseres som streng. Den var imidlertid ikke lik. Overfor kvenene og skogfinnene var midlene som ble tatt i bruk, først og fremst av kulturpolitisk art, med fornorskingsarbeidet i skolen som kjerneaktivitet. «Høydepunktet» i politikken var likevel jordsalgsloven og jordsalgsreglementet av 1902, som sa at salg av jord bare måtte skje til norske statsborgere som kunne snakke, lese og skrive det norske språket, og som brukte dette til daglig. En har ikke sikker kunnskap om hvordan forbudet ble praktisert, men det er klare tegn på at regelen ble brukt, i alle fall i en del tilfelle. Dette kan være noe av bakgrunnen for at samiske og kvenske familier tok norske slektsnavn. Virkningen av politikken var i alle tilfelle at holdningen til kvenene som en mindreverdige minoritet festet seg i det norske samfunnet og etter hvert også blant kvenene sjøl. Politikken medvirket således til den tilbakegangen som kvensk kultur har opplevd i de siste par generasjonene.

De andre nasjonale minoritetene – jødene, rom og romanifolket – ble i perioder av norsk historie utsatt for en hardere politikk. Blant tiltakene var utestenging fra riket, regulær forfølgelse og endog forsøk på utrydding (Hvinden 2000, 2001).¹¹ Steriliseringa av personer fra romanifolket og den stramme innvandringspolitikken Norge førte overfor rom og jøder i mellomkrigstida, kan sees som uttrykk for dette. Så sent som i mellomkrigstida hendte det at et norsk kommunestyre voterte over et forslag om forfølgelse og skyting av «omstreiferne» i bygda.

Sjøl om assimileringspolitikken i Norge varte i alle fall fram til andre verdenskrigen, noe som er lenger enn i de fleste land det er rimelig å sammenligne Norge med, var assimilering den rådende politikken også i

¹¹ Jf. Bjørn Hvinden: Innlegg på konferanse om nasjonale minoriteter i Norges forskningsråd den 13. mai 2002. I perioden 1996-2000 ble det gjennomført et program om romanifolket og det norske samfunnet. Resultatene fra disse prosjektene er oppsummert i Hvinden 2001, 2002.

store deler av det øvrige Europa, foruten i Nord-Amerika fra midten av 1800-tallet. Ingen ting av dette var spesielt for Norge: «... many of these histories looked always for internal unities rather than differences,» hevder Gabaccia (2002:4) (...) «In the scholarly world, national histories simply ignored the excluded minorities (...)» (Gabaccia 2002:4).

På tross av nasjonalismens åpenbart diskriminerende og ekskluderende sider, hadde likevel det bildet av nasjonen som ble skapt, tilstrekkelig empirisk forankring i majoritetsbefolkningen til at det kunne gjenkjennes og aksepteres av et flertall. Dette går fram av at for eksempel forfattere («ordentlige» kulturprodusenter) nå også ble rekruttert fra lavere lag i befolkninger, ikke bare i eliten. Allerede Asbjørnsen og Moe var menn av folket, men nå ble bønder, fiskere, arbeidere og eiendomsløse mobilisert på ganske bred basis gjennom navn som Garborg, Sivle, Løland, Falkberget, Duun, Uppdal og mange flere. «Folket» var altså ikke lenger bare informanter og leverandører av «folkelig» tradisjonsstoff. Det begynte sjøl å produsere samtidskultur/-litteratur. Flere av bidragsyterne var første- eller annengenerasjons lese- og skrivekyndige. Også lærerne ble i stor grad rekruttert fra de samme befolkningslagene, og ikke minst var mange av disse forfatterne nettopp lærere. Lærerseminarene sammen med folkehøgskolene fungerte således som de rene utklekkingsanstalter for den nye folkelige eliten. Dette gjorde de imidlertid mer i kraft av at de ga utdanning, enn i kraft av folkelig innhold (jf. Kvalbein 1999).¹² Når lærerne underviste i norsk litteratur, snakket de dermed ofte om folk og erfaringer de kjente og/eller som de i det minste inderlig forstod. Lærerne var derfor ikke bare «distributører», men på en måte medskapere og produsenter, i alle fall i litteraturdidaktisk forstand, viss de da ikke like ut var forfattere om natta og lærere om dagen, som for eksempel Magnhild Haalke (som blant annet skrev den intense skoleromanen «Alis`sonn», og Olav Duun).

Noe av det samme skjedde for øvrig i Sverige. Et interessant eksempel er Dan Anderson, som gikk på folkehøgskole og der ble dikterisk og personlig «forløst», ikke minst ved at han der møtte indisk litteratur. Upanishadene ble for skogfinnen Dan Anderson et vendepunkt og en viktig kilde til forfatterskapet fra de fennoskandiske skoger.¹³ Dermed kunne bildet av nasjonen og den nasjonale identiteten «selges» og vinne

¹² I følge Kvalbein (1999) spilte ikke seminarerne noen pådriverrolle i fornorskingsprosessen, snarere tvert imot. Ordet seminarist ble da derfor etter hvert også et skjellsord.

¹³ Jeg takker Eva Marie Syversen for den kommentaren som ble til akkurat disse to avsnittene.

tilstrekkelig gjenklang og oppslutning i befolkningen. Og dermed kunne også befolkningen mobiliseres til politisk og kulturell innsats for byggverket Norge.

Når pendelen i etterkrigstida har svingt i mer liberal retning i den minoritetspolitiske utviklinga, kommer det trolig av at de internasjonale ideologiske strømningsene har snudd, mener Stortingsmelding 15. En har i økende grad framhevet verdier som kulturelt og etnisk mangfold og menneskerettigheter. Engasjement og synliggjøring av gruppene innenfor kulturlivet kan også ha medvirket til denne endringa. Det synes klart at også etnopolitikken, altså at minoritetene har satt sin egen situasjon på den politiske dagsordenen, har vært med å påvirke de minoritetspolitiske valgene hos myndighetene. Dannelsen av minoritetsorganisasjoner og minoritetenes deltakelse i det politiske feltet er en viktig del av dette bildet.

Uansett årsak innebærer dagens politikk at statene i større grad har forpliktet seg til å arbeide for å sikre at minoritetene blir likestilte med majoritetsbefolkningen, både formelt og i praksis. Generelt påpeker også Stortingsmelding 15 at *«regjeringa vil arbeide for eit samfunn som fremmar dei føresetnadene som er nødvendige for at personar som tilhøyrrer minoritetar skal kunne uttrykkje, halde oppe og vidareutvikle sin identitet, både innanfor si eiga gruppe og i møte med resten av samfunnet. (...) Videre slår den fast at «Regjeringa seier seg (...) lei for den fornorskingspolitikken som har råka alle dei nasjonale minoritetane, og vil på staten sine vegner be om orsaking for den måten minoritetane er blitt behandla på.»*¹⁴

¹⁴ For en bred og prinsipiell diskusjon av dette feltet, se Statens offentliga utredningar 1997:192.

Fylkeskommunalt initiativ

*Langt fram er målet: Skog og jord,
framandlands rike skog.
Orda har gått. Så store ord:
Der er det rom for din plog*

For å oppfylle de generelle målsettingene i den nye minoritetspolitikken er det naturligvis behov for mange tiltak, ikke minst forskning. Men også regionale og lokale myndigheter må være aktive i arbeidet overfor minoritetene. I kapittel 2.5 i Stortingsmelding 15 heter det at :

... staten Noreg har skrive under ulike internasjonale menneskerettskonvensjonar og har gjennom dette teke på seg plikter overfor minoritetane. Regjeringa vil likevel understreke at kommunar og fylkeskommunar har den same plikta som staten til å vere med på å oppfylle dei minoritetspolitiske forpliktingane som Noreg har teke på seg. Dette tyder mellom anna at omsynet til dei nasjonale minoritetane skal vere med i dei politiske vala som må gjerast lokalt. Noko tilsvarande kan ein seie om fristilte statlege institusjonar, som universiteta, høgskolane og NRK.

I stortingsmeldinga pekes det på en del tiltak rettet mot samer, kvener og romani. Når det gjelder skogfinnene og skogsfinsk kultur, er det imidlertid få konkrete forslag. Dette kan være den dobbelte bakgrunnen for at Hedmark fylkeskommune engasjerte seg spesielt i forhold til den skogfinske befolkningsgruppa, som har sitt kjerneområde på Finnskogen i Hedmark og Värmland. Hedmark fylkeskommune har sett det som et spesielt ansvar å løfte opp arbeidet med å ta vare på, formidle og dokumentere finnekulturen, og tok i 2000 initiativ til et forprosjekt om skogsfinsk kultur i Norden.¹⁵ Hedmark har også engasjert seg i relasjon til

¹⁵ Saksutredning: Skogsfinsk kultur i Norden – forprosjekt. Sak 0095/00.

romanifolkets behov i og med etableringa av et eget dokumentasjonssenter på Glomdalsmuseet.¹⁶

I relasjon til den skogfinske kulturens behov og interesser ble det fra fylkeskommunens side formulert følgende:

«De østlige kulturspor i norsk og skandinavisk kultur har vært lite påaktet. Samisk og i senere tid kvensk kulturhistorie har fått oppmerksomhet på akademisk nivå. *Det er sterkt behov for å komplettere kunnskapen om de østlige kulturelementene gjennom å forske på den skogfinske kulturarven mens det ennå er tid.* Gruppas status som nasjonal minoritet blir et forsterkende argument. Økt fokus på og kunnskap om finnekultur vil bidra til å gi ikke minst Finnskogregionen et identitetsmessig løft som kan være grunnlag for egen samfunns- og næringsutvikling.»¹⁷

Med dette som bakgrunn innledet fylkeskommunen et samarbeid med Høgskolen i Hedmark, kanskje ut fra den tanken at høgskolen skulle kunne spille en tilsvarende rolle i forhold til den skogfinske minoriteten som den Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Finnmark har gjort når det gjelder å verne om og føre videre kvensk kultur og kvensk/finsk språk. Høgskolen i Hedmark har relativt gode allmenne kvalifikasjoner for å ta på seg en slik oppgave, særlig gjennom miljøet omkring minoritetsforskning og kulturforskning, men også gjennom det brede tilfanget av fag og fagområder som høgskolen forvalter på sine fem avdelinger. En spesifikk kompetanse på skogfinsk kultur er likevel ikke etablert verken ved Høgskolen i Hedmark eller noen annen norsk forskningsinstitusjon. Når dette skrives, er det bare én forsker som er engasjert i skogfinske problemstillinger på doktorgradsnivå i Norge, men vedkommende er svensk og har også sitt materiale fra Sverige. Når høgskolen likevel kunne svare positivt på henvendelsen fra fylkeskommunen, var det fordi den kunne utnytte og bygge videre på den kontakt som tidligere var etablert med Karlstads universitetet, som har tilsatte med førstekompetanse på feltet, og også et visst studietilbud.

¹⁶ Når det gjelder den sørsamiske befolkningens interesser, har Engerdal kommune og Elgå oppvekstsenter tatt viktige initiativ, sammen med nabokommuner i Norge og Sverige. Her samarbeider Høgskolen i Hedmark med Elgå oppvekstsenter og Engerdal kommune om en søknad om å få sette i gang et lærerutdanningstilbud for søkere med sørsamisk tilknytning i Norge og Sverige.

¹⁷ Fra dokumentet Skogfinsk kultur i Norden – et forprosjekt. Hedmark fylkeskommune. Udatert.

Gjennom den samarbeidsprosessen som på denne måten ble initiert, som bl.a. inkluderte et planleggings- og idémyldringsseminar på Mattila, Torsby (se vedlegg), kunne Hedmark fylkeskommune, Høgskolen i Hedmark og Karlstads universitet¹⁸ formulere en søknad til Norges forskningsråd om støtte til et forprosjekt med tittelen: «Skogsfinsk kultur i Norden – forprosjekt om forskning,» som ble innvilget støtte.¹⁹ Forprosjektets målsetting var å bidra til å etablere og utvikle forskning om den skogsfinske kulturen i Norge, i samarbeid først og fremst med Sverige, men eventuelt også Finland, og på dette grunnlaget formulere et mer langsiktig forskningsprogram.

Det viktigste delmålet i det mer langsiktige arbeidet med å formulere et forskningsprogram var å avvikle en nordisk forskningskonferanse: Denne fikk tittelen *Kulturell identitet og regional utvikling* og fant sted den 9.- 11. januar 2002. Målet med forskningskonferansen, som heretter for enkelthets skyld kalles *Finnskogskonferansen*, var tresidig. For det første ønsket samarbeidspartnerne å framskaffe et materiale som kunne gi grunnlag for et forskningsprogram knyttet til den skogsfinske kulturen. For det andre ønsket en å inspirere og motivere ansatte ved institusjoner i Värmland og Hedmark til å interessere seg for slik forskning. Og endelig var målet å inspirere til en type forskning som kunne gi «... Finnskogregionen et identitetsmessig løft som kan være grunnlag for egen samfunns- og næringsutvikling».

Det materialet som ble lagt fram på Finnskogskonferansen, er publisert i en egen rapport under tittelen *Kulturell identitet og regional utvikling* (2002), og det er dette materialet som i hovedsak danner grunnstammen i første delen av det forskningsprogrammet som er formulert her. Før jeg går over til å presentere forskningsprogrammet, vil jeg imidlertid sammenfatte en del bakgrunnsinformasjon. Sjøl om en slik presentasjon vanligvis ikke inngår i et forskningsprogram, vil mange av dem som kan være interessert i skogsfinsk forskning, ha bruk for og nytte av en konsentrert innføring i feltet og dets mest sentrale bidragsytere og kilder. Først vil jeg gi en kort historisk oversikt over innvandringshistorien til skogfinnerne i Skandinavia. Deretter vil jeg presentere en del av den forskningen som foreligger om skogfinner og skogsfinsk kultur.

¹⁸ Se Notat, datert: 05.10.00 i vedlegg 1.

¹⁹ Se søknad til Norges forskningsråd, vedlegg 2.

Kort introduksjon til skogsfinsk historie og kultur²⁰

*Myrer med jarn som ingen eig,
jord du kan rydde i fred,
Gavmild skog kring din sjølrudde teig,
villt du kan legge ned*

Fra 1580-tallet og det etterfølgende hundreåret ble store deler av midtre Sveriges og sørøstre Norges skogsområder kolonisert av svibrukende finner, særlig fra Savolaks, som tilhørte den østfinske kultursfæren (Broberg 1988, Tarkiainen 1990,1993, Bladh 1995). Gruppen blir på finsk gjerne betegnet som «metsäsuomalaiset», dvs. skogfinner. Bakgrunnen for den skogsfinske koloniseringen i Skandinavia er kompleks, men sannsynlige årsaker er flukt fra krig og uår i Finland (push), og søken etter nye forsørgelsesmuligheter utfor en allerede overbefolket region (pull). Migrasjonen på 1500- og 1600-talen skjedde imidlertid innenfor ett svenskfinsk rike med mer enn 400-årige relasjoner. Det var således ikke før utvandringen nådde fram til Norge at en kan tale om innvandring.²¹

Fra noen primære koloniseringsområder i Sverige (Södermanland, Karlskogatraktene, Gästrikland og Ångermanland) fant det så på 1600-tallet sted en stegvis kolonisering av nye områder i en bevegelse mot vest. Den skogsfinske koloniseringsprosessen har et tydelig generasjonsbundet flyttemønster, der «koloniseringsfronten» lokalt og regionalt ofte har et skritt-for-skritt mønster. Flere eksempler på slektskapsrelaterte flyttinger finnes også. Ifølge Stortingsmelding 15 slo imidlertid de første finnene seg ned på norsk side av grensa allerede omkring 1600. I 1620-åra bodde det

²⁰ Framstillinga i dette avsnittet bygger for det meste på de to foredragene til Gabriel Bladh på Finnskogskonferansen, særlig foredraget Forskning om skogsfinnar och finnskogar i Skandinavien. Se: Engen (red.) 2002, se også Wedin (2000:9-18).

²¹ Under arbeidet med dette forskningsprogrammet kom boka Skogfinner og finnskoger, skrevet av Trygve Christensen, ut i Norge. Dette populærvitenskapelige arbeidet følger finnenes vandring på 1500- og 1600-tallet vestover fra Finland til de svenske og norske finnskogene, og videre vestover til store deler av Østlandet. Innledningdelen er holdt i en skjønnlitterær form.

en liten koloni finner rundt sjøen Store Røgden (finsk *Röytä*) i Grue. Herfra ble det raskt etablert et belte av finske bosettinger langs grensa, fra Våler og Trysil i nord til Vinger i sør. Dette var det området som fikk navnet Finnskogen.

Etter hvert ble det finsk bosetting i mer enn 40 kommuner i Hedmark, Akershus, Oslo, Oppland, Østfold, Buskerud og Telemark.²² I 1686 ble det tatt opp et eget finnemanntall på Østlandet. Det ble registrert 1065 «rene» finner og 160 «halvblods». Det siste innebar at en av foreldrene, fortrinnsvis mora, var norsk eller svensk. I dag kan vi identifisere noen større sammenhengende bosettingsområder der den skogsfinske kulturen har satt et varig preg på landskap, bebyggelse og stedsnavn. De såkalte finnskoger eller finnemarken finnes i dag først og fremst i nordvestre Värmlands grenseområder og i Solør i Norge, i deler av Bergslagen og i midtre Norrland i Sverige. Men også i andre kommuner på Østlandet er det fortsatt finnskoger eller finnegrender.²³

Skogfinnenes næringer og materielle kultur var basert på et forsørgelses-system som kombinerte jord- og utmarksutnyttelse og som var utviklet i østre Finland i middelalderen. Svibruket (svedjebruket) gjorde at tidligere ubebygde moreneområder i Midt-Skandinavia kunne befolkes. De kunnskapene finnene brakte med seg når det gjaldt svibruk, ga derfor mulighet til å utnytte også den grove barskogen i det indre Skandinavia og frigjøre podsolmarkenes næringskapital til korndyrking. I gode år kunne de oppnå gode rugavlinger, men avlingene varierte også kraftig og kunne enkelte år mislykkedes helt (Bladh 1995). Målet for storparten av finnene var likevel å etablere en egen gård med langsiktig bærekraft, noe som

²² Et kart som viser finske bosettinger på Østlandet i 1686 er gjengitt i Wedin 2000:13. Se ellers Ødegaard 1985.

²³ Nylig er det funnet et dokument i finske arkiver, som er en del av forarbeidene til Gottlunds rapport til den svenske riksdagen i 1823. Dokumentet er på 208 sider og har som tittel «Folkmängden på finnskogarne». Originalenrapporten ble konfiskert av riksdagen, og er ikke funnet. Innholdet i dokumentet viser Gottlunds oppstilling av de svenske og norske bosetningene i finnskogbeltet i hovedsak fra grenseområdene i Hedmark/Värmland. På norsk side er det nevnt ca 850 voksne personer. Disse er sortert på kirkesogn med de enkelte gårder og husholdninger systematisk ordnet. Dokumentet er unikt for hele det norske området og også for en del av det svenske området. (For grenseområdene mot Solør eksisterer det på svensk side oppstillinger fra de svenske kirkebøkene husforhør hvor Gottlund gjorde en tilsvarende jobb. Dette ble aldri gjort i Norge). I samarbeid med Jan Myhrvold, som er fritidsforsker på Finnskogen, vil dokumentet i løpet av kort tid bli utgitt som rapport fra Høgskolen i Hedmark, forhåpentligvis til glede for mange forskere.

innebar at svibruket allerede fra begynnelsen av ble kombinert med husdyrhold, åkerbruk og jakt og fiske (Tvensberg 1995).

Karakteristisk for de skogsfinske bosettingene var at de var spredte. Akkurat som i Finland, valgte skogfinnene boplasser som ga optimale forhold, enten ved vann eller høgt i terrenget. Avgjørende for valget var i hvilken grad jord var tilgjengelig for kolonisering, noe som først og fremst var avhengig av hvordan jorda var tatt i bruk lokalt. Dette innebar at finnene oftest kom til å bosette seg i marginale områder i relasjon til eksisterende bygder. Her kunne imidlertid finnenes svibruk skape forutsetninger for nye bosettingsområder.

De skogsfinske bosettingene spredte seg altså over et stort geografisk område i midtre Skandinavia. På 1600-tallet synes forbindelsene mellom finner i de ulike finnebygdsområdene å ha vært gode. Fra midten av 1700-tallet kan imidlertid de ulike finnskogene eller finnemarkene i stor utstrekning ses som enklaver, der kulturtrekk fra de omliggende svenske eller norske bygdene mer og mer påvirket den skogsfinske kulturen.

I Sverige var det framveksten av jernbruksbevegelsen som bidro til å forandre betingelsene for liv og bosetting i finnebygdområdene. I Norge var det tømmerhandelen som påvirket finnkoloniseringsområdene, og dette skjedde allerede fra slutten av 1600-tallet. De akkulturerings- eller assimileringforløp som dette innebar, er imidlertid fortsatt utforsket bare i begrenset grad. Helt tydelig er det dog at befolkningen i ulike finnebygder ble assimilert i forskjellig tempo. Mens begrepet «finne» var en dekkende betegnelse bare en drøy generasjon i Sörmland, var befolkningen i for eksempel Grangärde finnmark, Orsa finnmark og på Finnskogen i Solør/Värmland mye mer tilbøyelige til å beholde en finsk kultur og identitet.

Ifølge Kjeldstadli (2002) viste folketellingen i 1900 at det bodde 429 «Finner (Kvæner)» i Grue i Solør – av disse var 426 vesentlig eller bare norsktalende. I 1910 skulle bare 30 være tilbake, alle norsktalende, mens det i 1920 igjen var omkring 300, nå bare kalt «kvæner». Den mysteriøse veksten blant skogfinnene oppklarte Statistisk Sentralbyrå med at de samme personene hadde svart forskjellig på samme spørsmål i 1910 og 1920. Denne merkverdigheten har interesse, mener Kjeldstadli, fordi den kan fortelle om skiftende sjøldefineringer blant skogfinnene. Rett etter 1905 var det kan hende politisk ukorrekt å ikke være 100 prosent norsk. Byrået bemerket at «når undtas at de stammer fra innvandrede finlendere – var de helt å regne som norske». Hvorfor de da ble registrert som en egen

kategori – i motsetning til la oss si folk av dansk ætt, er imidlertid et ubesvart spørsmål. En grunn kunne være treghet eller tradisjon, en annen at situasjonen i nord ga dem en ny betydning. Sjøl om det var flere hundre år sia forfedrene hadde innvandret og de gjerne hadde finsk-svensk-norsk herkomst, benevnte Statistisk sentralbyrå dem med folkenavnet kvener, uten at de noen gang hadde blitt kalt slik i eldre tid.²⁴

Finnskogen i Solør/Värmland

En viktig virkning av ulikhetene i akkultureringsprosessen er at det etter midten av 1700-tallet knapt er mulig å snakke om én enhetlig skandinavisk skogsfinsk kultur. I stedet utviklet det seg lokale varianter i de ulike skogsfinske enklavene som ble formet av kulturmøter, der forskjellige strukturelle forutsetninger og varierende interaksjon med majoriteten, skapte ulike situasjoner. Følgen av de kulturelle forandringene ble at visse aspekter av kulturen fortsatte å bære svært alderdommelige trekk, mens andre aspekter var kjennetegnet av påvirkning eller lån fra de omliggende bygdene.

Det området som heter Finnskogen, er lokalisert mellom Glomdalen og Klarälvdalen/Fryksdalen, og er det område der skogsfinsk kultur i ulike betydninger har levd lengst. Området ble kolonisert i første halvdel av 1600-tallet, og finnegårdene ble etablert i de eksisterende bygdens utskoger eller i deler av Solør på statsallmenning. Området på begge sider av riksgrensen ble befolket av skogfinner med mange sosiale bånd seg imellom, som ble opprettholdt lenge, og som også hadde en felles historie og opprinnelse. I denne betydningen kan vi tale om en felles kulturarv på Finnskogen. Ved nærmere studium blir dog mange strukturelle forskjeller tydelige mellom Norge og Sverige, sjøl om også dette i stor utstrekning utgjør et utforsket område.

I koloniseringsperioden var svibruket den sentrale delen av næringsgrunnlaget, men det fantes en differensiert økonomi helt fra begynnelsen av (Bladh 1995). Allerede fra slutten av 1600-tallet avtok betydningen av svibruk, både gjennom sviforbud og indre forandringer av skogfinnens næringsliv. Fra 1700-tallet ble husdyrhold og mjølkehusholdning hovednæringsveien på Finnskogen.

²⁴ I følge Birger Nesholen ble imidlertid skogfinnene også i noe eldre litteratur kalt kvener.

I Norge vokste tømmerdrift fram som en viktig næring allerede fra slutten av 1600-tallet av, mens den først fra slutten av 1700-tallet ble viktig også på svensk side. I Solør førte dette til at de norske finnegårdene ble underlagt tømmerhandlere fra Kristiania, og særlig på 1700- og begynnelsen av 1800-tallet kan forholdene for skogfinnene nærmest karakteriseres som føydale. På svensk side kom visse jernbruk som Mitandersfors (Bogen), Högfors (Gräsmark) og Kristinefors (Vitsand) til å virke føydaliserende på en liknende måte. Hoveddelen av de svenske finnegårdene var dog sjøleide fram til slutten av 1800-tallet, mens mange norske gårder ble sjøleide fra 1820-tallet av gjennom utauksjoneringen av det Ankerske fideikommiss.

En sterk befolkningsvekst innebar at det vokste fram store sosiale forskjeller mellom jordeiere og eiendomsløse. Fra midten av 1800-tallet ble tømmerdrift den dominerende næringsveien, og fra slutten av hundreåret ble store landområder innkjøpt av skogsselskaper. 1900-tallet er kjennetegnet av at området blir en ressursbase for skogsindustriens behov for virke, og dette sammen med en kontinuerlig reduksjon av antallet småbrukere har gjort Finnskogen til et fraflyttningsområde. Her er det likevel en påtagelig forskjell mellom Solør og Värmland, og søstergrendene Løvhaugen i Norge og Viggen i Sverige kan illustrere hvordan den nasjonale jordbrukspolitikken etter andre verdenskrigen har gitt forskjellige forutsetninger for bosetting og liv i de to landene. Det er grunn til å understreke slike strukturelle forskjeller mellom Solør og Värmland, fordi de kan studeres historisk også i dag.

Livet på Finnskogen – Finnskogskultur

*Tanken elder, gir kveik i blod,
Viljen i årerne glør:
Ein stad skal nye ætter gro
Frå røtter som rivs og blør*

Ennå i begynnelsen av 1900-tallet ble det fortsatt snakket en variant av den alderdommelige Savolaksiske dialekten i Finnskogens kjerneområde. Et mangfold av *stedsnavn* er eksempler på de betydningslandskap som ble dannet på Finnskogen. I materialet fra finske forskeres innsamlingsreiser finnes det også rester av skogfinnenes *folketro* og verdensbilde uttrykt i *runedikt* og ulike *magiske lesninger*. I dette materialet finner vi arkaiske trekk i form av en besjelet natur med animistiske innslag, og mye peker på

den betydningen magi har hatt i hverdagslivet og folketroen (se f.eks. Mörtberg 1936).

Livsformene innen den østfinske kultursfæren har utviklet spesielle betydningslandskap som kommer til uttrykk nettopp i runediktingen og i Kalevalaverdenen. Magien kunne ytre seg i både praktiske handlinger og i ord i form av besvergelses eller signinger, der hensikten ofte var å kunne kontrollere og tyde sine omgivelser. I finnens skog kunne naturvesener i form av «skogsfolk», «vindfolk» og «ildfolk» inngå i en verdensanskuelse som ga naturen menneskeligjorte, arkaiske trekk. Åsta Holth forteller at samlinga i den daglige skumringstimen – «slanketimen» – i hennes barndom var fylt med fortellinger, historie(r) og segner (Brenden 2002). Også i flere av Dagfinn Grønsets bøker er skogfinnernes spesielle forhold til naturen behandlet. I Hedmark fylkeskommunes dokumentasjonsprosjekt er det beskrevet et arbeid utført av Finnskogen kulturverksted som dreier seg om å utvikle et skogsfinsk lydarkiv.²⁵

En bærende tanke i den tidlige forskningen var at det skogsfinske materialet, særlig i Värmland, skulle kunne utnyttes for å bestemme visse kulturfenomeners alder og opprinnelse. Språkforskeren Väinö Salminen hevdet for eksempel at: «Skogsfinnernes runor er som håndskrifter från 1500-talet.» Av særskilt interesse for forskerne var komparasjoner på det språklige og etnologiske området, ved at den Savolaksiske dialekten eller redskapsutnyttelsen i finsk husdyrhold fra begynnelsen av 1600-tallet, kunne studeres i relasjon til forskningsresultatene fra de norsk-svenske finnskogene. Slike aspekter er viktige også for dagens forskere, sjøl om nyere innsikter i hvilke komplekse former kulturell endring kan ta, har gjort forskerne mer forsiktige når det gjelder å foreta direkte tilpasninger (Bladh 2000).

Et framtrædende element i skogsfinnernes materielle kultur er *byggeskikken* (Hämäläinen 1945, Keyland 1954, Torsby Finnkulturcentrum 2000, Nesholen 1992, 2001, Wedin 2000). Bolighuset rommet en røkstue med den typiske røkovnen. Til gården, som var et funksjonelt flerhussystem, hørte dessuten også badstue, rie (tørkehus for korn), kokhus og ett antall

²⁵ Arbeidet er utført av Ove Berg, Finnskogen kulturverksted. Se for øvrig Skogsfinsk kultur i Norden – Dokumentasjonsprosjektet. Saknr. 00281/00. Her kan det også passe å nevne boka Karhun emuu: runesanger fra Finnskogen, som er gjendiktet av Sinikka Langeland, med kommentarer av den finske musikkforskeren Timo Leisiö og illustrasjoner av finnskogskunstneren Tore Hansen. Et søk på Sinikka Langeland i Bibsys ga for øvrig over hundre treff, med stort sett litterære titler.

mindre hus og bygninger for dyrehold og lagring av fôr, samt ofte smie og bekkekvern. Ellers er bebyggelsens plassering og kulturlandskapets framtoning karakteristisk for området. Blant gjenstander, husgeråd og redskaper kan en finne typisk finske innslag, der gaffelplogen («finnplogen») som ble brukt i jordbruket, er blitt et framtreddende symbol. Den utstrakte bruken av flettet never utgjør et annet kjennetegn.

På tross av at den skogsfinske kulturen allerede tidlig hadde forandret seg i ulike retninger i de forskjellige finnebygdsområdene, innebar fokuseringen på Solør-Värmland fra forskernes side at Finnskogen kom til å fungere som et idealbegrep på en «allmenn» skogsfinsk kultur. En annen virkning av dette er at Finnskogen i Solør-Värmland er blitt utforsket i langt større grad enn andre finnebygder, der de finske kulturtrekkene ble assimilert tidligere. De finske forskernes særlige interesse for Finnskogen bygde på at så vel det finske språket som skogsfinske kulturtrekk fortsatt kunne studeres i felt her. Når det gjelder materiale i arkivene og bevart feltmateriale, inntar også Finnskogen en særstilling, noe som gjør området velegnet for forskning. [For oversikter om språk, se Virtaranta (1986), om materiell kultur, se Talve (1986)].

Men sjøl om det kan identifiseres noen genuint finske kulturtrekk på Finnskogen, gjenspeiler også dette kjerneområdet et kulturmøte der finske, svenske og norske elementer har gitt opphav til en særskilt *finnskogskultur*. Matretten *motti* (finsk mutti), som er blitt et symbol for Finnskogen i dag, lages for eksempel av malt havremjøl, i stedet for rug, som var det kornet som opprinnelig ble brukt. Dette skyldes at Värmland og Øst-Norge i bondesamfunnet dannet havreområdene i folkehusholdningen. *Neva-graut* fikk sida stor spredning og en renessanse som skogsarbeidermat på slutten av 1800-tallet. Mange slike omformede og sammensmeltede kulturelementer har utgjort og utgjør fortsatt typiske innslag i både materiell og ikke-materiell kultur på Finnskogen. Når det gjelder bygningstyper, er for eksempel bruken av lange «ladugårdslängor» til forskjell fra sommerfjøs noe som har oppstått på Finnskogen eller i Skandinavia.

Livet i Finnskogarna – skogsfinsk kultur

*Tungt er å dra frå sjøarnes land.
Næverskomila er drug.
Men vona lyser for kvinne og mann.
Ein stad skal dei så sin rug.*

*Tanken elder, gir kveik i blod,
Viljen i årerne glør:
Ein stad skal nye ætter gro
Frå røtter som rivs og blør.*

De moderniserende utviklingstrekkene som en kan finne på Finnskogen, er eksempler på prosesser som kom til å prege utviklinga i andre finnebygder i enda større grad. Som tidligere nevnt, hadde finnebygdsområdene allerede fra midten av 1700-tallet av nær kontakt med den omliggende svenske eller norske majoritetskulturen. Dette førte til at den skogsfinske kulturen utviklet seg forskjellig i de ulike finnebygdsområdene. Finnemarkene i Dalarna eller Bergslagen, finnskogene i Norrland, Värmland eller ulike deler av Norge har alle en lokal utvikling av den skogsfinske kulturen, som henger sammen med den varierende graden av akkulturering, dvs. kulturell tilpassning og forandring. Når stednavnsforskeren Julius Mägiste taler om värmlands-finske stedsnavn, språkforskeren Virtaranta om visjonen om å skape en värmlands-finsk ordbok eller bygningsforskeren Hämäläinen skriver om värmlands-finske bygninger, innebærer ikke det først og fremst en utidig framheving av Värmland, slik mange har oppfattet det. Snarere betyr det at den skogsfinske kulturarven også i grensetraktene ble utviklet til en blandingskultur, der betegnelsen värmlands-finsk viser til det kulturmøtet som formet de spesielle kulturtrekkene, som kan dokumenteres og tolkes i akkurat dette området.

Dette forholdet er fundamentalt for å forstå de kulturelle forandringsprosessene som har gjort seg gjeldende blant skogfinnene, men også for en forståelse av den kulturarven som skogfinnene representerer. En følge av dette er at den kultur som er kjent blant skogfinnene på 1800- og 1900-tallet i Solør-Värmland, bør betegnes som finnskogskultur. En slik finnskogskultur utgår fra den historiske kulturarven som skogfinnene førte med seg, men den utviklet seg videre ut fra de særskilte kulturelle forandringsprosessene som virket på Finnskogen. Derfor kan en altså ikke

sette noe likhetstegn mellom det allmenne begrepet skogsfinsk kultur og det mer spesifikke finnskogskultur.

Sjøl om Finnskogen sto i fokus for forskernes interesse til å begynne med, har dette dog i noen grad blitt endret i senere tid, i det minste i Sverige, fordi det har vokst fram en økende interesse for skogsfinsk kulturhistorie også i andre finnebygder. Videre har Karlstads Universitet, Högskolan i Örebro og Mitthögskolan sammen med nettverket Finnsam de siste ti-femten årene initiert dokumentasjon og forskning også utafør Finnskogen²⁶. Det er likevel behov for intensivert forskning i andre finnebygdsområder for å skape et bilde av den skogfinske kulturen mer allment. I norsk sammenheng er det for eksempel behov for tydeligere å belyse forholdene i finnekoloniseringsområdene utafør Solør, som via mange bygder vestover i Hedmark og Oppland strekker seg helt inn i Nordmarka utafør Oslo og til Buskerud. I Hedmark gjelder dette for eksempel Sør- og Nord-Odal, Stange og Løten.

Eldre forskning om skogfinner

De eldste skildringene av skogfinner er nesten uten unntak reisebeskrivelser eller allmenne beskrivelser. Ofte er det større geografiske områder som beskrives, der finnemarkene bare inngår med delbeskrivelser, noen ganger bare i forbifarten. Det er således bare et fåtall som har finnebygder som hovedtema. Maud Wedin (2002) har satt opp en liste over slike beskrivelser, som refereres nedenfor. Notene, som er utarbeidet av Wedin, er beholdt som referanse:

Urban Hjärne 1685 «En kort beskrifning av min Resa från Stockholm upp genom Upland, Gestrike och Helsingeland, till Herjedalen, Norrige och Jemtland, sådan till Medelpad och Ångermanland, sedan genom Helsingeland samma vägen hem»²⁷.

Erik Pontoppidan 1752 «Det förste Forsøg paa Norges naturlige Historie» del I-II,²⁸

Abraham Hülphers 1757-58 Resor genom och beskrivningar över Västmanland, Dalarna och Norrland²⁹.

²⁶ Finnsam (2001) Det skogsfinska kulturarvet. Falun

²⁷ Främst s.239. Gjørwells «Nya Svenska biblioteket» XVI. Uppsala 1762.

²⁸ Behandlar Norge i allmänhet. København 1752

Erik Fernow 1773 «Beskrifning öfver Värmland»³⁰.

Axel Christian Smith 1798 «Beskrivelse over Trysil Præstegeld i Aggerhus Stift i Norge»³¹.

Henrik Gabriel Porthan 1793 «Om de i åtskilliga landsorter på Svenska sidan boende Finnar»³².

Friedrich Rühs 1811-13, 1827 «Finland och dess invånare»³³,

Carl Axel Gottlund Dagbok över dess Resor på Finnskogarne år 1817³⁴. Dagbok över mina vandringar på Wermlands och Solörs finnskogar 1821³⁵.

Friedrich Wilhelm von Schubert 1817-1820. Resa genom Sverige, Norrige, Lappland, Finnland och Ingermannland åren 1817, 1818 och 1820³⁶.

Frantz D. Craelius 1830 «Beskrifning öfwer Säfs socken»³⁷, 1837 «Beskrifning öfwer Nås socken».

Eilert Sundt 1850 «Beretning om Fante- og Landstrykerfoket i Norge»³⁸.

Maximilian Axelsson 1852-55 «Vandring i Wermlands Elfdal»³⁹ samt «Vesterdalarne - Dess natur, folklif och fornminnen»⁴⁰.

Fredrik Reinhold Arosenius 1862-68 «Beskrifning öfver provinsen Dalarne»⁴¹.

²⁹ Westerås 1762, 1771, 1780 och 1793, for disse henvisningene, se Wedin 2002

³⁰ Karlstad 1773, 1898

³¹ Gavs ut som en serie artiklar i Topografisk Journal for Norge 1798

³² Artiklar publicerade i Åbo Tidningar 1793

³³ Kom i svensk översättning 1811-13, senare i bearbetad version 1827, Stockholm 1813 och 1827

³⁴ Falun 1984

³⁵ Kirkenaer 1986.

³⁶ Stockholm 1825, s. 554 och 555, band 2.

³⁷ Falun 1834, faksimil Stockholm 1975

³⁸ I kapitlet «Skovfinner og tiggerlapper». Kristiania 1850

³⁹ Karlstad 1978

⁴⁰ Stockholm 1979

⁴¹ I en serie häften, Falun 1867

David Skogman 1865. David Skogmans resa i Norges och Sveriges finnskoogar år 1865⁴².

Gustaf Retzius 1878 «Finska kranier».

Noen sentrale arbeider

Fra og med slutten på 1800-tallet og fram mot århundreskiftet ble det utført flere viktige dokumentasjonsarbeider. Senere kom bidragene litt i rykk og napp fram til henholdsvis 1940-tallet og 1960/70-tallet, da noen viktige kartleggingsarbeider ble gjennomført. Gabriel Bladh (2002b) ved Karlstads universitet har laget en forskningsoversikt, der han trekker fram noen sentrale arbeider.⁴³ Han tar utgangspunkt i to grunnleggende og fortsatt i høy grad innflytelsesrike framstillinger om den skogsfinske koloniseringen og skogfinnene i Sverige. Den første er «Finnarne i mellersta Skandinavia» av den finske historikeren Petrus Nordmann, som ble publisert 1888. Den andre er geografen Sven Lönborgs artikler i tidskriftet *Ymer* i 1902 om «Finnmarkerne i mellersta Skandinavia». Begge har ifølge Bladh et bredt perspektiv og behandler foruten den skogsfinske koloniseringen, bebyggelse, næringsliv og folketradisjoner i de nyetablerte finnebygdene. I begge tilfellene bygges også framstillingene i høyere grad enn tidligere på systematiske arkivstudier, og kombineres samtidig med forskernes egne studiereiser i finnebygdene og gjennomgåelse av tidligere forskeres materiale.

Nordmanns bok er ifølge Bladh den første egentlige gjennomgåelsen av den skogsfinske koloniseringen. Men som mange av sine etterfølgere overså han ifølge Wedin stort sett finnebosettingene i Nord- Sverige. Wedin påpeker imidlertid at Lönborg på sin side la stor vekt på den regionale inndelingen og endog utarbeidet et kart over deler av finnebygdsområdene, som var det første i sitt slag. Men både Nordman og Lönborg hadde sine kilder.

En av de foregangsmennene som Nordmann og Lönborg kunne bygge på, var uppsalastudent og senere dosent i finsk i Helsingfors, *Carl-Axel Gottlund*, som reiste rundt og samlet materiale om finnebygdene særlig på 1820-tallet, da spørsmålet om å skape et finsk herred i Solør-Värmland ble

⁴² Utgiven i tidskrifterna *Finnbygden* 1960-61, *Finnmarken Förr och Nu* 1995 samt i *Finnbygdsbladet* 1995.

⁴³ En annen oversikt over sentral forskningslitteratur er Vannevik 2002, Herou 1997, 1995.

satt på dagsorden både i den svenske riksdagen og i Stortinget. *Kari Tarkiainen* (1990) mener at Carl-Axel Gottlund gjennomgående har hatt meget stor innflytelse på Nordmanns avhandlinger. Gottlunds reisedagbøker fra Dalarna/Bergslagen i 1817 (Gottlund 1984) samt Solør/Värmland i 1821 (se Gottlund 1986) har fortsatt stor dokumentasjonsverdi. Hans etterlatte papirer i Helsingfors, særlig ved arkivet til det Finske litteratursällskapet (SKS), men også på Nasjonalarkivet og i Universitetsbiblioteket, inneholder ytterligere verdifullt materiale⁴⁴. Av særlig stor interesse er forarbeidene til et nesten 1000 sider stort promemoria som Gottlund laget for Riksdagen i Stockholm i 1823. Sjøl om originalen er gått tapt, rommer forarbeidene sentralt materiale for studier av Finnskogen i Solør/Värmland, og ulike aspekter av dens kulturhistorie. Den politiske aktiviteten rundt 1820-tallets etniske mobilisering i forbindelse med forsøket på å opprette Finnskogens herred i Solør-Värmland kan også studeres i dette materialet. Men det finnes også viktige områder som fortsatt venter på en mer gjennomgripende undersøkelse (jf Godö 1975). Ilmari Heikinheimos biografi (1933) om Gottlund utgjør også et viktig materiale om denne perioden, som det kunne være verdt å få oversatt fra finsk.

Et fremtredende trekk i Gottlund og Nordmanns tolkninger av fagområdet var betoningen av den urett svenskene hadde begått mot finnene. De føyer seg således inn i rekken av forskere som har tolket relasjonene mellom svensker og finner i et konfliktperspektiv, farget av en nasjonalistisk preget historieskriving. Den tidlige finske forskningens perspektiv må tolkes ut fra det allmenne synet som hersket på de svenskfinske relasjonene. Det er tydelig at betoningen av et konfliktperspektiv mellom majoritets- og minoritetsgruppa har innebåret at motsetningene innen gruppa finner og for den saks skyld sosiale forskjeller i samfunnet generelt, i stor utstrekning er blitt oversett av denne forskningen, hevder Bladh. For mange finske

⁴⁴ Nylig er det funnet et dokument i finske arkiver, som er en del av forarbeidene til Gottlunds rapport til den svenske riksdagen i 1823. Dokumentet er på 208 sider og har som tittel «Folkmängden på finnskogarne». Originalenrapporten ble konfiskert av riksdagen, og er ikke funnet. Innholdet i dokumentet viser Gottlunds oppstilling av de svenske og norske bosetningene i finnskogbeltet i hovedsak fra grenseområdene i Hedmark/Värmland. På norsk side er det nevnt ca 850 voksne personer. Disse er sortert på kirkesogn med de enkelte gårder og husholdninger systematisk ordnet. Dokumentet er unikt for hele det norske området og også for en del av det svenske området. (For grenseområdene mot Solør eksisterer det på svensk side oppstillinger fra de svenske kirkebøkernes husforhør hvor Gottlund gjorde en tilsvarende jobb. Dette ble aldri gjort i Norge). I samarbeid med Jan Myhrvold, som er fritidsforsker på Finnskogen, vil dokumentet i løpet av kort tid bli utgitt som rapport fra Høgskolen i Hedmark, forhåpentligvis til glede for mange forskere.

forskere har Finnskogen dessuten representert «lustiga vandringsår som upptäcktsresande i sommargrönska». Dette forhindrer naturligvis ikke den store verdien som deres forskningsreiser har hatt for vår kunnskap om skogsfinsk kultur.

En annen foregangsmann, som Lönborg og Nordmann utnyttet materialet til, var *Albrekt Segerstedt*, som var lektor ved folkeskoleseminaret i Karlstad og som på 1880-tallet gjennomførte et bredt anlagt innsamlingsarbeid over den skogsfinske kulturen.⁴⁵ Segerstedt sendte ut et slags spørreskjema til forskjellige nøkkelpersoner, oftest prester og lærere i finnebygdene, og fikk gjennom svarene fram et verdifullt bilde av finnebefolkningens kår på 1880-tallet. Hans materiale, bevart i to kopier (Helsingfors universitetsbibliotek samt Antikvariskt-Topografiske arkivet ved Riksantikvarieämbetet i Stockholm), utgjør en viktig kilde for forskningen om den skogsfinske kulturen. Materialet er imidlertid ifølge Wedin en smule ujevnt, varierende med de informantene han fikk sine opplysninger fra.

Samtidig rommet dette materialet også ulike aspekter av den utdøende finnekulturen, i den kommende «hembygdsrörelsens» ånd. Da finnebefolkningen ble mer og mer forsvensket eller fornorsket, endret den etablerte tradisjonen seg. En begynte å fokusere på de spesifikt finske aspektene i for eksempel den materielle kulturen. Dette perspektivet har også hatt en sterk stilling innen mye av kulturforskningen og kulturminnevernet hva skogfinnene angår. Når det gjelder landskapsutnyttelsen, innebærer dette perspektivet for eksempel at svibruket som et genuint finsk kulturtrekk er blitt framhevet, mens det knapt er blitt skrevet noe om skogfinnene som tømmerhoggere og fløtere. Slike nye næringer var imidlertid viktige på Finnskogen allerede fra slutten av 1600-tallet av, også innenfor finskspråklige eller tospråklige nettverk. Men etter som tømmerdrift var noe finnene begynte med først etter at de kom til Skandinavia, har denne næringsveien i svært liten grad interessert forskere som først og fremst var opptatt av den «urfinske» arven.

Ytterligere en forsker som Bladh mener det er verdt å løfte fram, er Richard Broberg, som arbeidet som arkivar på ULMA (dialekt og folkminnearkivet i Uppsala). Hans livsverk besto i en kartlegging av skogsfinsk bosetting i Skandinavia (særlig i mellom-Sverige og

⁴⁵ Segerstedtska samlingen, Vitterhetsakademien i Stockholm samt Nationalarkivet i Helsingfors

Värmland). Brobergs forskning over noen tiår har supplert Nordmanns og Lönborgs arbeider med viktige detaljkunnskaper om hvilke områder som ble befolket av skogfinnene. Hans arbeid bygger på bebyggelseshistorisk kildemateriale som jordskifteprotokoller, tiendelister, manntallslistene, rettsprotokoller og annet arkivmateriale. Resultatene ble sammenfattet i boka *Finsk invandring til mellersta Sverige* (1988).

Til Brobergs viktige resultater hører dessuten hans undersøkelse av middelalderens arbeidsvandring fra Finland til Sverige innenfor det svenskfinske riket. Hans gjennomgang av sagnmateriale har vist hvordan 1800-tallets økende sosiale motsetninger også delvis antar en etnisk karakter. På denne måten vokser det fram et bilde av store motsetninger mellom svensker/nordmenn og finner i den sosiale problemperioden på akkurat 1800-tallet, da overbefolkning, fattigdom, ressursmangel og sosial undertrykkelse var framherskende. Men Broberg har også mer enn noen annen kunnet nyansere Gottlunds og Nordmanns bilde av finnekrieg og store motsetninger mellom svensker og finner på 1600-tallet (Broberg 1981). I stedet tegner han et bilde av gjensidig samhandling, og understreker at svensker og finner var undersåtter i et felles rike. Ifølge Wedin har Brobergs bidratt med ett av de viktigste kartleggingsarbeidene som er gjennomført om skogfinnene, og han hører i dag til de mest refererte. Ikke minst er hans kart over de skogfinske bosettingene i Mellom-Sverige mye brukt. Dessverre har imidlertid hans arbeid ofte også blitt sett på som «heldekkende», på tross av at finnebosettingene fra nordre Medelpad og oppover i det hele tatt ikke er berørt.

For å gi et helhetsbilde bør disse bidragene kompletteres med *Richard Gothes* mange arbeider om Norrland, og ikke minst *Kristian Østbergs* oversikt over Norge. Østbergs bok (Østberg 1978) rommer foruten en generell introduksjon til feltet et kapittel om de fleste av de kommunene på Østlandet som har hatt eller har finnebosetting. Rickard Gothes store bokproduksjon består av sentrale lokalhistoriske skildringer av Norrlands finnebygdsområder (f. eks Gothe 1942,1945,1950). Ifølge Wedin bygger Gothe mye på analyser av arkivmateriale. Han har imidlertid i altfor liten utstrekning angitt kilder i tekstene, noe som gjør at opplysningene kan være vanskelige å bruke. Både Bladh og Wedin mener likevel han har gitt viktige innsikter av allmenn karakter, og særlig kan nevnes hans skildring av skogfinnenes religiøse og kirkelige forhold.

En viktig forskningsinnsats når det gjelder Norrland og skogfinnenes bebyggelsesgeografi, er gjort av *Ingvar Jonsson* (1970,1995), som skrev noen korte men meget innholdsrike artikler om de midnorrlandske

finnbosetningsområdene. Jonssons artikler belyser på en utmerket måte den skogsfinske koloniseringen i søndre Norrland når det gjelder arkivtilfang, men den gir ikke noe heldekkende bilde av bosettingene. De inneholder heller ingen opplysninger om den totale migrasjonsfrontens bevegelse fra Finland till Norrland.

For Bergslagens vedkommende er det særlig konfliktene og omstillingsvanskene for skogfinnene i forbindelse med bergverkets utvikling som har blitt behandlet, nærmere bestemt av kulturgeografene *Montelius* (1962) og *Ström* (1956), foruten i historikeren *Per Jonssons* avhandling (1989). Tre forskere har mer systematisk dokumentert bygningstyper og bygningsmasse på Finnskogen, nemlig *Nils Keyland*, *Albert Hämäläinen* og *Ilmar Talve*. Keyland var sjøl av finsk ætt (fra Mangskog), og dokumenterte de første tiårene av 1900-tallet liv og folk i Värmlands finnebygder, bl.a. for Nordiska museets regning (Keyland 1954). I 1916 og 1920 gjorde Keyland sammen med *Ludvig Matsson* spesielle dokumentasjonsreiser, der deler av bebyggelsen på Finnskogen ble dokumentert, også med foto, skisser og plantegninger. Dette materialet er i dag bevart i Nordiska museets arkiv.

Albert Hämäläinen fullførte i 1941 en monografi over bosteds- og byggeskikk hos skogfinnene i Midt-skandinavia. Boka er en grunnleggende oversikt over skogfinnenes bygningskultur med sammenlikninger mellom Finland og Finnskogen. Hämäläinen har i hovedsak nyttet kildemateriale fra Keyland og Segerstedt, men supplerer med eget innsamlet materiale fra en reise på Finnskogen i 1931 (hans fotografier er bevart i Museiverkets etnologiska bildarkiv, Helsingfors), og med materiale innsamlet av den finske ordboksstiftelsens stipendiater (se nedenfor). Framfor alt har Hämäläinens arbeid gitt en systematisk og oversiktlig sammenlikning mellom de skandinaviske finnebygdene og Finland når det gjelder byggeskikk.

I løpet av en reise sommeren 1949 samlet Ilmar Talve materiale om bygninger på Finnskogen og dokumenterte finnegårder ved hjelp av fotografier, skisser og plantegninger (Nordiska museets arkiv). Dette materialet er utnyttet i Talves framstillinger om badstuer og rier i Nord-Europa (1960,1961). Talve har videre skrevet to viktige oversiktsartikler om värmlandsfinnenes folkekultur (1953, 1986). Også Talve har arbeidet med systematiske komparasjoner mellom Finland og de skandinaviske finnebygdsområdene.

Forskning om språk og kultur⁴⁶

De omfattende registreringene Gottlund gjorde på 1820-tallet, utgjør et godt grunnlag for en forståelse av skogfinnenes språk og kultur. Dette ga da også startskuddet for et tidvis ganske intensivt innsamlings- og dokumentasjonsarbeid, som i særlig grad ble gjennomført av finske forskere på Finnskogen i Solør-Värmland. En verdifull oversikt over språk- og tradisjonsinnsamlingen er laget av professor Pertti Virtaranta i konferanserapporten *Värmlandsfinnar* (1986).

Innen denne forskningstradisjonen er det for en stor del publisert *materialsamlinger*, som ikke har vært problematisert ut fra noen spesiell spørsmålstilling, og særlig visse tema betones. Opptegetninger av runedikt, besvergelses og trollformler har vært et tilbakevendende tema, og grunnmaterialet er samlet i det Finske litteratursällskapetets arkiv i Helsingfors. De fleste av runediktenes er samlet i et bind av serien *Suomen kansan vanhat runot* (Det finske folkets forndikter) fra 1933 med tittelen *Skandinavian metsäsuomalaisten runot* (De skandinaviske skogfinnenes dikt), redigert av språkprofessor Väinö Salminen. Salminen foretok sjøl en reise i finnebygdene i 1905 med en fonograf og spilte inn mye finsk folkepoesi, særlig besvergelses. I 1909 ga han ut en historikk om skogfinnene på finsk og redigerte senere det innsamlede materialet. Dette inngår i *Suomen kansan vanhat runot. Frans Kärki* (se nedenfor) gjorde tradisjonsopptegetninger i Värmland og Grue somrene 1934-35. Særlig fikk han et rikt materiale fra den kjente tradisjonsbæreren *Kaisa Vilhuinen*.

Ett annet viktig tema er språk, der *Lauri Kettunens* forskning på den finske dialekten i Värmland er sentral (se nedenfor). Kettunen er dessuten den som har gjort flest opptegetninger av *Kaisa Vilhuinen*. Mellom 1907 og 1937 foretok han hele åtte reiser til finnebygdene i Värmland, og publiserte allerede i 1909 en avhandling om den värmlands-finske dialekten. Kettunen ga også ut skrifter og arbeider om sagn, trolldom og lignende. En samlet redegjørelse for hans åtte reiser kom ut på finsk først i 1960.

Videre kan det nevnes at *Torsten G. Aminoff* i 1871 gjorde en reise gjennom samtlige finnebygder i vestre Värmland, fra Arvika til Södra Finnskoga, der han gjorde opptegetninger av den finske dialekten som ble brukt. Resultatene ble publisert på finsk i 1876. På 1930-tallet organiserte den finske ordboksstiftelsen (Sanakirjasäätiö) et arbeid med å samle inn

⁴⁶ Også dette avsnittet bygger på foredragene til Gabriel Bladh og Maud Wedin på finnskogskonferansen.

den värmlands-finske dialektens ordforråd. En del stipendiater (Reponen, Juvas, Rapola, Helminen mfl.) ble sendt til Finnskogen på begynnelsen av 1930-tallet. I sentralarkivet for det finske ordforrådet finnes over 40 000 ordsedler innsamlet i Värmland. Videre finnes et stort antall lydbåndinnspillinger både i det finske lydbåndarkivet og i SKS lydarkiv i Helsingfors. Bare en liten del av dette materialet er imidlertid skrevet ut. Endelig lanserte *Pertti Virtaranta* visjonen om å utarbeide en värmlands-finsk ordbok, en oppgave som enda ikke utført.

Värmlands Museum ga i 1971 ut avsnitt fra Aminoffs, Salminen og Kettunens reiser under tittelen *Tre resor i Värmlands finnebygd*. Dette er det eneste som finnes på svensk fra disse forskernes reiser i de värmländske finnskogene.

Skogsfinske stedsnavn er ett av de tema som er blitt behandlet av flere forskere på 1900-tallet. For Värmlands del er det store verket *Julius Mägistes* arbeid om värmlands-finske stedsnavn (1968-72), mens navnene i Solør er blitt behandlet av *Ragnvald Iversen* (1959), men nylig også av *Tuula Eskeland* i en avhandling fra 1994.

På tross av den relativt langvarige interessen for skogsfinske tema er det likevel skrevet få akademiske avhandlinger. Av doktoravhandlinger som handler utelukkende om skogfennene, finnes det bare fem, nevnt i kronologisk orden av Wedin:

Nordmann, Petrus «Finnarne i mellersta Sverige» 1888

Palmqvist, J.V. «Rester av primitiv religion bland Värmlands finnbefolkning» 1924

Jonsson, Per «Finntorparna i Mången» 1989

Eskeland, Tuula «Fra Diggasborro til Diggasbekken» 1994

Bladh, Gabriel. «Finnskogens landskap och människor under fyra sekler» 1995.⁴⁷

Forøvrig finnes det noen avhandlinger der skogfennene nevnes mer eller mindre utførlig, uten å spille noen hovedrolle. Dessuten foreligger det et antall avhandlinger på finsk. Den ferskeste er skrevet av Fil. lic. Eija Lähteenmäki som disputerte den 5. april 2002 ved Joensuu universitet, på

⁴⁷ I Norge må det antakelig foreligge en god del hovedoppgaver og magistergrads-avhandlinger. Det må være en viktig oppgave å få kartlagt disse på en systematisk måte.

avhandlingen *Uppkomsten av Sveriges finnskogar och den Savolaksiska migrationen under äldre Vasa-tida (1523-1611)* [fritt oversatt].⁴⁸ Den finske tittelen er *Ruotsin suomalaismetsien synty ja savolainen liikkuvuus vanhemmalla Vaasa-kaudella (1523-1611)*.

Nyere forskning

Generelt hevder Bladh at den eldre forskningen i hovedsak har vært innrettet på innsamling og dokumentasjon av den *utdøende* finnekulturen. De finske forskerne har betraktet Finnskogen og dens folk og kultur som en reliktkultur som kunne gi bidrag til forskningen i hjemlandet. På 1980-tallet fikk finnskogsforskningen ett nytt oppsving, noe som ga seg uttrykk i et økt antall publikasjoner. Og på 1990-tallet ble en mengde dokumentasjonsarbeider satt i gang, både vedrørende skogsfinsk litteratur, bygninger, bosettinger og stedsnavn. I denne perioden skrev Tuula Eskeland og Gabriel Bladh avhandlinger og ytterligere tre doktorander startet studier på feltet; Niclas Persson fra Torsby, Eija Lähteenmäki fra Joensuu og Maud Wedin. Den sistnevnte var altså bidragsyter på finnskogskonferansen. Kari Tarkianen (1990-96) har i sine bøker om «Finnarnas historia i Sverige», beskrevet finnenes migrasjon og kontakt med Sverige i et større perspektiv. I 2000 startet et prosjekt ledet av Gabriel Bladh på temaet Skogfinner i Sverige under paraplyen «Svenskt i Finland – Finskt i Sverige».

På 1980-90-tallet har det også kommet i gang undervisning på akademisk nivå. Lennart Stenman har hatt ansvaret for finnskogskurs ved Örebro universitet og i samarbeid med Gabriel Bladh ved Karlstads universitet. Mitthögskolan i Härnösand har hatt finnskogskurs under ledelse av Margareta Wolf og Maud Wedin. Interessen for disse tilbudene har vært stor, og det er fortsatt etterspørsel. Vårsemesteret 2002 ble det for eksempel arrangert et høgskolekurs ved Mitthögskolan i samarbeid med Ålsta Folkhögskola, med om lag 40 studenter. Også Karlstads universitet planlegger nye kurs.

På Torsby Finnkulturcentrum er det foretatt en bygningsregistrering som ble rapportert våren 2000. Denne omfatter samtlige finnebruk i Torsby kommune, og gir opplysninger om eier/bruker og annet kontekstmateriale.

⁴⁸ Avhandlingen inngår som bind 77 i serien Bibliotheca Historica og kan bestilles fra Vetenskapsbokhandeln, tiedekirja@tsv.fi.

Alt foreligger på data og er søkbart og tilgjengelig for forskere. Birger Nesholen ved Gruetunet Museum har detaljdokumentert en stor del av finnebygningene på Finnskogen og de øvrige finnebygdsområdene i Sverige og Finland. Dette materialet bearbeides fortløpende, men økonomien har hindret progresjonen. Åsnes Finnskog Historielag har arbeidet mye for å dokumentere Tyskeberget, der også bygningene inngår.⁴⁹

⁴⁹ Se for øvrig Nesholen 2000.

Forskningsbehov

Som denne gjennomgangen viser, er det ikke gjort så rent lite forskning på den skogsfinske kulturen, særlig av svenske og finske forskere. Likevel mener Wedin (2002) at grunnforskningen om den skogsfinske kulturen er mangelfull, og at vi har et altfor magert kunnskapsgrunnlag. En stor del av den tilgjengelige litteraturen om skogfinnerne bygger på sammenstillinger av hva andre forfattere har skrevet, og er ofte begrenset til ett geografisk område eller ett fagområde. Sjelden favnes finnskogskulturen som helhet. Ofte siteres også annen litteratur uten at sekundære kilder problematiseres. Slik har det oppstått mange vitenskaplige «sirkelbevis». I et e-post-brev etter FINNSAM-konferansen i Strömsund i august 2002 påviser for eksempel Stig Welinder at det var nokså påfallende at kunnskapen om finnemarkene i konferansens nærområde som de lokale forskerne presenterte, i det vesentligste bygde på andrehåndskilder som Gothe, Modin, Gamla Tåsjö etc. Innen Gävle-Dala finnkulturforening arbeider imidlertid lokalforskerne i betydelig større utstrekning på basis av originalarkivene, hevder han.⁵⁰ Endelig er kildematerialet ofte mangelfullt gjennomgått og uten noen gjennomtenkt plan. Årsaken er naturligvis at systematiske gjennomganger er meget tidkrevende. Ifølge Birger Nesholen er kunnskapsbasen enda tynnere i Norge, med et tilsvarende udekket behov for grunnforskning. Det er dessuten behov for å oppdatere den dokumentasjonen som foreligger utfra dagens problemstillinger og perspektiver.

Forskningsstatusen på det skogsfinske kulturfeltet slik den er presentert over, er derfor i seg sjøl en begrunnelse for å initiere ytterligere forskning. Men de føringene som Stortingsmelding 15 gir, setter feltet inn i et nytt perspektiv og kommer derfor med nye og viktige begrunnelser, knyttet til internasjonale konvensjoner. Særlig gjelder dette understrekinga av at staten skal legge forholdene til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter – også den skogsfinske befolkningen – skal kunne *gi uttrykk for, holde oppe og utvikle sin egen identitet, sitt eget språk og sin egen*

⁵⁰ owner-finnsam@genealogia.fi

kultur, samtidig som minoritetene skal ha rett til full og effektiv deltaking i storsamfunnet. Etter som føringene i stortingsmeldinga bær være forpliktende rent politisk, er det ikke urimelig om den er overordnet både for tenkningen bak og innretningen av et moderne forskningsprogram for skogsfinsk kultur.

En sentral formulering i stortingsmeldinga er den som sier at regjeringa er «... lei for den fornorskingspolitikken som har råka alle dei nasjonale minoritetane, og vil på staten sine vegner be om orsaking for den måten minoritetane er blitt behandla på.» Dette må innebære at staten også er innstilt på å gjøre en innsats for å rette opp noe av skaden. En måte å bidra på er å støtte forskning som beskriver de prosessene som har funnet sted, som bakgrunn for å forstå dagens kulturelle situasjon, men også forskning som har som siktemål å bidra i minoritetenes videre identitetsarbeid.

Det bør også nevnes at Europarådets pakt for vern av regions- eller minoritetsspråk innebærer at de statene som har ratifisert pakten, har tatt på seg en plikt til å sette i verk særskilte tiltak for å verne og styrke minoritetsspråk. Sjøl om dette ikke er så aktuelt når det gjelder den skogfinske befolkningen, etter som finsk språk er utdødd på Finnskogen og i andre skogfinske bosettinger i Norge, er det relevant for andre nasjonale minoriteter som skogfinnerne må relateres til. Derfor vil forskning som har med språkbytte og rester etter finsk i norske og svenske dialekter og talemål – for eksempel i navn – være av stor interesse.⁵¹

Dette betyr i første omgang at det er behov for systematisert forskning omkring de nasjonale minoritetene og deres historiske situasjon, en forskning som kan knyttes til minoritetsforskningen (eller IMER-forskningen) mer allment. Men som Wedin påpeker, har ikke forskningen hittil maktet å favne finnskogskulturen som helhet. Det er derfor også behov for forskning som nærmer seg feltet fra en videre synsvinkel, for å inkludere flest mulige fruktbare perspektiver. Det bør derfor planlegges en type kulturforskning i vid forstand, som er mest mulig tverrfaglig.⁵²

⁵¹ Jf. Hyltenstam 2002.

⁵² Den skogfinske forskningen lämpar sig väl för tvärvetenskapligt samarbete, vilket i viss mån redan pågår, även om det idag sker mer på individnivå. Bland annat genomfördes ett tvärvetenskapligt projekt på Gammelvallen i Värmland, där man kunde dra nytta av arkeologers samt kulturgeografers olika kompetens vid utgrävningene. Där kom även den praktiska kunskapen som Gruetunet Museum kunde bistå med till nytta, skriver Maud Wedin (2002).

For å følge opp en slik intensjon har jeg her valgt å strukturere framstillinga i neste hovedavsnitt i henhold til et instrument som heter *Skjema for kulturanalyse*⁵³. Skjemaet ble riktignok i sin tid (Berg & Engen 1986, Engen 1989) utviklet som redskap for lærere når det gjelder å analysere kulturer som ledd i undervisningsplanleggingen. Men jeg mener det også kan være formålstjenlig når det gjelder å kartlegge og systematisere forskningsbehov. Dette skyldes for det første at skjemaet på en anskuelig måte viser hvordan kulturen kan defineres skjematisk og i et videst mulig perspektiv. For det andre antyder skjemaet en rekke potensielle forskningsområder og problemstillinger, som kan avleses direkte av skjemaet, også i de tilfellene området ikke er tematisert eksplisitt. Det betyr at den enkelte interesserte forsker ut fra sin faglige synsvinkel og uten grundig forhåndskjennskap til feltet, kan formulere avgrensede problemstillinger som samtidig bidrar til et mer samlet bilde av den skogsfinske kulturen. Og endelig bekrefter skjemaets oppbygning ett viktig hensyn en må ta i all kulturforskning, nødvendigheten av komparasjon.

Skjema for kulturanalyse og kulturbegrepet

Opprinnelsen til ordet kultur har med dyrking og utvikling å gjøre. I landbruket kultiverer en vekster og beiteområder, i selskapslivet kultiverer en manérer, mens en i åndslivet kultiverer for eksempel ord, toner eller bilder. Den mer dagligdagse anvendelsen av kulturbegrepet er likevel gjerne avgrenset til ytringer som litteratur, musikk eller bildende kunst, noe kulturspaltene i avisene ofte avspeiler. I denne avgrensede bruken av kulturbegrepet ligger det dessuten en bestemt målestokk eller verdiskala innebygd, en målestokk som henholdsvis vekstene, manérene og kunstverkene måles etter, men uten at standarden alltid blir eksplisert eller er bevisstgjort. En *forutsetter* at noe er av stor eller mindre verdi, men også at noe ikke kan betraktes som kultur i det hele tatt. Derfor gjenspeiler denne bruksmåten et verdiorientert eller et normativt kulturbegrep der skalaen for tildeling av verdi tas for gitt. Kultur er nær knyttet til bedømmerens oppfatning av det sanne, skjønne, gode og rette, og den innbygde skalaen bygger på et verdisystem og et verdihierarki som hører nøye sammen med en personlig overbevisning og en personlig smak (Klausen 1970, Engen 1989). Dette er for øvrig illustrert foran i konstruksjonen «Norge».

⁵³ Skjema for kulturanalyse er trykt som vedlegg bakerst i rapporten.

I samfunnsvitenskapen er forståelsen av kultur en annen:

Kultur omfattar (...) gemensamma kunskaper, värderingar, erfarenheter och sammanholdande tankemönster. Men den finns inte bara inne i huvudet på människor. Medvetandet blir gemensamt bara genom att man kommunicerar, delar ett språk, förstår koder och budskap, ser hela sin omgivning som betydelsesladdad på et sätt som är någorlunda lika för alla - eller åtminstone för flera. Och vi skal komma ihåg att ordet «medvetande» ar förräderiskt. Vi syfter egentligen här på vad människor har i huvudet antingen de är på det klara med det eller inte. Ofta är det just det omedvetna och mindre medvetna som är mest spennande för kulturforskaren (Hannerz, Liljeström og Löfgren 1982:10).

Ifølge Ehn og Löfgren (1982:13) foreligger det innen denne tradisjonen et hundretalls definisjoner av kultur. Felles for de fleste er at de bruker termen beskrivende for de kunnskaper, vurderinger og praksiser som en gruppe mennesker har felles, gjerne som kollektive bevissthetsformer. Samfunnsvitenskapens utvidede kulturbegrep innebærer at kultur først og fremst blir sett i motsetning til natur. Det er ikke bare det sanne, skjønne, gode og rette som er kultur, men i videste forstand alt det skapte, i motsetning til naturen som ikke er skapt, i hvert fall ikke av mennesker (Enerstvedt 1982:175-76). Dette kulturbegrepet er i sin tid operasjonalisert av Arne Martin Klausen (1970:37ff) med bakgrunn i det han kaller universelle behov, det vil si behov som går igjen i alle samfunn, uavhengig av tid og sted. Klausen (1970:32) benevner disse behova slik:

1. Behov for energi til å opprettholde livet. Med dette tenker han på hvordan folk livnærer seg ved å utnytte de ressursene som finnes, og hva slags teknikk (teknologi) de har utviklet for å utnytte ressursene.
2. Behov for å føre livet videre. Dette refererer til de ulike samlivsformene mennesker har utviklet for å sikre at «slekt skal følge slekters gang». Særlig viktig er familien og slektskapssystemet, men også mønstre for sosial omgang i større målestokk hører med.
3. Behov for å beskytte livet og andre verdier. Dette behovet er grunnlaget for det vi med en vid betegnelse kan kalle politisk virksomhet og politisk organisering. Samfunnsutviklinga må styres, avgjørelser må tas på vegne av fellesskapet og beslutninger må settes ut i livet. Eiendom må beskyttes både mot indre og ytre fiender, og omsetning av verdier må reguleres.

4. Behov for å vite noe om og forklare livet og døden, dvs. de mest grunnleggende spørsmåla om vår forståelse av betingelsene for menneskelig eksistens.

Men om disse fire behovsgruppene er universelle og dermed uavhengige av tid og sted, har måtene de tilfredsstilles på, en nærmest uendelig variasjonsbredde. Allment er for eksempel et samfunns nærings- og yrkeslivets svar på menneskenes allmenne behov for å overleve. Men den formen nærings- og arbeidslivet tar, blir preget av de konkrete betingelsene som foreligger, først i form av naturlige og menneskelige ressurser, men deretter også i form av historisk oppsamlede og overleverte kunnskaper og forestillinger. Det er derfor ingen mekanisk eller «naturlig» sammenheng mellom behov på den ene sida og de formene for behovtilfredsstillelse som er utviklet på den andre. Den fellesmenneskelige fantasi og skaperkraft, utholdenhet og innsatsvilje etablerer visse historiske bestemte løsninger, og disse formidler mellom de universelle behovene og den aktuelle tilfredsstillelsen av dem. Det mønsteret som etableres, kan derfor kalles kulturelt betinget, i motsetning til naturlig.

Det beskrivende kulturbegrepet forutsetter således at et samfunns «løsninger» på de fire universelle behova til sammen danner dets kultur. Men dermed kan de universelle behova også nyttes som en prinsipiell ramme for å definere og beskrive kulturen. For det første gir de mulighet for å avgrense fire brede kulturnivåer, ett for hver behovsgruppe, og dermed også fire vide begrepskategorier for kulturanalyse. For det andre kan vi innenfor hvert enkelt kulturnivå avgrense nærmere bestemte fenomener, og dermed antyde hvilke nærmere bestemte kulturelle ytringer en kan feste seg ved, i analysen.

For å illustrere tankegangen kan vi bruke Rita Liljeströms (1979:33, ref. etter Rahbek Pedersen og Tove Skutnabb-Kanga 1983) allmenne kategorisering av sentrale trekk ved det hun kaller bondesamfunnet og industrisamfunnet, men som vi like gjerne kunne kalle bondekulturen og moderniteten (se figur 1). Av de punktene som gjelder bondekulturen, ser vi at den er en relativt homogen størrelse, fordi yrkes- og næringslivet er lite differensiert, og fordi alle medlemmene dermed har et felles erfaringsgrunnlag. Men bondekulturer vil være svært forskjellige i en mer kontekstuell betydning. Om primærnæringene er den dominerende næringsveg i to samfunn, vil det likevel kunne være stor forskjell på hva slags jordbruk som drives. Og om familien er den sentrale sosiale institusjonen, vil det kunne være høyst ulike familiemønstre. Farens autoritet kan for eksempel være forskjellig begrunnet og forskjellig utøvet.

Og om religion er den viktigste livsforklaringen, er det likevel forskjellige religioner med ulike normer og regler det er tale om.

Tabell 1: Skjematisk oversikt over bonde- og industrisamfunnet

Bondesamfund	Industrisamfund
1. Arbejde og husholdning er samordnede. Det er bruk for barn og unge. Unge tager ansvar.	Arbejde og husholdning er adskilte. Børn deltager ikke i arbejdet.
2. De forskjellige aldres behov og innsatser samordnes og du-nyttes. Bevaret sammenheng i menneskenes livscyklus.	Alderssegregation. Voksende kløfter mellom produktive og ikke-produktive aldre. Krise i reproduksjonen av menneskenes livscyklus.
3. Patriarkat med mændenes kontroll af kvinderne i hjemmet.	Ligestilling med dobbelt arbeidsbyrde for kvinner og forsøg på assimilering af kvinder i et teknokratisk mandssamfund.
4. Dobbeltmoral med en hellig respektiv profan seksualopfattelse side om side. Hustru og hore. Streng kontroll med døtre.	Åpent og liberalt syn på sex, porno og hormoner. Trivialisering, men også tolerance og ny følsomhed. «Frigjorthed» som tvang
5. Øvrighet og voksnes autoritet over barn. Korporlig afstraffelse og faste normer.	«Ekspertvælde», profesjonalisert børneopdragelse. Kløft mellom hverdagsviden og spesialisert viden. Forbud mod korporlig afstraffelse og usikkerhet angående normer
6. Mangesidede og varige menneskelige relationer i relativt bofaste miljøer. Blodsband og kollektivism.	Ensidige og flygtige relationer. Høy flyttefrekvens, nye anonyme beboelseskvarterer. Privatisering og individualisering.
7. Overskuelig »lokal offentlighed» af synliggjorte livsmønstre, handlinger og bedømmelser. Fælles målestok.	Sektorisering. Livet opdelt på forskjellige steder. Mønstrer svært at overskue. Målestokken uklar. Tomrum omkring familien.
8. Religiøst livssyn.	Sækulariseret livssyn.
9. Familie og slægtsloyaliteter.	Faglig tradition. Stærke interesseorganisationer.
10. Personlig ansvar.	Offentligt ansvar.

At vi kan peke på en rekke fellestrekk ved bondekulturene i Norge og i Pakistan, er derfor den vitenskapelige generaliseringens styrke, særlig fordi den sirkler inn en rekke aspekter som *kan* analyseres, og definerer visse variabler for innbyrdes sammenlikning. Men det er også dens svakhet (jf. Weber), fordi allmenne trekk ved bondekulturen bare gir én innfallsvinkel til forståelse, som ikke overflødiggjør konkret analyse av den enkelte bondekultur, og de interne mekanismene som virker der. Tvert imot er det konkrete analyser som er forutsetningen for å gjøre generaliseringene og sammenlikningene mer dekkende i neste omgang.

På basis av Klausens modell kan vi likevel definere en hovedkategori (nivå 1) som fokuserer på naturgrunnet, nærings- og yrkeslivet, en hovedkategori (nivå 2) som omfatter samfunnets sosiale institusjoner, en hovedkategori (nivå 3) som dekker samfunnets politiske institusjoner og endelig en hovedkategori (nivå 4) der aktuelle livsforklaringer (eller verdensbilder) kan registreres. Deretter kan en bestemme hvilke mer konkrete fenomener innen hver kategori en skal feste seg ved. Liljeströms analyse av den abstraherte bondekulturen illustrerer noen momenter som kan omgjøres til stikkord på de ulike nivåene i Skjema for kulturanalyse.

På samme måten kan også Liljeströms beskrivelse av industrisamfunnet relateres til analysen. Ser vi på de momentene hun framhever, er det mye som peker i retning av en mer sammensatt og uensartet kultur, noe som samsvarer med den allmenne antakelsen om at det moderne samfunnet, er karakterisert ved nettopp mangfold og kulturell variasjon. Under paraplybetegnelsen industrikultur skjuler det seg derfor mange og innbyrdes forskjellige delkulturer eller subkulturer eller ganske enkelt *lokalkulturer* (se senere). Innenfor rammen av ett og det samme storsamfunnet kan en altså snakke om kulturell variasjon på en helt annen måte enn innenfor bondekulturen.

For å legge til rette for kulturanalyse i en pedagogisk sammenheng er Skjema for kulturanalyse utstyrt med et sett av stikkord på hvert nivå, som leder brukerens oppmerksomhet mot slike trekk som kan være gjenstand for både særskilt undersøkelse og innbyrdes sammenlikning i undervisningen. Stikkordene i skjemaet er valgt ut med henblikk på valg av pedagogisk innhold i barnehage og skole, og er derfor på ingen måte skreddersydd når det gjelder behovet for å identifisere områder for forskning. De er likevel godt nok tilpasset dette behovet til å antyde en rekke mulige forskningsområder og -temaer, og ikke minst til å illustrere hvordan skjemaet kan fungere som strukturerende ramme for å kartlegge forskningsbehov. Den kompetente forsker vil naturligvis ikke ha noen

problemer verken med å omsette stikkordene i forskbare temaer, eller med å supplere stikkordlisten ut fra sine egne preferanser eller fagets egenart.

La meg derfor bare referere stikkordlisten for å illustrere det allmenne poenget. På nivå 1 er de sentrale stikkordene natur og ressurser, dernest nærings- og yrkesliv, teknologi og redskaper. I den forbindelse er det også nevnt sosiale klasser, som riktignok mer logisk hører hjemme på nivå 2. Videre er det anført stikkord som kommunikasjon (av typen samferdsel), merkedager og fritidsaktiviteter, underforstått i tilknytning til naturårets vekslinger og arbeidslivet. På nivå 2, sosial organisasjon, er de viktigste stikkordene familie og slektskap, navn, bomiljø og innredning, mat og klær, kommunikasjon (av typen samværs- og omgangsformer), foruten høflighet sed og skikk. Videre er omsorg for eldre, sjuke og barn en egen kategori, sammen med utdanning og helse. Også på dette nivået er merkedager og fritid angitt, men her er det de som er knyttet til den sosiale organisasjonen av kulturen, som er aktuelle.

På nivå 3, politisk organisasjon, er stikkordene demokrati og folkestyre, staten og kommunen, militærvesen, politi og rettsvesen, tradisjonell visdom og fysisk fostring. Her er utvalgsregisteret sterkt preget av den pedagogiske bruken, men ved å endre perspektivet og omformulere, ser vi de generelle fenomenene. På nivå 4 er det religion, livssyn og ideologi som sammen med vitenskap og kunst er hovedstikkordene, mens massekommunikasjon, tradisjoner og skikker er supplerende stikkord.

Eldre forskning i kulturanalytisk perspektiv

For å illustrere bruken av Skjema for kulturanalyse, kan vi først ganske grovt kategorisere noe av den forskningen som er gjort om den skogsfinske kulturen. Deretter kan vi sirkle inn noen udekkede forskningsbehov som kommer til syne i dette perspektivet.

Bladh (2002a) hevder at det aktuelle forskningsområdet kan deles opp i henhold til ulike forskeres tilnæringsmåte. Visse studier har allment behandlet skogfinnenes bosetninger og liv i Skandinavia. Dette gjelder Petrus Nordmanns, Sven Lönborgs og Richard Brobergs arbeider. For Norges del kan Kristian Østbergs arbeid plasseres i samme kategori (Østberg 1978). Dette er med andre ord studier som først og fremst hører hjemme på nivå 1 og 2 i Skjema for kulturanalyse. Det samme gjelder også bosettingshistorien i sammenheng med finnebygdenes etablering, som er et annet viktig forskningsområde. Dette temaet er også blitt tatt opp av

lokalhistorikere og personer innen «hembygdsrörelsen» i Sverige. Den stadig økende interessen for slektsforskning har også innebåret økende engasjement og interesse blant lokalhistorikere. De spesielle østfinske slektsnavnene gir gode forutsetninger for å spore individers flyttinger.

Andre forskere har berørt skogfinnene som del av et større område. Med basis i den regionalgeografiske tradisjonen har flere arbeider for eksempel behandlet finnebygder, og beskrevet *befolkning, bebyggelse, landskap og næringsliv* i disse områdene. Dette er altså også studier som stort sett hører hjemme enten på nivå 1 eller nivå 2. Av slike studier nevner Bladh Helge Nelson, Sigvard Montelius, Ernst-Ture Ström, Ingvar Jonsson, Richard Gothe samt Yngve Nilsson og Gabriel Bladh. I Norge finnes det en stor og rik bygdeboktradisjon, foruten et vidt spekter av lokalhistoriske tidsskrifter med bidrag av denne typen.⁵⁴ En kartlegging av disse ville kunne være av stor nytte.

En tredje kategori som Bladh trekker fram, er de som har interessert seg for mer tematiske kjennetegn i finnebygdene eller i skogfinnenes liv, og gjennomført spesialstudier f.eks. av *språkets karakter, finske stedsnavn* eller skogfinnenes *bebyggelsestyper*. Av eldre forskere nevner han Nils Keyland, Albert Hämäläinen, Ilmar Talve, Väinö Salminen, Julius Mägiste, Lauri Kettunen og Pertti Virtaranta. Dette er temaer som sprer seg over mange av nivåene i skjemaet, men også her med tyngden på nivå 1 og 2. For øvrig har opptegnelser av runedikter, besvergelses og trollformler vært et stadig tilbakevendende tema. Dette er en forskning som for en stor del hører hjemme på nivå 4.

En slik kategorisering er naturligvis svært grov, men den viser likevel at det er visse sider av den skogfinske kulturen som har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet, mens andre aspekter i større grad har vært oversett.

⁵⁴ Som eksempel kan nevnes det eldste av disse tidsskriftene, Gammalt frå Stange og Romedal, som inneholder flere artikler med stoff om skogfinner og skogsfinsk kultur. I 1983-årgangen er det tre artikler: Finneinnvandringen på Østlandet av Hans Marius Trøseid, og Fra finnskogen i Stange og Mikkell Lahlumsvangen av Kåre Sveen. 1984-årgangen inneholder artiklene Utgravningene på Lahlumsvangen av Albin Lien og Finnegravene på Lahlumsvangen av Ellen Fjeld. Artikkelen Minner fra skogen i Vallset av Lars Gunhildsberg i 1985 kan også ha skogsfinske assosiasjoner, mens artikkelen Finneinnvandringen i grensebygdene mot Sverige (1993) av Bjarne Morthoff behandler det kjente mordet på Erik Finne i Romedal, som også Østberg (1987) omtaler ganske utførlig. Fra Romedal kan også nevnes herredsskogmester og lokalhistoriker Arne Bretten som skrev av og fikk trykt Finnemantallet 1686, foruten at han skrev og publiserte artikkelen Litt om de første finner på Hedemarken og noen av deres etterkommere i Hedmark slektshistorielags tidsskrift.

Dersom en setter eksemplene inn i Skjema for kulturanalyse, kommer dette også visuelt til uttrykk.

Det er imidlertid ikke sagt at de nivåene og stikkordene som er fyldigst undersøkt, dermed er fulldekket. Som vist tidligere, synes det å hefte mangler ved en del av de studiene som er utført, slik at de etterlater hull som bør fylles med ny forskning. Den oversikten over språk- og tradisjonsinnsamlingen som Pertti Virtaranta legger fram i konferanse-rapporten *Värmlandsfinnar* (1986), består for eksempel stort sett av *materialsamlinger*, som imidlertid ikke har vært problematisert ut fra noen bestemt spørsmålstilling. Dette gjelder også opptegnelsene av runedikt, besvergelses og trollformler som foreligger i ulike arkiv.

Som Jens-Ivar Nergård viser i sitt foredrag på Finnskogskonferansen (Nergård 2002), er liknende fenomen registrert også blant samene, men til forskjell fra de forskerne som har interessert seg for skogfinnene, gir han interessante oppslag til nytolkninger. Innfallsvinklene han nytter, kan utvilsomt også overføres til den skogsfinske sammenhengen. Og ikke minst i sammenlikningen ligger det her et betydelig potensial for forskning. Dette materialet bør derfor i dag være en skatt ikke minst for finskspråklige forskere.

I tillegg understreker Bladh at det fortsatt er slik at mange eldre spørsmålsstillinger om flyttingens årsaker, forløp og mønster ikke er tilstrekkelig utredet, men at nye metoder og nytt materiale i dag kan gi nye innsikter i dette.

Enhet og sammenheng, nye forskningsbehov

En viktig antakelse som ligger til grunn for Skjema for kulturanalyse, er at det naturligvis eksisterer en sammenheng mellom kulturnivåene innbyrdes, og at de står i et indre utvekslingsforhold. Det kan imidlertid diskuteres hva slags karakter den har, og hvilken vei påvirkningen går.

Ved å lese tabell 1 på én bestemt måte, vil en samfunnsviter gjerne forutsette at når det for eksempel skjer store endringer i økonomien, fører dette ikke bare med seg tilsvarende endringer i den sosiale og politiske organisasjonen, men også i måten menneskene forstår livet og døden på. Observasjoner fra mange kanter av verden tyder da også på at når yrkes- og næringslivet blir mer og mer preget av industri og bydannelse, fører dette til økt mobilitet, minsket betydning for slektsnettverket, endret

innhold i familiebegrepet, endret syn på kjønnsroller, økt offentlig innsats når det gjelder sosialomsorg og utdanning, økt vekt på formelle kontrollmekanismer som politi og rettsvesen, og tilsvarende redusert innflytelse for det uformelle naboskapsnettverket og mindre tillit til religiøse livssyn (jf. det moderne gjennombruddets form).

Når arbeidslivet utvikler seg slik at primærnæringene blir underordnet sekundær- og tertiærnæringer, innebærer dette derfor en overgang fra bondesamfunnet til industrisamfunnet, fra førmoderne til moderne samfunn, som utløser en tilsvarende overgang fra bondekultur til en industrikultur når vi betrakter nivåene samlet. Kulturell utvikling forutsettes altså å skje på den måten at forandringer på nivå 1 utløser en rekke tilsvarende endringer på nivåene 2-4. Historias grunnleggende drivkrefter ligger i økonomien og ikke for eksempel i religionen. De fleste samfunnsforskere ser nok kulturell utvikling nokså ensidig som en bevegelse nedenfra-og-opp, styrt av mer eller mindre anonymiserte krefter.

Det motsatte standpunktet innebærer at åndsarbeid og tankevirksomhet er mest grunnleggende. Når utvikling skjer i økonomien og når sosiale og politiske institusjoner endres, er dette primært en virkning av nye og grensesprengende tankemodeller. Et slikt resonnement innebærer at kulturell endring går fra nivå 4 til nivåene 3-1, dvs. ovenfra-og-ned. Et mellomstandpunkt hevder at det skjer påvirkning både ovenfra-og-ned og nedenfra-og-opp, og at det derfor er vanskelig å si hva som kommer først. Den økonomiske utviklinga påvirker riktignok de sosiale og politiske institusjonene, og dermed også livsforklaringene. Men utviklinga av vitenskapelige teorier og kunstnerisk eller religiøs erkjennelse påvirker også den måten økonomien utvikler seg på, og hva slags utforming de sosiale og politiske institusjonene får. Det er altså en gjensidig vekselvirkning mellom nivåene som går både oppover og nedover. På en akse fra Durkheim via Marx til Weber kan vi i samfunnsvitenskapene finne alle tre standpunktene artikulert, sammen med en rekke varianter og mellomstandpunkter.

Når vi plasserer sentrale kjennetegn ved bondekulturen inn i Skjema for kulturanalyse, gjerne i en implisert bevegelse fra nivå 1 til nivå 4, står vi imidlertid ikke utafør den aktuelle kulturen og registrerer nøytralt og objektivt. Allerede ved å kulturanalysere er vi kulturelle aktører. Det Liljeström fokuserer på, er for eksempel tydelig styrt av en bestemt tankemodell og et bestemt begrepsapparat, som er sosiologiens. Derfor har hun også oversett mange kjennetegn ved bondekulturen som det kunne vært interessante å registrere viss perspektivet hadde vært et annet. Om

kunsten i bondesamfunnet vet vi for eksempel ut fra tabell 1 ingenting. Hvilke merkedager som ble feiret, hvordan det skjedde og hvorfor, vet vi heller ikke noe om. Og hvilke skrevne og uskrevne regler som styrte dagliglivet, har vi ingen kjennskap til. Men også slike observasjoner ville naturligvis kaste lys over den kulturelle helheten.

De tolkningene som er referert i tabell 1 bidrar derfor riktignok med viktige kjennetegn ved kulturene, men analysen er like mye styrt av de begrepene og perspektivene forskerne har nyttet, som den kulturen de har observert. Dersom vi flytter oss til de utsiktspunktene som stikkordene religion eller kunst representerer, vil vi derfor delvis feste oss ved helt andre fenomener, delvis beskrive de samme fenomenene i andre begrepsmessige vendinger. Den samme virkeligheten eller kulturen vil altså fortone seg forskjellig når vi skifter utsiktspunkt, og vi vil få flere nyanser og større bredde gjennom å variere synsvinkelen. I foredraget *Kulturella förändringsprocesser på Finnskogen – exempel från Värmland-Solör* skriver Gabriel Bladh:

Vi har ulike bilder av Finnskogen och skogsfinnarna. Idag dominerar kanske bilden av finnarna som storsvedjare med stora rågskördar under 1600-tallet. En annan bild är fattiga finntorpere på tiggarrått i bygden under 1800-tallets nödår. En tredje bild är motti och fläsk på hembygdsgården. Dessa bilder är olika konstruktioner och perspektiv, olika sätt att se på Finnskogen. De är samtidigt historiska tidsbilder av en föränderlig värld, och går i stor utsträckning att beläggas med hjälp av historiska källor (Bladh 1995). Sådana historiska tidsbilder kan emellertid också nyanseras. De flesta svedjorna var små, och de riktigt stora fanns bara några få decennier under kolonisationsskedet i mitten på 1600-tallet. Skogsfinnen var knappast heller den lycklige ekologiske vilden som vi ibland kan framskymta. Rika finnar fanns också, ibland var den sociala skillnaden mellan finnar väl så stor som mellan finnarna och de svenska eller norska bönderna. Nävgröt fick sin stora renässans och spridning som skogsarbetarmat under 1800-tallet i en kultur som i liten utsträckning betonade etniska drag (Bladh 2002b).

For å utfylle bildet av analyseobjektet, som i vårt tilfelle er den skogfinske kulturen, bør vi derfor mobilisere også andre vitenskapstradisjoner enn de samfunnsfaglige. Vi bør gå til naturvitenskapene for å kunne innhente og systematisere observasjoner om *natur og ressurser*, til religionsvitenskapen eller humaniora for å få begreper om tro og gudsdyrkelse eller musikk og litteratur, til for eksempel statsvitenskapen for å hente perspektiver på

rettsvesen og formell sosial kontroll, og kanskje også til pedagogikken for å kunne systematisere observasjoner vedrørende oppdragelse og opplæring.

Konkrete idéer til nye studier

Med utgangspunkt i enkeltstikkord i Skjema for kulturanalyse, kan vi altså på den ene sida blinke ut andre fag enn de eksplisitt kulturanalytiske, og på den andre sida også fokusere på aspekter ved kulturen som er særlig interessante sett fra dette fagets synsvinkel. Slik kan det initieres kasusstudier som beskriver avgrensede aspekter ved helheten, fortrinnsvis slike som ikke er beskrevet tidligere, men som samtidig impliserer helheten som en kontekst. For viss det er slik at det eksisterer en sammenheng mellom kulturnivåene, betyr det at enhver spesifikk kasusanalyse også kaster et visst lys over den helheten den tilhører, indirekte gjennom de implikasjoner analysen rommer, eller direkte, ved at studien artikulert relaterer seg til kulturen som kontekst. Slike kasusstudier kan dermed i neste omgang danne basis for mer syntetiserende prosjekter, som har kulturen som helhet som objekt, og for metaanalyser av de kontekstene som studiene tar for gitt.

Det kan naturligvis formuleres mange prosjektideer i tilknytning til de enkelte stikkordene i Skjema for kulturanalyse, og det vil sprengje alle rammer å prøve på noe slikt her. På Finnskogskonferansen (og i nær tilknytning til den) ble det imidlertid presentert noen prosjektideer eller temaer som både kan illustrere bruken av skjemaet, og samtidig gi noen aktuelle oppslag til tema og tilnæringsmåter. Jeg vil nøye meg med å sammenfatte disse, og overlate ytterligere idéproduksjon til den kreative forsker.⁵⁵

I en presentasjon med tittelen *Interaksjon mellom natur og kultur hos skogfinner, kvener og døler* hevdet Terje Motrøen, Høgskolen i Hedmark, for øvrig i tråd med logikken i Skjema for kulturanalyse, at naturgrunlaget er bestemmende for hvilke naturressurser en har innenfor et geografisk område, mens valg av høstingsteknikker for eksempel innen jordbruk i tillegg vil være avhengig av kunnskapene til de menneskene som slår seg ned i et område.

⁵⁵ Når det gjelder hva som bør prioriteres med tanke på dokumentasjon, viser jeg til Nesholen (2002:22-25).

Klima og berggrunn er sammen med de kvartærgeologiske prosessene bestemmende for områdenes naturressurser i form av jordsmonn, vann, vegetasjon og biologisk mangfold. På Finnskogen og i Tornedalen er sure grunnfjellsbergarter de dominerende, i Glommas dalføre varierer det fra sure grunnfjellsbergarter i sør til næringsrike kambrosilurske bergarter i nord, og i Indre Troms er det også næringsrike kambrosilurske bergarter som dominerer. Ulike innvandrergrupper har imidlertid tilpasset seg disse forutsetningene ut fra den kunnskap og tradisjon de hadde med seg da de kom. Mens skogfinnerne drev sitt svi- og åkerjordbruk i morenejorda på Finnskogen, kvenene sitt åker- og engbruk i de sedimentære jordartene i Tornedalen, østerdølene sitt jordbruk i hav- og bresjøsedimentene i Glommas dalføre, dyrket dølene som slo seg ned i Indre Troms, opp de marine sedimentene i hoveddalførene der.

Utnyttelsen har dermed nødvendigvis hatt sterk sammenheng med kulturelle tradisjoner. På den ene sida har hver gruppe hatt sine tradisjoner, sin kunnskap og sine teknologier som utgangspunkt. På den andre sida har de måttet videreutvikle kompetansen i relasjon til det nye naturgrunnlaget. En studie av naturgrunnlaget i noen utvalgte områder i Tornedalen, Indre Troms, Østerdalen og på Finnskogen som grunnlag for ressursbruk og bosetning for skogfinner, kvener og døler med forskjellig kulturell bakgrunn, vil derfor være et interessant forskningsprosjekt som kan kaste lys over møtet mellom natur og kultur også mer allment.

Et annet prosjekt som også kan plasseres på nivå 1 i Skjema for kulturanalyse, ble presentert av Torstein Storås, Høgskolen i Hedmark. I nordlige og høgtliggende områder er det ikke lenger bedriftsøkonomisk lønnsomt å produsere mat på konvensjonelt vis, hevdet Storås. Et alternativ til tradisjonelt jordbruk er å legge forholdene til rette for produksjon av vilt – for eksempel elg – som kan leve fritt i utmarka. Den innebærer å investere i detaljert forvaltning av elgressursen i flere områder som en type lønnsomt landbruk. En kan sette inn tiltak for å redusere beiteskader og elgpåkjørsler, for å opprettholde en frisk og sunn elgbestand og biodiversitet og minske problemene med tap til ulv og bjørn. Dette er naturligvis en tenkning som kan realiseres i mange regioner og kanskje også for andre viltarter.

Lilja E.K. Palovaara Sjøberg, Høgskolen i Hedmark, lanserte en prosjektidé med tilknytning til mat, kultur og matkultur, som vel hører hjemme på nivå 2 i Skjema for kulturanalyse. Prosjektet har sitt utspring i grunnskole- og lærerutdanningsfaget Heimkunnskap, som setter fokus på menneskers hverdagsliv og de aktiviteter som familien driver med til

daglig for å opprettholde en god fysisk, psykisk og sosial helse. Ved å synliggjøre også den kulturelle konteksten kan faget fokusere ikke bare på råvarer, tilberedning, servering og oppbevaring, men også på de ulike funksjoner ved mat og måltider, måltidsmønster og spisevaner, og symbolikken rundt mat og måltider.

Anvendt på Finnskogen åpner dette nye perspektiver. Det sentrale i de finske bolighusene er peisen med bakerovnen og skorsteinen. Her ligger grunnlaget for den finske matkulturen til forskjell fra den norske, hvor en stort sett har bygd på det åpne ildstedet, peisen eller grua. I Norge var brød lenge ensbetydende med flatbrød som ble stekt på takker. På Finnskogen og i Nord-Norge er det imidlertid mye lengre tradisjoner med å steke brød i ovnen. Men ovnen er også et utgangspunkt for forestillinger om «et hjem», «en familie», «varme», «god smak», «trygghet», «tilfredshet», «lykke», «fred» og så videre. Slike begreper impliserer hvordan vi oppfatter oss selv, hva slags bilde vi ønsker å gi av oss selv til «de andre» og signaliserer allmenne trekk ved identitet og kultur. Matkulturen og dens utvikling på Finnskogen kan således belyse spørsmål av videre omfang.

Liv Helene Bekkeli, Høgskolen i Hedmark, har i noen tid arbeidet med å forberede er prosjekt om skogfinners helse. Bakgrunnen for prosjektet er påstanden om at skogfinnene hadde en sterk helse og levde bedre på sine avlinger enn nordmennene. Skogfinnenes helsetilstand kan ha sammenheng med deres spesielle metoder for innhøsting og behandling av rugen. Prosjektet er tenkt avgrenset til tidsperioden 1711 – 1801, som var en periode med varierende klimatiske forhold, og til deler av kommunene Grue, Åsnes og Kongsvinger. Kildematerialet er planlagt hentet fra folketellingene for 1769 og 1801, og kirkebøkene i Grue 1711 – 1801 supplert med ekteskapslengder fra Östmark i Sverige, samt slektshistoriske kilder. Det er planlagt en historisk komparativ studie der en sammenlikner en geografisk avgrenset skogfinsk og en norsk populasjon. Undersøkellesvariablene er definert til dødelighet, fødselstall, kvinners fruktbarhet og barnedødelighet. Forutsetningen for å gjennomføre prosjektet er imidlertid at det kan etableres et pålitelig datamateriale basert på kildehistorisk tilfang fra tidsperioden 1711 – 1801.

At musikkvitenskapen kan representere en innfallsport til den skogsfinske kulturen, ble eksemplifisert av Atle Lien Jenssen i foredraget Skogsfinsk musikk – noen momenter fra et kontinuerlig arbeide med tradisjonsdokumentasjon og kulturformidling på Finnskogen i Hedmark og

Värmland i perioden fra 1982 og fram til i dag. Og da er vi med ett på nivå 4 i Skjema for kulturanalyse (se også Leisö 1995).⁵⁶ Lien Jensen hevdet at tradisjonsmusikken på Finnskogen i vår tid synes mest beslektet med tradisjonsmusikk i omliggende norske og svenske bygder, og at lite kan tilbakeføres direkte til de første finske nybyggerne. Samtidig kan det også hevdes at musikken på Finnskogen bærer preg av å være utviklet/påvirket av spellemenn og sangere med finsk/norsk/svensk kulturbakgrunn. Men det finnes også sanger med finsk tekst, som riktignok trolig er yngre enn de første nybyggerne, i tillegg til sanger/ramser med tilknytning til runesangtradisjonen, som dermed sannsynligvis er svært gamle (se også Langeland 2001).

Finnskoglitteraturen – som også hører hjemme på nivå 4 – er et lite utforsket område innenfor norsk litteraturvitenskap, hevder *Kaisa Maliniemi Lindbach* i et sammendrag med tittelen *Finnskoglitteratur i Norge*, bygd på avhandlingen *Kvenlitteratur i nord. Med spesielt blikk på Idar Kristiansens romaner* som ble ferdig i 2001. I definisjonen av minoritetslitteratur har man ofte anvendt kriterier som *språk*, *forfatternes bakgrunn* og *tematikk*, hevder Lindbach. I forbindelse med finnskoglitteratur kan en imidlertid ikke nytte språket, fordi finsk gradvis forsvant i området fram mot første halvdel av 1900-tallet. Spørsmålet om tilhørighet er heller ikke problemfritt. Lindbach foreslår i stedet å sette fokus på verkenes tematikk. Hennes foreløpige tese er at mye finnskoglitteratur er opptatt av de samme problemene som kommer fram i den såkalt postkoloniale diskursen, dvs. kulturell motstand, maktbruk og maktrelasjoner, hybriditet (blandingsform), synkronitet (sammensmelting), identitet, dobbeltbevissthet og til en viss grad globalisering. Kanskje kan en også finne uttrykk for *the colonized mind*, som i tilfelle innebærer at skogfinnene har tilegnet seg majoritetens måte å definere, marginalisere og usynliggjøre dem og deres kultur på.

Når det gjelder forfatterskap er Åsta Holth (1904—1999) sentral, mener Lindbach. Hun debuterte i 1943 med novellesamlingen *Den gamle bygdevegen*, og ga i 1946 ut den sterke diktsamlingen *Porkalafela* (se også senere). Men det er bøkene om det finske innvandrersfolkets historie i de norske grensetraktene til Sverige hun er mest kjent for. En trilogi om sine forfedres liv og skjebne i Finnskogene påbegynte hun i 1955 med *Kornet og freden*, fortsatte med *Steinen blømer*, og avsluttet den med «Kapellet»

⁵⁶ Atle Lien Jensen har bl.a. gitt ut O.M.Sandviks opptegetelser fra Solør, Odalen og Finnskogen under tittelen SOLØRMUSIKKEN på Solørførlaget.

som kom i 1967. Trilogien følger en finneslekt gjennom sju generasjoner – fra Pål Hindriksson Tyyskiäinen, som er født i Dalarne i Sverige midt på 1600-tallet, slår seg ned i Rotneberg skog nord for innsjøen Røgden i Grue når han er noen og tjue år gammel, til Aksel Holth og Olea Skaslien gifter seg på slutten av 1800-tallet. Også i flere senere romaner, som *Presten* (1971) og *Johannes* (1975), er handlingen lagt til Finnskogen. Selv har hun sagt at det er romanen om en annen av sine forfedre, gullsmeden Berent Plate, som hun har følt mest for. Åsta Holth kom med sin selvbiografi – «Piga» – i 1979, og mange trodde at hun nå hadde satt punktum, men i 1983 fortsatte hun med den sterke diktsamlingen *Ei minnebok*.⁵⁷

Det var nettopp Åsta Holth *Randi Brenden* satte fokus på i foredraget *Åsta Holth og den skogsfinske kulturen*. Sjøl om mange riktignok mener det er avleggs å se på sammenhengen mellom liv og litteratur hos en forfatter, hevder Brenden at sammenhengen mellom det livet Holth levde, og de tekstene hun skrev, ofte er for iøynefallende til at den kan overses.

Med utgangspunkt i en episode fra romanen *Kapellet* der to personer som har vokst opp med finsk som hovedspråk i hjemmet, bruker norsk i kommunikasjon med hverandre, men slår over til finsk for å få sagt det de

⁵⁷ I en artikkel i forbindelse med Åsta Holths nittiårsdag i Aftenposten den 13. februar gir Sven R. Gjems noen korte biografiske opplysninger om Åsta Holth. Han forteller at bøkene hennes er blitt mottatt med stor anerkjennelse, og at hun gjennom årene mottok diverse utmerkelser som Doblougprisen - «Den lille nobelpris» - Austmannaprisen og Gyldendals legat. Den 6. desember 1992, under feiringen av 75-årsjubileet for Finlands selvstendighet, ble Åsta Holth overrakt den norskfinske kulturprisen, som ble delt ut for første gang til Finnskogens store forfatterinne. Ved overrekkelsen ble det sagt at hennes diktverk er det betydeligste som er skrevet om den finske innvandringen til Värmlandsområdet og de norske grensetraktene for snart 400 år siden. Det er både historisk og litterært et ruvende verk, et levende monument over en viktig periode av Østlandets historie. At finnskogkulturen nå er kommet i forskernes interessefelt og har fått en helt ny status og prestisje, gjør Åsta Holths romanverk til en pionérinnsats i arbeidet med å knytte de gamle forbindelsene mellom Finland og Norge tettere sammen. I tillegg har Åsta Holth vært hovedskikkelsen i arbeidet med å levendegjøre finnekulturen, slik vi finner den i museet Finnetunet i Svullrya og på de årlige Finnskogdagene, som arrangeres hver sommer her. At hun er utropt til president på livstid for dette arrangementet med egen «Finnskogrepublikk», forteller noe om hennes status i dette kulturelle redningsarbeidet. Det kan også nevnes at hun var blant stifterne av SolørVärmland Finnekulturförening i 1958, som i dag har omkring ett tusen medlemmer til sammen. Sist sommer var finnskogpresidenten på et offisielt besøk i Finland, der hun var til stede som æresgjest under kulturdagene i Savolax län. Åsta Holth ble i 1984 tildelt H.M. Kongens fortjenstmedalje i gull for sin innsats i lokalsamfunnet og for litteraturen. Hun er æresmedlem i Norsk Bonde- og Småbrukarlag, i Norges Husflidsforbund, samt i Grue Finnskog Sangkor, Grue Finnskog Musikkorps, Grue Finnskog Ungdomslag og flere andre lokale organisasjoner, der hun har nedlagt et mangeårig arbeid.

vil, hevder *Lars Anders Kulbrandstad* (2002), Høgskolen i Hedmark, at framstillingen hos Åsta Holth også kan studeres med perspektiver, modeller og begreper fra moderne lingvistik. Sjøl om det skjønnlitterære verket naturligvis ikke er et historisk dokument om livsforhold, personer og hendelser i tidligere århundrer, kan fiksjonen likevel gjøre nytten når primærkildene er borte, og når den så klart er forankret i historien som i Åsta Holths finnskogstrilogi. For verket er blitt til på grunnlag av omfattende historiske kunnskaper på en rekke relevante områder, stor fortrolighet med kulturen og miljøet som skildres, og stor innlevelses-evne.⁵⁸

For egen regning kan vi føye til at også andre sider ved Åsta Holths forfatterskap kan danne basis for studier. Et sted hevder hun for eksempel at da hun møtte utenbygds folk, oppdaget hun at hun snakket Solør-dialekt med et annet tonefall enn folk i hovedbygda: «Eg «finska» - det hadde eg ikkje visst før. Den fine finske melodien i dialekten vår var til å le av og herme.» (Holth 1974a:109-110, Brenden 2002). Denne lille observasjonen kan gi oppslag til å studere forskjeller mellom dialektene på Finnskogen den dag i dag, både på norsk og svensk side. Er det – for eksempel i fonologien og prosodien – fortsatt trekk som skiller de indre og de ytre bygdene, og kan forskjellene i tilfelle forklares med bakgrunn i form-forskjeller mellom norsk og finsk? Dette fenomenet er i tilfelle interessant i relasjon til Jens Ivar Nergårds begrep om transformasjoner, som han presenterte på Finnskogskonferansen. Samtidig peker det på et interessant paradoks i assimileringstrategiens virkninger. Om en skulle ønske det, kan det være vanskelig å bli lik nok. Med Bourdieus begrep virker distinksjonen i motsatt retning.

I et prosjekt med tittelen «Mine og dine – eller våre tekster?», har Sidsel Lie, Høgskolen i Hedmark,⁵⁹ satt fokus på møtet mellom elev og religiøs/livssynsmessig pluralitet, og analysert elevarbeider som er laget i møte med lærestoffet i KRL-faget.⁶⁰ Ved å rette fokus mot elevers tekster og bilder mener hun å finne både «kulturavtrykk» og uttrykk for deres egen tenking, virkelighetsforståelse, verdihierarki og partisipasjonsmønster. Ut

⁵⁸ Se ellers Åsta Holth: *Finnskog-trilogien*, med etterord av Aud Korbøl. Oslo: Gyldendal, 2002. Innhold: Kornet og freden; Steinen blømer; Kapellet. 1. utg. henholdsvis 1955, 1963 og 1967.

⁵⁹ Sidsel Lie: Elever i dialog med religionenes og livssynenes fortellinger slik det kommer fram i deres verbale og visuelle uttrykk.

⁶⁰ KRL-faget er et ordinært skolefag (Grunnskoleloven §13 nr 10) som skal gi kunnskap om kristendommen, andre religioner og verdslige livssyn.

fra den tenkningen som er skissert over når det gjelder dialektforskjeller, kan en for eksempel også undersøke og sammenlikne tekster skrevet av elever fra skogfinske områder med tekster produsert av elever med annen bakgrunn.

Eva Marie Syversen (2002), Høgskolen i Hedmark, introduserte begrepet regional litteratur som en innfallsport til forskning på finnskogslitteraturen, og knyttet dermed forbindelsen tilbake til 1800-tallet, da regional kultur, og ikke minst litteratur, var viktig materiale i nasjonsbyggingen, både i Norge og Sverige. Ved unionsoppløsningen i 1905 medførte sjølstandigheten for Norges vedkommende en fornyet interesse for det folket som utgjorde den nye nasjonen, og det foregikk så å si en litterær kartlegging av landet (jf. Olav Duun, Johan Falkberget og Oskar Bråten). Også i Sverige gav 1905 støtet til en nasjonal fornyelse, fordi det ble nødvendig for svenskene å bygge en nasjonalfølelse uten stormaktspretensjoner. Et eksempel er boka *Dalarna som svenskt ideal* (1937), der Gustav Näsström viser hvordan landskapet i Dalarna og dalfolkets antatt beskjedne og strenge livsførsel for mange svensker ble noe «specifikt svensk».

Men selv om regional litteratur spilte en viktig rolle i nasjonsbyggingsprosessen, var det mye som ikke passet inn i de nye forestillingene. Den skogfinske kulturen – eller for den saks skyld skogbygdkulturen i innlandet mer allment – er en regional kulturell impuls som ikke fant rom i nasjonsbyggingsprosjektene, kanskje ikke minst fordi den er et uttrykk for et grenseoverskridende regionalt fellesskap som har eksistert i det indre av Skandinavia under skiftende rikspolitiske regimer. I globaliseringens tidsalder har det imidlertid vokst fram en ny våkenhet for litteraturens stedstilknytning, som innebærer en ny aktualitet også for finnskogslitteraturen (og litteraturen fra innlandet). Regional litteraturforskning utfordrer i dag det etablerte nasjonale paradigmet, og regionale grenser har i mange tilfelle utgjort ei ny og fruktbar ramme for refleksjoner omkring forfatterskap, litteraturhistorie, litterære emner og motiver, sjangrer, uttrykksmåter/retorikk og tverrfaglige kulturstudier. I den forbindelse kan vi minne om Hedmark fylkeskommunes dokumentasjonsprosjekt, der utvikling av et skogfinsk lydarkiv inngikk.

Endelig kan det nevnes at sosialantropologen Øyvind Jaer – tilknyttet Østlandsforskning – i etterkant av Finnskogskonferansen har utviklet prosjektet *Finnskogens røst*. Siktemålet er å samle inn, systematisere og til dels analysere informasjon om hva et utvalg eldre «kulturbærere» og andre sentrale representanter for Finnskogen mener om sin egen kulturelle

identitet, og hvordan skogfinnenes nye status som nasjonal minoritet eventuelt påvirker identitetsutviklingen på Finnskogen. Videre ønsker Jaer å samle inn, systematisere og analysere informasjon om hvordan respondentene vurderer den pågående regionale utvikling, hvilke muligheter og hindringer for regional utvikling som respondentene kan identifisere og endelig deres synspunkter på «hva som bør gjøres». Prosjektet tenkes gjennomført som en bredt anlagt intervjuundersøkelse av et utvalg eldre kulturbærere og folk med særlig finnskogs kompetanse samt sentrale folk i interesseorganisasjoner.

I tillegg til disse er en del andre prosjektideer og forslag presentert i to rapporter utarbeidet av henholdsvis Birger Nesholen (2002) og Maud Wedin (2002).

Del og helhet, helhet og del

Både i Skjema for kulturanalyse og i dette forskningsprogrammet er det forutsatt at utgangspunktet for analyse er delen, begrepsfestet som *lokalkultur*, det vil si den skogfinske kulturen, eller visse aspekter ved den. Begrepet lokalkultur er naturligvis problematisert i den sammenheng den ble lansert (Engen 1989), men for vårt formål her er det tilstrekkelig å slå fast at lokalkultur utgjør en bredt inkluderende kategori for de forskjelligste varianter av del-, sub- og/eller motkulturer i et samfunn, enten den er geografisk, etnisk, alders- eller for eksempel kjønnsbasert. Lokalkulturen kan altså avgrenses ved hjelp av ett eller flere av disse kriteriene, avhengig av hva som til enhver tid er utgangspunkt og mål for analysen. Lokalkultur som generell term kan nyttes både om en norsk eller svensk bygdekultur og om en skogfinsk kultur, enten den er lokalisert i Norge, Sverige eller Finland. Således kan begrepet også dekke begge de definisjonene av skogfinsk kultur som er behandlet over. Det kan nyttes om en geografisk avgrenset skogfinsk kultur, slik den foreligger på Finnskogen i Solør-Värmland, men også om en mer abstrahert syntese av felles trekk ved en skogfinsk kultur, i Sverige og/eller Norge, eller for den saks skyld også i Finland. Lokalkultur nyttet i den siste betydningen er i tilfelle resultatet av komparasjon av lokalkulturer i den første betydningen.

Den skogfinske kulturen beskrevet i et kjønnsperspektiv, nærmere bestemt kvinneperspektiv, som Bladh (2002a) mener det er viktig å studere, kan også forstås som et aspekt ved lokalkulturen, på begge disse nivåene (se også Kaldal 1999). Men den kan også defineres som lokalkultur på et tredje, men underordnet nivå, enten som den skogfinske

kvinnekulturen, kvinnekulturen på finnskogen eller begge deler. Denne kan i så fall sammenliknes med kvinnekulturen i de omliggende svenske eller norske bygdene, for eksempel. Uansett mener Bladh at mangel på oppmerksomhet om kjønnspektet i forskningen så langt, har ført til at kvinnedominerte ansvarsområder som husdyrhold og spørsmål med hverdagslivstilknytning i sin alminnelighet i altfor liten grad er blitt studert systematisk. Dette understrekes ikke minst av at det er familien og husholdet som er den sentrale enhet når det gjelder videreføringen av sentrale skogsfinske kulturtrekk.

Hvilken tolkning en velger av lokalkulturen, er delvis avhengig av hva som er formålet med forskningen, idet lokalkultur aldri kan betraktes som en avsluttet enhet med lukkede grenser. På den andre sida kan den heller ikke avgrenses på helt vilkårlig grunnlag. Den bør enten utgjøre en eller annen form for definert enhet, for eksempel knyttet til kjønn eller sted, eller ha et potensial for å bli en slik en enhet. Dette vil jeg komme tilbake til.

Ettersom utgangspunktet for analyse er delen, det vil si den skogsfinske kulturen, er den impliserte anbefalingen at det skal gjennomføres særskilte studier av den typen som er gjengitt over. Men samtidig har vi sett at en enhver analyse av delen bare kan skje i forhold til andre deler eller en mer overordnet helhet, enten dette skjer eksplisitt eller implisitt. Relasjonen mellom helhet (Der) og del (Her) er markert i skjemaet gjennom begrepene *rikskultur* (eller sentralkultur) og *lokalkultur*, som er plassert som overskrifter i kolonne 3. I den sammenhengen analyseskjemaet ble laget, var så grove kategorier både tilstrekkelige og hensiktsmessige, sjøl om både riks- og sentralkulturbegrepet naturligvis ble problematisert (Engen 1989). Også for vårt formål her er en slik kategorisering tilstrekkelig dersom vi presiserer at helheten kan bestå av henholdsvis den norske, svenske eller finske sentralkulturen, som utgjør majoritets- eller sentralkulturelle rammer for å analysere delkulturen. Det prinsipielle argumentet, er altså at forståelse av den skogsfinske kulturen som en lokalkultur vil være avhengig av at analysen skjer i relasjon enten til andre lokalkulturer, eller en eller flere sentralkulturer, enten eksplisitt eller implisitt.

Dette poenget er både understreket og illustrert av Bladh, som har påpekt at strukturelle forhold har ført til at utviklinga av skogsfinsk kultur har vært forskjellig i Norge og Sverige, bl.a. fordi den nasjonale jordbrukspolitikken har gitt forskjellige forutsetninger for bosetting og liv på Finnskogen i de to landene. Også Bladhs påpeking av at den skogsfinske kulturen i den tidlige forskningen ble sammenliknet med den finske rikskulturen (eller

finske lokalkulturer), illustrerer implisert sammenlikning. Nettopp fordi skogfinnene var isolert fra opprinnelsesområdet, kunne det innsamlings- og dokumentasjonsarbeid som ble gjennomført av språkforskere og etnologer, gi grunnlag for *komparasjoner* mellom utflyttingsområdene i Finland og innflyttingsområdene i Norge og Sverige. Dette er sjølsagt legitimt, men det førte også til at den finske forskningen hadde en tendens til å framheve genuint finske kulturtrekk, for eksempel skogfinnene som svibrukere, på bekostning av skogfinnene som tømmerhoggere og fløtere.⁶¹

Dette illustrerer at den skogfinske kulturen betraktet som en lokalkultur ikke bare berører den umiddelbart omliggende bygdekulturen, men tre ulike nasjonale kulturkretser, og at problematikken med skogfinnene i Skandinavia derfor kan studeres ut fra helt forskjellige sammenhenger og utgangspunkter, slik Bladh ganske riktig understreker. Talve (1986) har imidlertid påpekt at forskningen hittil i altfor liten grad har integrert grundige kunnskaper om de finske henholdsvis svenske og norske sammenhengene, og heller ikke vært tilstrekkelig oppmerksom på ulikheter i forskningstradisjoner og materiale. Dette reiser derfor utfordringer for forskningen.⁶²

Videre har forskningen lagt liten vekt på den historiske og sosioøkonomiske utviklinga innen det skandinaviske finnskogsområdet fram til i dag, noe som har bidratt til at akkultureringsproblematikken i høg grad er blitt oversett. Mange spørsmål som berører utviklinga av relasjonene mellom majoritets- og minoritetsgruppene, trenger således nærmere belysning. Ett viktig aspekt er å se skogfinnene og finnebygdene i Skandinavia innenfor den konteksten som de nærmeste politiske og økonomiske strukturene danner, hevder Bladh. Hvordan ytrer for eksempel moderniseringen og de nasjonalromantiske strømningene seg på

⁶¹ En artikkel om fløting er: Hanna Snellman 1999. Historikeren Paul Tage Halberg kommer fra finnbygden Gravberget på Finnskogen. Han har skrevet flere arbeider om skogsarbeidere, bl.a. Halberg (1993, 1999). Det ser ikke ut til at han tematiserer skogfinnene som skogsarbeidere i disse to bøkene. Hans siste utgivelse er *I skogenes favn*, som er ei jubileumbok for de hundre årene Gravbergskogene har vært i Borregaards eie.

⁶² I et e-post brev etter FINNSAM-konferansen i Strömsund i august 2002 påpeker Stig Welinder at «I just finnmarkerna i gränstrakten mellan Ångermanlän och Jämtland, som fram till 1645 var riksgräns, borde det gå att effektivt studera hur de båda statssystemen påverkade den finska nedsättningen. De svenska och dansk-norska staterna fungerade i byråkratiska hänseenden ganska olika under loppet av 1600-talet. Detta finns senast utrett i artiklar av doktoranden Sonja Wallman vid Mitthögskolan i Östersund.» (owner-finnsam@genealogia.fi)

Finnskogen? Hva skjer når skogfinnen i Kalneset blir en god norsk patriot, mens Jussi på Juhola føler tilhørighet til Sverige? Hvorfor er trekkspill og Kalle Jularbos «Livet i Finnskogarna» noe som fanger skogsbygdens mennesker i dag, i så vel Norge, som Finland og Sverige?

Ved studier av landskapsutnyttelsen gis det også muligheter til sammenlikning, ikke minst mellom vesteuropeiske og finsk-ugriske dyrkingstradisjoner, gjennom finnenes kontakter til slaviske og baltiske områder. Spørsmål om forholdet mellom svibruk, husdyrhold og åkerbruk blir for eksempel interessante her, og forskningsområder som paleoekologi og arkeologi kan gi viktige bidrag (Bladh 2002b). Men også Terje Motrøens prosjektforslag føyer seg inn i en slik sammenheng, sjøl om sammenlikningen bare gjelder andre finsketniske grupper.

Som Bladh påpeker, fordrer imidlertid meningsfulle komparasjoner alltid grundig kjennskap til de ulike kulturkretsenes utvikling hver for seg, så vel som deres forandring i møte med hverandre, og de spesifikke forandringsforløpene i ulike områder. Hvor gammel er f.eks. det vi kaller Savolaksisk eller skogsfinsk kultur egentlig? Mye tyder på at det handler om møter og fortløpende kulturell forandring som har gitt en sammensmelting av ulike kulturer allerede i tidlig middelalder i Øst-Finland. Ensidig betoning av arkaiserende trekk fører i så fall altfor lett til et da-og-nå-perspektiv eller et syn på evolusjon som innebærer bevegelse *fra* det primitive *til* det moderne. Dette fordrer nødvendigvis samarbeid mellom forskere med ulik faglig bakgrunn.

Poenget med å framheve stikkordene Her og Der i Skjema for kulturanalyse – i tillegg til de stikkordene som operasjonaliserer de fire kulturenivåene – er altså at kulturell sammenlikning kan være vel så vesentlig for framgang i forskningen som isolerte analyser av delen i og for seg, sjøl om det ene naturligvis forutsetter det andre. Dette understrekes av det faktum at sammenlikning alltid vil være uutalt til stede i de analysene forskere gjør, som gitte referanserammer og målestokker, slik tilfellet nettopp er i det verdiorienterte kulturbegrepet.

Før og nå

Komparasjon er imidlertid viktig også langs en annen akse, idet Her og Nå også bør settes inn i et historisk lys. Ettersom samtidsforskeren studerer et landskap der både figur og bakgrunn er i bevegelse, må han eller hun gjennomføre den relativt umulige øvelsen det er å tre ut av landskapet,

eller i det minste skape tilstrekkelig distanse til å kunne fokusere. For å gripe spenningen mellom kontinuitet og forandring må nåtida omgjøres til fortid, og løpende prosesser holdes fast. Historiefaget kan imidlertid gjøre denne øvelsen lettere og motvirke at vi blir nærsynte og hjemmeblinde i vår egen periode. I likhet med Knut Kjeldstadli og Grete Brochmann (2002) kan en derfor spørre om det finnes mekanismer og prosesser knyttet til kulturmøter og det som i dag kalles etniske konflikter, som danner mønstre gjennom historien?

En annen begrunnelse for historisk komparasjon er formulert av Trond Berg Eriksen (1985) som hevder at «De som ikke kan huske fra en periode, eller lider av hukommelsestap, er fremmede både for seg selv og andre». Ifølge Simecka kan en slik skjebe ramme hele folk og hele generasjoner, noe som i vår kontekst altså kan gjelde ikke bare skogfinnene, men også andre nasjonale minoriteter. Ifølge Hvinden⁶³ innebærer imidlertid rammekonvensjonens brede intensjon å støtte det sosiale og kulturelle gjensreisningsarbeidet. En kollektiv hukommelse fordrer derfor ikke bare tradering internt, men også historisk forskning. Det siste er viktig både som supplement og korrektiv til den traderte hukommelsen.

Jeg minner her om at Stortingsmelding 15 understreker at staten skal legge forholdene til rette for at personer som tilhører nasjonale minoriteter skal kunne *gi uttrykk for, holde oppe og utvikle sin egen identitet, sitt eget språk og sin egen kultur*, samtidig som de skal ha rett til full og effektiv deltaking i storsamfunnet. Når regjeringa beklager den fornorskingspolitikken som alle de nasjonale minoritetene har vært utsatt for, kan en måte å rette opp noe av skaden på være å støtte forskning som beskriver de prosessene som har funnet sted, både som bakgrunn for dagens kulturelle situasjon, og som grunnlag for minoritetenes videre identitetsarbeid.

Viktigheten av historisk komparasjon poengteres også av Bladh (2002a), som illustrerer dette argumentet ved å sette den skogsfinske migrasjonen i Skandinavia inn i en historisk og samfunnsmessig sammenheng. Ikke minst er det viktig å være oppmerksom på at migrasjonen på 1500- og 1600-tallet skjedde innenfor et svenskfinsk rike med mer enn 400-årige relasjoner, slik at størsteparten av flyttingen skjedde innenfor et felles svensk-finsk rike. Innvandring i egentlig forstand var det ikke snakk om før migrasjonen nådde Norge, ifølge Bladh. Sia middelalderen hadde det

⁶³ Bjørn Hvinden: Innlegg på konferanse om nasjonale minoriteter i Norges forskningsråd den 13. mai 2002.

vært vanlig med arbeidsvandring framfor alt mellom østre Svealand og vestre Finland. Dette var i hovedsak sesongvandring for arbeid innen jordbruket, men også bergverkene var berørt. På 1500-talet var finske arbeidsvandrere vanlige i deler av Bergslagen. Slike typer arbeidsvandring ble aktivt støttet av kongemakten, og det foreligger flere brev som beskriver rekruttering av arbeidskraft på Gustav Vasas tid. En del av de som søkte arbeid ble bofaste, og dette gjør at den tradisjonelle oppdelingen i skogsfinner fra øst og andre vestfinner er uklar.

I følge Bladh betydde Gustav Vasas regenttid store forandringer i rikets institusjonelle oppbygning og karakter. At kongemakten hevdet at ubebygde jord tilhører kronen, innebar for Finlands del at hele det såkalte «erämarkssystemet» ble grunnleggende forandret på midten av 1500-talet. Kronen støttet således aktivt den savolaxiske koloniseringen av det indre av Finland. Sjøl om den hadde begynt tidligere, ville effekten likevel ha blitt en helt annen uten kongemaktens aktive støtte. Statens inntekter bygde på 1500-tallet på skatter på jord, og politikken med å støtte nye bebyggelsesenheter var særlig framtreddende på Karl IX:s tid. Det finnes indikasjoner på at den første koloniseringen av skogsfinner i Mellom-Sverige på 1580-tallet kan ha blitt aktivt formidlet av hertug Karl, men dette er omstridt blant forskerne. Klart er det likevel at kongemakten støttet slik kolonisering med skattefordeler og «nedsättningsbrev».

På 1630-tallet skjedde det en forandring i holdningen til ny kolonisering, fordi den økonomiske politikken tok en merkantilistisk vending, der metallhandtering og toll delvis skulle erstatte skatt på jord. Til støtte for bl.a. bergverksdriften kom det «Bergskollegium» og «Jägeristaten», som fra statens side skulle representere bergverk og skogsinteressene. Sviforbud og forbud mot nykolonisering i Bergslagen på 1630-talet er en av grunnene til at koloniseringen fortsatte over til Värmland og Norge. Som tidligere nevnt kan det dog spores et tydelig generasjonsbundet flyttningsmønster som også peker mot indre forklaringer. Den sene vasatida innebar også utvikling av en krigsøkonomi innen det framvoksende svenske stormaktsveldet. Utskrivning av soldater ble en byrde for lokalsamfunnet, og særlig på 1630-tallet første dette til et stort antall soldatrømlinger fra østre Finland, og også mange som søkte seg over Bottenviken.

Komparativ forskning

I sitt foredrag på Finnskogskonferansen brukte Knut Kjeldstadli de fem nasjonale minoritetene til å lage begrepsmessige skiller mellom det han kalte *løse (etniske) kategorier* og *tett organisert grupper*, og til å snakke om ulike grader av assimilering og tilpasning. Kjeldstadli hevdet således at romanifolket og skogfinnene synes å representere hver sin pol på en skala fra marginalisering, som innebærer å være på utkanten av flertalls-samfunnet på den ene sida til assimilering, som innebærer å være gått helt opp i samfunnet, på den andre. Det substansielle innholdet i en slik påstand bør nok diskuteres nærmere, særlig når det gjelder skogfinnene. Men uansett er det bare gjennom komparasjon en i tilfelle kan skille mellom grader av etnisk gruppedanning, og bare gjennom komparasjon en kan analysere både hva etnisitet betyr for folks tilpasnings og sjølførståelse, og under hvilke betingelser den mobiliseres.

Et diakront og/eller synkront komparativt perspektiv vil dessuten også gjøre at forskning på den skogsfinnske kulturen kan få en mer allmenn interesse, hevder Bladh. Riktignok kan forekomsten av finner i Solør-Värmland umiddelbart synes ganske perifer i alle betydninger av ordet, men satt inn i en større sammenheng kan den gi nye perspektiv på fenomener av både nasjonal og internasjonal interesse. Dette poenget ble på en slående måte bekreftet av Ottar Brox (2002), som på Finnskogskonferansen formidlet en hypotese om at det som skjer i samfunnets periferi, har krav på minst like stor interesse som det som foregår i sentrum. Dette gjelder ikke bare for folk som sokner til periferien, men også for folk i sentrum. Brox hevdet at det på mange måter til og med er lettere å forstå for eksempel norsk historie om en tar viktige prosesser i periferien i betraktning. Utviklinga i periferien speiler og forstørrer visse sentrale tendenser ved utviklinga i samfunnet som helhet. Einar Niemi formulerte den samme tanken i plenumsdebatten på Finnskogskonferansen da han hevdet at tendenser i minoritetssamfunnet speiler tendenser i majoritetssamfunnet.⁶⁴ På denne måten kan en via studier av minoriteten rette søkelyset mot majoriteten.

Den som opprinnelig satte fram hypotesen om at prosesser som foregår i periferien av et økonomisk-politisk system, kan ha en avgjørende innvirkning på systemet som helhet, var den amerikanske historikeren

⁶⁴ Se referat i Engen (red) 2002.

Fredrick Jackson Turner. Han utmyntet begrepet *frontier* – grenselandet – om det feltet, der den euroamerikanske bosettinga gikk over i indianernes villmark. Det som foregikk i dette feltet mente han hadde en helt avgjørende innflytelse på USAs økonomi, politikk, sosiale struktur og det som populært refereres til som «kultur».

Ifølge Brox var Turner særlig opptatt av det vi i dag kaller *identitet*. Hen mente at livet i frontier-regionen skapte en amerikanertype med visse verdier og karakteristika, en befolkning som også skapte institusjoner ut fra de frontier-erfaringene og den mentaliteten som oppsto i strevet med å «brøyte seg rydning». Av de karakteristika som Turner nevner, er oppfinnsomhet og styrke, sjøltillit og en viss råskap i manérer, individualisme og høy vurdering av likhet og demokrati. *Amerikaneren*, slik vi kjenner og oppfatter ham, er *skapt* i nettopp dette feltet, og slett ikke i de gamle New England-statene eller på slaveeierens plantasjer, hevder Brox med Turner.

Når perspektivet overføres til Norge, er det imidlertid ikke nødvendigvis det Turner sa om *frontier-kulturen*, eller den mennesketypen livet på grensen til villmarka genererte, vi skal feste oss ved. Ifølge Brox er det viktige med Turners modell at etableringa av nye bruksenheter på tidligere ubebygde område har vært en viktig byggestein idet vi ofte refererer til som «den norske likheten». At vi nok også kan overføre Turners tanker mer direkte til Innlandet, vil jeg komme tilbake til.

Konfliktperspektivet

Dersom utviklinga i periferien eller hos minoriteten speiler og forstørrer visse sentrale tendenser ved utviklinga i samfunnet som helhet og hos majoriteten, ikke minst framveksten av likhetsidealet, er det ikke urimelig om vi også kan spore kildene til mange av de holdningene og verdiene som den dag i dag preger den norske debatten om det flerkulturelle samfunnet, gjennom studier av periferi og/eller minoritet. Dette skyldes at likhet og pluralitet nødvendigvis må befinne seg som ytterpunkter på en og samme kulturelle akse. I denne sammenhengen kan vi vel for eksempel også lese inn det fenomenet Aksel Sandemose kalte *Janteloven*. I dette perspektivet vil bygdene på og rundt Finnskogen være særlig interessante, fordi det var nettopp prosesser som assimilering, integrering og segregering som ble aktualisert i møtet mellom den norske bygdebefolkningen – lokalkulturen –

og norske myndigheter – sentralkulturen – på den ene sida og de finskættede innvandrerne (lokalkulturen) på den andre.⁶⁵

Et aspekt ved dette er betoningen av den urett svenskene har begått mot finnene, som føyer seg inn i en tradisjon der relasjonene mellom svensker og finner gjerne har blitt tolket i et konfliktperspektiv og ut fra en nasjonalistisk farget historieskriving. Subjektivt kunne også skogfinnene i Norge oppleve konflikter, noe Åsta Holth beskriver i en av sine romaner:

«Og måndagen etter konfirmasjonen drog eg til Grue, til hovudsokna, i fyste husposten min. Eg var ikkje femten år enda. [...] Men her fekk eg kjenne hoss det er å vera ein minoritet i eit framandt land. [...] Vi var norske nok, trudde vi, vi feira søttande mai og song Ja, vi elsker av fullt hjarte. Men Grue var Bygda og Grue Finnskog var Skogen, og bygdefolket og skogsfolket hadde aldri likt kvarandre. Vi sa «bagger» om dei med same forakt som dei sa «finner» om oss. Vi tykte dei var hovne, overlegne. Vi var tyste og blyge og misunte dei at dei var så frie og sjølsikre. [...] Eg veit ikkje om eg kan kalle det rasehat. Det var vel den evige motsetnaden millom den vesle og den store, millom den rike og den fattige. I alle fall, eg vantrivdes. [...] Eg «finska» - det hadde eg ikkje visst før. Den fine finske melodien i dialekten vår var til å le av og herme. [...] Ikkje berre eg, heile Finnskogen måtte vera ein grå flekk, eit folk av mindreverdige.» (Holth 1974a, 109-110, se Brenden 2002).

Den samfunnsmessige konteksten for dette kan være den assimileringspolitikken overfor minoriteter som var rådende i store deler av Europa og i Nord-Amerika fra midten av 1800-tallet. At denne politikken i Norge varte i alle fall fram til andre verdenskrigen, kan ha sammenheng med at Norge var en relativt ung nasjonalstat. Som vist, hadde den nasjonsbygginga som foregikk i denne fasen, som forutsetning én kultur, ett språk og ett folk. Nasjonalismen og nasjonalstatsideologien gav således ikke rom for minoriteter.

⁶⁵ I et e-post brev etter FINNSAM-konferansen i Strömsund i august 2002 henviste Stig Welinder til en serie kveldsforelesninger der det ble presentert meget detaljerte rekonstruksjoner av slekter fra 1600- og 1700-tallet: «Det visades också hur mönstren i giftermål och in- och utflyttning i finnmarkerna kunde läggas till grund för förståelsen av försvenskningen. Detta uppfattar jag som en lovande forskningsidé. Enstaka förebilder finns i Tarkiainens tjocka böcker om den finska inflyttningen till Sverige och i min internetbok om Svartviken och Väderbacken.» (owner-finnsam@genealogia.fi)

En kan også studere tilsvarende relasjoner i Sverige og se på hvilke faktorer det eventuelt var som påvirket utviklinga der. Hvordan kan dette bidra til å forklare eventuelle forskjeller mellom landene i dag? Ett materiale som kan bidra til å kaste lys over dette er allerede nevnt, idet forarbeidet til det nesten 1000 sider store manuskriptet Gottlund laget for Riksdagen i Stockholm i 1823, omhandler den politiske aktiviteten på 1820-tallet, da det foregikk en etnisk mobilisering med sikte på å opprette Finnskogens herred i Solør-Värmland. Det kan være dette Stortingsmelding 15 sikter til når den peker på at skogfinnene i 1820-åra prøvde å sette fram ønske overfor myndighetene om tiltak innenfor religionsundervisning og geistlig tjeneste, undervisning og økonomi. Alt ble imidlertid avvist, i første rekke av politiske grunner. Regjeringa fryktet at konsekvensene kunne bli finsk separatisme i grenseområdene. Men var dette siste gangen skogfinnene gjorde forsøk på etnisk organisering? Ga de etter for assimileringstrategien eller øvde de motstand på andre måter? Hvordan forholdt de seg til fornorskingsarbeidet i skolen, som var kjerneaktiviteten, og hvilke virkninger hadde dette på elevenes læring og utvikling? Ikke minst skolehistoriske og kirkehistoriske dokumenter fra Solør og Värmland kan være viktige kilder når det gjelder å belyse dette, og dermed også den nasjonale minoritetspolitikens mekanismer og betingelser. Slik aktualiseres Ottar Brox' påstand om at det som skjer i samfunnets periferi, har krav på minst like stor interesse som det som foregår i sentrum også i denne konteksten.

Konfliktperspektivet i den skogsfinske forskningen har naturligvis sammenheng med de finske forskeres allmenne perspektiv på de svenskfinske relasjonene, som førte til at bare det som ble oppfattet som genuint finsk, ble framhevet. Det har imidlertid ført til at andre aspekter ved akkultureringsprosessen kan ha blitt oversett. For eksempel kan så vel motsetninger innen gruppa finner som sosiale forskjeller i samfunnet generelt i stor utstrekning ha blitt oversett i forskningen, hevder (Bladh 2002a). Videre har en fokusert mindre på samhandling og gjensidig utbytte mellom finner, nordmenn og svensker. Slike prosesser kan imidlertid studeres for eksempel i relasjon til framveksten av jernbruksbevegelsen i Sverige og tømmerhandelen i Norge, som hver på sin måte grep inn og endret betingelsene for liv og bosetting i finnebygdsområdene. Dette var akkulturerings- eller assimileringforløp som gjorde seg gjeldende allerede fra slutten av 1600-tallet, men de er fortsatt utforsket bare i begrenset grad.

Fokuseringa av Solør-Värmland fra forskernes side, som innebar å gjøre Finnskogen til et idealbilde på en «allmenn» skogsfinsk kultur, har også

bidratt til å understreke konfliktperspektivet. Samspillet med samfunnet rundt gjorde imidlertid at den skogsfinske kulturarven i mange andre lokaliteter, men også på Finnskogen, ble utviklet til en blandingskultur, der for eksempel betegnelsen värmlandsfinsk gjenspeiler det særskilte kulturmøtet som formet de spesielle kulturtrekkene i dette området. Det er derfor behov for intensivert forskning i andre finnebygdsområder, både for å skape et bilde av den skogsfinske kulturen mer allment og for å belyse akkultureringsprosessens mekanismer og forløp. I norsk sammenheng er det ikke minst behov for tydeligere å belyse forholdene i finnekoloniseringsområdene utafør Solør.

Dette gir dermed en rekke oppslag til ny og supplerende forskning også innafor områder og temaer som allerede har vært gjenstand for betydelig oppmerksomhet fra forskernes side. Viktigst er sannsynligvis Wedins påpeking av at grunnforskningen om den skogsfinske kulturen er mangelfull, og at dette krever at mye av det ofte ganske rike kilde-materialet bør gås gjennom på nytt, sjøl om dette naturligvis er meget både arbeids- og tidkrevende.

Finsketniske innvandrergupper

Et perspektiv som det Brox lanserer, gjør altså at forskning på den skogsfinske kulturen blir av mer allmenn interesse, ikke minst når det gjelder allmenne og høyst dagsaktuelle problemstillinger knyttet til migrasjon, inkludert ulike akkultureringsforløp og deres relasjoner til varierende betingelser av kulturell, juridisk og økonomisk art, både nasjonalt og internasjonalt.

Dette resonnementet inviterer til å utvide det komparative perspektivet på minst to måter. For det første er det nærliggende å sammenlikne skogfinnernes akkultureringsforløp over tid med andre innvandrergupper av finsk opphav i Norge, nærmere bestemt kvenene. Men det er heller ikke urimelig å inkludere tornedalsfinnene i Sverige i et slikt komparativt bilde⁶⁶, eller for den saks skyld også Sverige-finnene. Dette har den fordel at en kan studere hvordan grupper med beslektet opprinnelse tilpasser seg under ulike naturlige og historiske vilkår, slik Terje Motrøen illustrerer det i sitt prosjektforslag. Dette er en tilnærming for eksempel Einar Niemi gjorde seg til sterk talsmann for på Finnskogskonferansen.

⁶⁶ En bok som tar opp problemer knyttet til Tornedalsfinnene i Sverige er Westergren och Åhl (red.) 1997, se også for eksempel Statens offentliga utredningar 1997:192.

Fordi vi i dag vet relativt mye om kvenens historie i Norge, ligger det til rette for å starte med komparasjon, hevdet Niemi. Han mener at vi naturligvis skal fortsette med kasusstudier, men ambisjonen bør være komparasjon for hele det finske området i Norden, tre kulturområder i tre nasjonalstater, kvenene i nord, tornedalsfinnene i Sverige og skogfinnene i Sverige og Norge. Vi bør med andre ord følge opp eksemplet til Kaisa Lindbach, som i sin avhandling om kvenlitteratur i nord også behandler finnskogglitteratur i et sammenliknende perspektiv. Av spørsmål som videre kan stilles, nevner Einar Niemi forholdet til politikk, som en i nord har vært veldig opptatt av, mens en på Finnskogen synes å ha hatt liten interesse i denne retningen. Er det virkelig slik, eller mangler vi bare undersøkelser? spør Niemi.

En kan også utvide denne typen komparative studier med ytterligere en dimensjon og inkludere ikke bare Sverige-finnene, men også andre nye minoritetsgrupper. Det siste er illustrert i prosjektet: *Kulturmøter i det indre av Skandinavia*, som er planlagt i et samarbeid mellom Flerfaglig gruppe for minoritetetsstudier ved Høgskolen i Hedmark og fire forskere ved Högskolan i Dalarna. Gjennom tverrfaglig forskning ønsker denne gruppa å rette søkelyset mot de mange kulturmøtene som preger og har preget det indre av Skandinavia, ikke bare de skogfinske innbyggerne, men også de nye minoritetene – innvandrere og flyktninger fra mange forskjellige land.

Særlig er gruppa opptatt av minoritetenes møte med offentlig virksomhet og ønsker å studere innvandrerfamilien i forhold til akuttmottak i helse og omsorg og i forhold til skole og barnehage. Et annet aspekt ved prosjektet er forelderrollen. Med erfaringer og verdier fra andre kulturer skal foreldrene tilpasse sin oppdragelse også til lokale verdier, krav og forventninger. Hvordan håndterer innvandrerne forelderrollen i sitt nye lokale miljø, og hvilke strategier og nettverk har de til rådighet i håndteringen av dette? Et siste aspekt er knyttet til språklæring. Det å beherske de nye omgivelsenes språk regnes som en forutsetning for å kunne bli integrert og fungere godt i samfunnet. I prosjektet er det planlagt å rette fokus mot språklæringshistorien til voksne som opplever at de har lyktes med sin innlæring av det nye samfunnets språk, og utforske hvilke fellestrekk vi kan finne mellom disse beskrivelsene.

Nasjonale minoriteter og urbefolkninger

Det andre perspektivet på komparasjon som kan være aktuelt, er å sammenlikne skogfinnens erfaringer i akkultureringsprosessen med to andre

befolkningsgrupper som er lokalisert i det samme geografiske området, nemlig urbefolkningsgruppa sørsamer og den nasjonale minoriteten romani. Det finnes riktignok ingen sikre tall på hvor mange som tilhører *romanifolket* i Norge i dag, men det kan dreie seg om noen tusen personer, og ikke få av disse har og har hatt base i Glomdalføret, noe vest for den egentlige Finnskogen.⁶⁷ Det er således den samme bygdebefolkningen av norsk opprinnelse både skogfinnene og taterene har hatt kontakt med. En sammenlikning mellom skogfinner og romani er særlig aktuell fordi det er vedtatt opprettet et senter for dokumentasjon og formidling av kulturen og historia til romanifolket ved Glomdalsmuseet i Elverum.

Et åpenbart område for sammenlikning er den assimileringspolitikken som ble ført. Mens skogfinnene stort sett ble berørt av kulturpolitiske tiltak, var tiltakene overfor romanifolket til dels ganske dramatiske. De omfattet bl.a. utestenging fra riket, regulær forfølgning, sterilisering av personer og endog regelrette forsøk på utrydding. I etterkrigstida har pendelen riktignok svingt i mer liberal retning, men mange spørsmål i denne forbindelsen trenger systematisk forskningmessig belysning. Også romanifolket har naturligvis et legitimt krav på en kunnskapsbase for sin sjølførståelse, noe representanter for folket har understreket.⁶⁸ Men i tillegg kan en sammenlikning med skogfinnene også kaste lys både over de mer grunnleggende mentalitetene i den norsk-etniske befolkningen og de generelle prosessene som var i virksomhet. I denne sammenhengen kan Brox' påpeking av at den norske likhetstanken oppsto i grenselandet mot villmarken, aktualiseres som et tveegget sverd. Men også nasjonsbyggingsprosessen og dens implikasjoner når det gjelder kulturell homogenisering, må nok vurderes inn i denne sammenhengen (jf. Seip 1997).

Når det gjelder sørsamene, kan det være aktuelt å lage sammenlikninger som gjelder for eksempel naturreligionen. Som vi husker, finnes det i materiale fra finske forskeres innsamlingsreiser dokumentasjon av skogfinnernes *folketro* og verdensbilde i form av *runedikt* og ulike *magiske lesninger*, der de framstår med arkaiske trekk i form av en besjelet natur

⁶⁷ I følge talsmenn for romanifolket på en konferanse om nasjonale minoriteter i Norges forskningsråd den 13. mai 2002 representerer et slikt tall ei kraftig undervurdering av antallet. Bare på Karmøy er det et par tusen av romanislekt, hevdet en debatant.

⁶⁸ Bl.a av Cathrine Tangen, RFL, Robert Rydberg, RIO og Linda Aleksandersen, LFR på konferanse om nasjonale minoriteter i Norges forskningsråd den 13. mai 2002. Men alle understreket at forskningen må skje i samarbeid med folket.

med animistiske innslag, som minner om den betydningen magi har hatt i hverdagslivet og folketroen.

Dette materialet kan settes i forbindelse naturreligionen hos samene, slik denne er beskrevet hos Nergård (2002). I en analyse påviser han at samenes naturreligion av 18- og 1900-tallets forskere ble betraktet som primitiv og kulturelt lavtstående, og at dette ble brukt som hovedargument for å sette i gang sterke fornorskingsbestrebelse. Nergård argumenterer imidlertid for at forskerne gjorde seg skyldig i grove misforståelser. Dette gjaldt også størrelser som Freud og Jung. For med dagens kunnskap kan samenes naturreligion tolkes som en særskilt og svært sensitiv dypøkologisk tilpasning til naturen. La meg derfor kort gjengi noen hovedmomenter fra Nergårds diskusjon.

I *Totem og Tabu* er Freud bl.a. opptatt av å forstå den «primitive animismen». Han antar at den hos naturfolk består i å tilskrive naturen en sjel – i et forsøk på å ha kontroll over den. Hos Freud er det ikke innsikt, men *mangel på innsikt* i forholdet mellom menneske og natur som er animismens opphav: «Anderna och demonerna är, som tidigare nämnts, ingenting annat an projektioner av hennes känslöimpulser» (sitert hos Nergård 2002). Freud mente – i tråd med sin samtids oppfatninger av det vestlige samfunnets vitenskapelige og teknologiske framskritt – at det «primitive» mennesket manglet innsikt i psykens virkemåte, og at naturen bare var et naturlig objekt for projeksjoner av den indre verden på den ytre: «Vi är altså förberedda på att finna att den primitiva människan förlade stuktorella förhållande i sitt eget psyke till yttervärlden» (sitert hos Nergård).

Freud hadde erfaring med slike kontrollerende projeksjoner fra behandlingen av tvangsnevrotikere. I tvangsnevrosen kan denne projeksjonen få uttrykk som et magisk ønske hos pasienten om å kontrollere omverden ved å besjele ting, gjenstander eller personer. Freud vil i *Totem och Tabu* forsøke å vise at opphavet til denne formen for primitiv projeksjon finnes i all magi hos såkalte naturfolk. Det naturreligiøse innslag hos naturfolk blir hos Freud slik omskrevet fra dypøkologiske til ubevisste og delvis uutviklede mentale manifestasjoner: «Människans första teoretiska prestation – skapandet av andar – skulle altså framspringa ur samma källa som de första moraliska restriktioner som hon underkastar sig, tabuföreskrifterna» (sitert hos Nergård))

Jung går enda lenger enn Freud. Han formulerte et berømt utsagn om at myter tenker i den primitive, og at primitiv tenkning følgelig foregår på et

ubevisst plan. Det primitive mennesket fremsto i den sosialdarwinistiske tradisjonen på denne måten ikke bare som utviklet. Det var også en skapning i mellomrommet mellom mennesker og dyr – primater. I dybdepsykologien som i en lang rekke andre disipliner var antakelsen om at det utviklingsstadium naturfolkene levde på fram til midten av det 20. århundre, også hadde vært den europeiske kulturtradisjonens utgangspunkt. Vestlig kulturtradisjon hadde utviklet seg fra dette stadiet – ikke minst takket være vitenskapen som hadde revolusjonert vestlig tenkning. Også i de religionshistoriske kildene omtales den gamle samiske naturreligion i samme ånd. I sin omtale av noaidens offerdrakt skriver Reuterskiold i 1912 bl.a: «Man forstod ej då, att likartade bruk ej behöfva forklaras ur historisk beroende, utover äfven kunna ha sin grund i en allmen primitiv uppfatning».

En implikasjon av den naturreligiøse innstillingen er at mennesket ikke kontrollerer eller har herredømme over naturen. En lyttende holdning til naturen kan derfor også betraktes som en *dypøkologisk* forståelse av den. I den samiske tradisjonen kommer dette til uttrykk gjennom sakraliseringen av erfaringene med å høste naturen. Et fiskevann har sin vokter som vet å si fra om noen forsyner seg for grådig av fisken. Denne vokteren av vannet representerer samtidig et kollektivt påbud om å høste med skånsomhet og omtanke. Hele det oppbud av voktere og varsler vi finner i tradisjonell samisk naturforståelse, kan betraktes som dyp innsikt i naturens bærekraft. Sett fra de livsformer som baserer seg på høsting av naturen, er de naturreligiøse uttrykk dypt rasjonelle. De bærer ikke bare i seg *den konkrete kunnskap* som trenges til å forvalte natur og naturressurser med skånsomhet. De bærer også i seg den *nødvendige sensitivitet* for naturens egen bærekraft. I vestlig kulturforskning har imidlertid denne kosmologi og verdensanskuelse blitt forstått ganske annerledes. Betydningen av ordet «primitiv» har ofte stått for det element ved naturforståelsen den vestlige kulturforsker selv manglet erfaring med og derfor heller ikke forstår.

Dette er en argumentasjon som det må være interessant å utprøve også på skogfinnenes situasjon. For det første kunne en undersøke om deres naturreligion kan betraktes i et dypøkologisk perspektiv, gjerne supplert med en egen undersøkelse av sørsamenes relasjon til natur og religion, være interessant. For det andre kunne en undersøke om også skogfinnens såkalt primitive, animistiske tro ble brukt mot dem i de fornorskingsbestrebelse som ble satt i verk. For det tredje kunne det være interessant å få undersøkt relasjonen mellom skogfinnenes animistiske tro og deres forhold til kristendommen.

Forskningsorganisering

Det er en stor fordel om den forskningsinnsatsen som gjøres på feltet skogsfinsk kultur blir koordinert, ikke bare tematisk, som i et forskningsprogram, men også organisatorisk, ved at det etableres nettverk. På basis av diskusjonen i dette arbeidet så langt kan en tenke seg nettverk på tre nivåer. For det første er det viktig med nettverk rundt skogfinneforskningen som innebærer samarbeid mellom de institusjonene som disponerer dokumentasjonsmateriale, fritidsforskerne og de akademiske forskningsinstitusjonene på høgscole eller universitetsnivå. I skogfinneforskningen trenger en dessuten også koordinering mellom ulike akademiske institusjoner. I begge sammenhengene må nettverkene dessuten være internasjonale og inter-regionale.

Den andre typen nettverk er knyttet til komparativ forskning på ulike typer finsk innvandring i Skandinavia, og på andre nasjonale minoriteter, eventuelt urbefolkninger. Også i denne sammenhengen må nettverkene være internasjonale og inter-regionale. Her kan det være aktuelt å knytte seg til nettverk som er etablert for kvenforskningen på basis av en bevegning fra Norges forskningsråd, administrert og koordinert av Universitetet i Tromsø, men også til den forskningen som gjøres på nasjonale minoriteter ved Universitetet i Uppsala. Den tredje typen nettverk gjelder de perspektivene som vil bli lagt fram i del 2, og som er knyttet til samordningen av kulturforskning, regionalforskning, identitetsforskning og multikulturell region- og nasjonsbygging. Nedenfor vil jeg kort kommentere de to første nivåene av nettverk.

Nettverk mellom fritidsforskere, akademiske forskere og dokumentasjonsinstitusjoner

Fordi selve grunnarbeidet med å lete opp det skogsfinske materialet er så tidkrevende, er institusjoner og museer av typen Torsby Finnkulturcentrum, som oppbevarer kopier av skogsfinsk arkiv- og kildemateriale, viktige, hevder Wedin. Det samme gjelder institusjoner som Gruetunet

Museum/Norsk skogsfinsk museum, som oppbevarer et rikt primærmateriale, dokumentasjonsmateriale i original og feltkladder som ikke eksisterer andre steder.⁶⁹ Endelig er institusjoner som oppbevarer litteratur viktige, for eksempel det tverrskandinaviske Finnskogsmuseet i Skräddrabo (som ligger i Alfta i Hälsingland), fordi «finnskogsbibliotek» sparer forskeren for mye av grunnarbeidet med å samle litteraturen.

Det som på svensk kalles fritidsforskning er ikke minst viktig, fordi en stor del av den skogsfinske forskningen som er blitt gjort i siste halvdel av 1900-tallet, er utført av fritidsforskere. Denne gruppa er riktignok svært heterogent sammensatt, både når det gjelder interesse og utdanning. Mens noen begrenser seg til å studere sin egen slekt eller bygd, går andre løs på større oppgaver på tilnærmet akademisk vis. En del av denne forskningen kan videre også kritiseres for sin «katalogkarakter», og for mangel på eksplisitte problemstillinger og analyse. Like fullt er fritidsforskernes bidrag viktige for grunnforskningen om skogfinnene.⁷⁰

Samarbeide mellom yrkesforskere, institusjoner og fritidsforskere i Sverige, Norge og Finland kan kanskje fortsatt skje i regi av FINNSAM (FINNbygder i SAMverkan), som er et nettverk for alle med interesse for skogfinnene, og som omfatter både institusjoner, fritidsforskere og yrkesforskere, uten ytterligere formalisering. Styrken ved FINNSAM er at det gir mulighet til å utnytte moderne teknologi og databaser både for å skape kontakt mellom profesjonelle og amatører, samtidig som det også

⁶⁹ Biblioteket ved Gruetunet museum i Grue er beskrevet i rapporten *Dokumentasjon. Delrapport for prosjektet «Skogsfinsk kultur i Norden»* av Birger Nesholen, Gruetunet Museum på oppdrag av Hedmark fylkeskommune. Hamar: Hedmarkfylkeskommune 2000. Her er også de andre samlingene ved museet beskrevet. Per-Øivind Sandberg opplyser at det på Statsarkivet på Hamar finnes mye materiale som er aktuelle kilder for forskning om skogfinnene. Statsarkivet er også interessert i å samarbeide om forskning på dette feltet. Glåmdalsmusseet i Elverum skal ha det mest komplette finntorpet i Norge i sine samlinger. En oversikt over aktuelle og relevante museer er ellers å finne i Rapport från förprosjektet «*Skogsfinsk kultur i Norden*» av Maud Wedin på oppdrag av Hedmark fylkeskommune. Hamar: Hedmarkfylkeskommune 2000:25-27.

⁷⁰ Maud Wedin illustrerer dette med følgende eksempel: Fritidsforskeren som reinskriver for eksempel rettsprotokoller, for å få innblikk i finnebygdene i sin nærmeste omegn, siler samtidig ut et «skogsfinsk utvalg» fra en større og mer uspesifisert nasjonal populasjon, i reinskrevet stand. Dette er viktig både for institusjoner som samler dokumentasjon og for akademiske forskere. For om rettsprotokollene er aldri så viktige kilder, har en forsker sjelden tid og mulighet til en full gjennomgang fra et større antall fylker. Dermed vil en potensiell doktorand kanskje velge et annet fagområde, der kildematerialet er lettere tilgjengelig. Dersom det finnes et skogsfinsk kildemateriale i reinskrevet og databehandlet form, er det imidlertid lettere å bruke.

tilbyr en fysisk møteplass for partene gjennom konferanser. Disse gir dessuten mulighet for å bli kjent med de finnskogsområdene i Skandinavia der nettverkets konferanser finner sted. Viktigheten av FINNSAM er dokumentert gjennom boka «Det skogsfinska kulturarvet», som har bidrag fra både fritidsforskere og yrkesforskere.⁷¹

Samarbeidet innen den akademiske verden er imidlertid vel så viktig, ettersom det på dette nivået ikke eksisterer noen formelle nettverk, bare spredte enkeltaktører. I Norge finnes det i dag intet universitet med et skogsfinsk forskningsmiljø. Den institusjonen som kommer nærmest er Høgskolen i Hedmark, som i kraft av Finnskogskonferansen og det foreliggende programforslaget har påbegynt en viss miljøbygging. Som nevnt tidligere, har Høgskolen i Hedmark et veletablert miljø på minoritetsstudier mer allment, og det er registrert en klar interesse for det skogsfinske feltet hos flere av de tilsatte, noe som dokumenteres gjennom bidragene til Finnskogskonferansen. Sia konferansen ble avviklet har Eva Marie Syversen fått høgskolens interne doktorgradsstipend på en problemstilling om regional litteratur, som omfatter også finnskogslitteraturen. Terje Motrøen har også kommet langt i å planlegge et doktorgradsprosjekt, i samsvar med den skissen som er planlagt foran.

Videre har høgskolen sterke miljøer på humanistisk forskning, særlig i litteratur, språk og musikk. I den forbindelsen kan det nevnes at Bjørn Sverre Kristensen har skrevet et verk for kor basert på et salmemateriale fra Solør, som også inkluderer salmer fra Finnskogen. Verket ble uroppført den 14. mai 2003. På svensk side drives det forskning ved Karlstads universitet og på Mitthögskolan, men på begge stedene er arbeidet mest knyttet til spesielt interesserte enkeltpersoner. Et tettere samarbeid mellom disse tre institusjonene, vil derfor være viktig for å skape et bredere og mer permanent miljø, noe dette forskningsprogrammet og den konferansen som ligger til grunn, kan være et grunnlag for. Programmet er riktignok formulert ved Høgskolen i Hedmark, men ville ikke vært mulig uten samarbeidet med Karlstads universitet (Gabriel Bladh) og Mitthögskolan (Maud Wedin) i fasen forut for Finnskogskonferansen. I fortsettelsen er en imidlertid avhengig av en prosjektportefølje dersom kontakten skal utvikles til et nettverk og et miljø. Det er derfor av avgjørende viktighet at enkeltforskere får mulighet til å komme i gang med prosjekter.

⁷¹ Finnsam (2001) Det skogsfinska kulturarvet. Falun.

Nettverk omkring finsketniske grupper

Som også Wedin påpeker, ligger den skogsfinske forskningen vel til rette for et samarbeid med nært beslektede forskningsområder og miljøer, ikke minst kvenforskningen og det kvenske forskningsmiljøet ved Universitetet i Tromsø. En kan også tjene på å samarbeide med miljøer som arbeider med finsk innvandring i Nord-Sverige, særlig Tornedalsfinnene, og miljøer som arbeider med andre nasjonale minoriteter i begge landene. Et permanent miljø på nasjonale minoriteter er etablert ved Uppsala universitet. Her har Høgskolen i Hedmark kontakt med Leena Huss.⁷²

Et slikt nettverk er viktig av flere grunner, først og fremst med tanke på den typen komparasjoner mellom finske innvandrergrupper og andre nasjonale minoriteter, som er nevnt tidligere, men også for å etablere en genuint tverrdisiplinær forskning. Som Einar Niemi uttrykte det i debatten på Finnskogskonferansen, roper Finnskogsforskningen etter komparasjon med kvenforskningen og Tornedalsforskningen, og omvendt, og det er et stort og uutnyttet potensiale i en integrert flerfaglig komparasjon. Også nyere finsk og annen innvandring kan integreres i denne sammenhengen. En slik tilnærming vil innebære både at en kan løfte blikket innenfor de eksisterende feltene, samtidig som en for eksempel kan bidra med nye perspektiver på minoritetspolitikken i de involverte landene og belyse mekanismer og betingelser i akkultureringsprosessen i et bredere perspektiv. Slik kan feltene i høg grad også bidra til den mer generelle IMER-forskningen, som hittil i stor grad har vært forbeholdt forskere som arbeider med de nyinnvandrede språklige minoritetene.

De to nettverkene som er nevnt så langt, vil i noen tilfelle kunne overlape delvis, i det noen forskere naturlig vil høre hjemme i begge sammenhengene, mens andre vil være knyttet til det skogsfinske eller kvenske feltet alene. Begge nettverkene kan imidlertid også tenkes å sammenfalle helt i et tredje nettverk organisert som forskning på nasjonale minoriteter, med deltakere fra et større antall institusjoner, slik en altså har tatt initiativ til i Sverige.

⁷² Dette gjelder også Inga Brit Isakson Faris som holdt innlegg på konferanse om nasjonale minoriteter i Norges forskningsråd den 13. mai 2002, som representerte Centrum för multi-etnisk forskning ved Uppsala universitet.

Nettverk omkring regionbygging

En tredje type nettverk – knyttet til regionbygging – vil kunne overlape delvis med to førstnevnte, samtidig som det også vil kunne inkludere nye parter. På den ene sida vil det primært være interessant for forskere som arbeider med skogfinner og minoriteter lokalisert i Hedmark og Värmland/Dalarna. På den andre sida vil det kunne inkludere regionalforskere og identitetsforskere i bred forstand fra det samme rekrutteringsområdet, det vil si fra Karlstads universitet, Högskolan i Dalarna på svensk side, og Høgskolene i Hedmark og Lillehammer, eventuelt også Gjøvik på norsk side. Dette nettverksnivået og dets eventuelle tilknytning til en universitetsbygging i Innlandet vil jeg komme tilbake til i del 2.

Sammenfatning

Innledningsvis i denne rapporten har jeg presentert oppdraget fra fylkeskommunen om å utarbeide et forskningsprogram om skogsfinsk kultur slik dette ble aktualisert gjennom Stortingsmelding nr. 15 (2000-2001), *Nasjonale minoriteter i Noreg*. Jeg har derfor valgt å se forskningsoppgavene tilknyttet skogsfinsk kultur i et minoritetsperspektiv, som til en viss grad representerer et nytt perspektiv på skogsfinsk forskning. Det forhindrer imidlertid ikke at forskere også heretter må ha sin basis i den allerede foreliggende forskningen om skogsfinsk kultur i Skandinavia og ha god kjennskap til de viktigste kildene som har vært nyttet i denne forskningen.

I den andre delen av rapporten har jeg derfor gitt en kort introduksjon til skogsfinsk historie og kultur. Jeg har imidlertid ikke hatt tid og plass til å gå grundig inn på selve forskningstradisjonen og dens viktigste enkeltbidrag. Jeg har måttet nøye meg med å introdusere den eldre forskningen gjennom å trekke fram noen sentrale bidragsytere og noen av deres hovedarbeider. Dette har jeg gjort for at den enkelte interesserte forsker på enklest mulig måte skal kunne finne fram til den relevante litteraturen og skaffe seg en bakgrunn for egne problemstillinger. I denne sammenhengen har jeg også introdusert et skille mellom det som kalles skogsfinsk kultur i mer generelle forstand, og en mer stedegen finnskogskultur. Riktignok er kjerneområdet for den skogfinske kulturen å finne på Finnskogen i Solør/Värmland, og riktignok har kulturen på Finnskogen fått lov å framstå som en slags prototyp på skogsfinsk kultur, men det er viktig å være oppmerksom på at skogfinske slo seg ned i en rekke andre områder i Norge og i Sverige, og at utviklinga av skogsfinsk kultur derfor har tatt mange ulike veier gjennom århundrene. Forskningen på feltet vil tjene på å ta hensyn til dette både i valg av undersøkelsesområder og i utforming av problemstillinger.

Mine forslag til nye prosjekter, som naturligvis er viktig i et forskningsprogram, burde ideelt sett bygd direkte på den foreliggende forskningen og de kunnskapshullene den etterlater. Jeg har imidlertid håndtert denne utfordringen på en litt annen måte. For det første har jeg

tillatt meg å introdusert en modell – eller et Skjema for kulturanalyse⁷³ – som kan brukes for å identifisere behov innen kulturforskning, enten den er samfunnsvitenskapelig eller humanistisk orientert. Skjemaet kan dessuten brukes til å systematisere den forskningen som allerede foreligger, for å skaffe oversikt over hvilke felter som er godt dekket, og hvilke som ikke er det. For det andre har jeg formidlet tolv nye prosjektideer, hentet stort sett fra presentasjonene på Finnskogskonferansen, som til sammen dekker problemstillinger fra en rekke ulike fagområder. Også disse ideene er relatert til Skjema for kulturanalyse, både for å illustrere skjemaets bruksmåte og potensial, og for indirekte å antyde hvordan de tematisk relaterer seg til foreliggende forskning.

I tillegg har jeg også fulgt opp innspill fra flere av deltakerne på Finnskogskonferansen, som la vekt på komparativ forskning. Ved å anlegge et sammenliknende perspektiv kan en oppnå å gjøre forskning på skogsfinsk kultur mer allment interessant. For sjøl om forekomsten av finner i Solør-Värmland for mange kan synes av ganske perifer interesse, kan den gi nye perspektiver på fenomener av både nasjonal og internasjonal interesse dersom den settes inn i en større komparativ sammenheng. Dette synspunktet konkretiserer dessuten en hypotese om at det som skjer i samfunnets periferi, har krav på minst like stor interesse som det som foregår i sentrum. Årsaken til dette er at utviklinga i periferien ikke bare speiler, men forstørrer visse sentrale tendenser ved utviklinga i samfunnet som helhet. Derfor kan en for eksempel via studier av den perifere minoriteten avdekke også sentrale kjennetegn ved majoriteten.

Det komparative perspektivet i skogsfinsk forskning kan realiseres på minst to måter. For det første kan det sammenlikne skogfinnernes akkultureringsforløp over tid med andre innvandrergupper av finsk opphav i Norge, ikke minst kvenene, men også med tornedalsfinnene i Sverige, eller til og med Sverige-finnene og andre nye minoritetsgrupper. For det andre kan en sammenlikne skogfinnernes erfaringer i akkultureringen med to andre befolkningsgrupper som er lokalisert i det samme geografiske området, nemlig urbefolkningsgruppa sørsamer og den nasjonale minoriteten romani. Jeg har vist at en sammenlikning med samene kan bidra til å kaste viktig lys over hvordan vitenskapen i stor grad risikerer å misforstå minoritetene og deres livsformer ved å tolke dem i perspektiver som er basert på majoritetskulturen. Et annet åpenbart tema

⁷³ Skjema for kulturanalyse er trykt som vedlegg bakerst i rapporten

for sammenlikning av disse gruppene er den assimileringspolitikken som er blitt ført, fordi sentralmyndighetene har behandlet dem ganske forskjellig. En slik sammenlikning kan derfor kaste lys både over de mer grunnleggende mentalitetene i den norsk-etniske befolkningen, de generelle prosessene som har vært i virksomhet, og særegne kjennetegn ved de to minoritetsgruppene. Både det første og andre momentet vil derfor kunne være av betydning for den aktuelle IMER-forskningen på urbane minoriteter.

Litteratur

al-Kubaisi: Walid: Antihumanismen i den norske poesien. *Dag og Tid* nr. 37, laurdag 13. september 2003

Anderson, Benedict: *Imagined communities*. Reflections on the origin and spread of nationalism. Rev. and extended ed. London: Verso 1991. Norsk utgave, Anderson, Benedict: *Forestilte fellesskap: refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning*. Oslo: Spartacus 1996.

Berg Eriksen, Trond: *Budbringerens overtak*. Oslo: Universitetsforlaget 1987.

Berg, B. og T.O. Engen (red): Kulturpedagogikk og didaktikk. *Rapport fra Nordisk förening för pedagogisk forsknings symposium på Hamar 14.-16. november 1985*. Pedagogisk forum/NFPPF 1986.

Berggren, B.: *Da kulturen kom til Norge*. Oslo: Aschehoug 1989

Bladh, G. (1995). *Finnskogens landskap och människor under fyra sekler - en studie av samhälle och natur i förändring*. Göteborg.

Bladh, G. (2000) Savolaxare i rörelse på bägge sidor Bottenviken. Ymer 2000.

Bladh, Gabriel: Kulturella förändringsprocesser på Finnskogen – exempel från Värmland-Solör. Foredrag på konferansen om *Kulturell identitet og regional utvikling*, Høgskolen i Hedmark, Hamar 09.01.2002, trykt i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002a.

Bladh, Gabriel: Forskning om skogsfinnar och finnskogar i Skandinavien. Foredrag på konferansen om *Kulturell identitet og regional utvikling*, Høgskolen i Hedmark, Hamar 09.01.2002, i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002b.

Brenden, Randi: Åsta Holth og den skogsfinnske kulturen. Foredrag på nordisk forskningskonferanse på Hamar 11.januar 2002, trykt i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002.

Broberg, R. (1988) *Finsk invandring till mellersta Skandinavien. Karlstad. Finsk invandring till mellersta Sverige*, Karlstad 1988, kartbilag s.154

Brox, Ottar: Bureising, periferivekst og forholdet mellom samfunnsklassene. Foredrag på konferansen om *Kulturell identitet og regional utvikling*, Høgskolen i Hedmark, Hamar 09.01.2002. Trykt i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002.

Eles, Håkan (red): *Skogsfinnarna och Finnskogen*. Karlstad: Värmlands museum, 1995, Forskningsrapport, Högskolan i Karlstad. Samhällsvetenskap: 95:21, Torsby finnkulturcentrums skrifter, 1401-1735: 69-82.

Enerstvedt, R.: *Menneske som virksomhet*. Oslo: Tiden 1982.

Engen, T. O. (1989) Dobbeltkvalifisering og kultursammenlikning : utkast til en oppdragelses- læreplan- og planleggingsmodell, Vallset: Oplandske bokforlag.

Engen, T. O. (1995) 'Integrering og likeverdig deltakelse? Et kritisk blikk på Stortingsmelding nr 29.' *Norsk pedagogisk tidsskrift* 79, 6: 319-324.

Eriksen, Thomas Hylland: *Ethnicity and nationalism*. 2nd edition. London: Pluto Press.

Eskeland, T.: *Fra Diggasborrå til Diggasbekken. Finske stedsnavn på de norske finnskogene*. Upubl. avhandling, Institutt for østeuropeiske og orientalske studier, Universitetet i Oslo 1994

Fulsås, Narve: *Historie og nasjon. Ernst Sars og striden om norsk kultur*. Det Blå Bibliotek, Universitetsforlaget, Oslo 1999.

Gabaccia, Donna R. 2002: «The Multicultural History of Nations». In *Multiethnica*, Meddelande från Centrum för multi-etnisk forskning, Uppsala Universitet nr. 28 Juni 2002: 3-9.

Gjefsen, Truls: *Peter Christen Asbjørnsen – diger og folkesæl*. Oslo: Andresen & Butenschøn 2001

Godö, H. (1975) *Grue Finnskog: Etniske aspekter ved sosio-økonomisk utvikling*. Upubl hovedoppgave i etnografi, Universitet i Oslo.

Gothe, R. (1942) *Hasselafinnar*. Stockholm

Gothe, R. (1945) *Medelpads finnmarker*. Stockholm

Gothe, R. (1950) Orsafinnarna. I Boethius, J. (red) *Orsa, en sockenbeskrivning vol. 1*, Stockholm. Faksimilutgåvor utkom 1988-93

Gottlund, C-A. (1984) *Dagbok öfver dess resor på Finnskogarne i Dalarne, Helsingland, Vestmanland och Vermland år 1817*. Dalarnas museum.

Gottlund, C-A. (1986) *Dagbok över mina vandringar på Wermelands och Solörs finnskogar 1821*. Gruetunets museum 1986.

Gotaas, Thor: *Holdninger til tatere sett i historisk perspektiv*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo. Oslo 1993.

Gotaas, Thor: *Tatere i norsk folketradisjon*. Espaa: Lokalhistorisk forlag, 1999.

Gotaas, Thor: *Taterne: livskampen og eventyret*. Oslo: Andresen & Butenschøn, 2000,

Halberg, Paul Tage: *Bjelker i bygde-Norge. Skogeierorganisasjonen og skogbruksnæringen 1894-1994 med fokus på Glomma-vassdraget*. Elverum: Glommen skogeierforening, 1999.

Halberg, Paul Tage: *Den stolte sliter. Skog- og landarbeiderne 1900 til 1990: en kamp for likeverd*. Oslo: Fellesforbundet, Seksjon skog og land, 1993.

Hannerz, U., R. Liljeström og O. Löfgren: *Kultur och medvetande*. Stockholm.: Akademilitteratur 1982.

Harck, Sten 2000: *Nationale mindretal i europæisk perspektiv: en analyse af Europarådets Rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal*. Avhandling (Ph.D.). Københavns universitet, 2000. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.

Heikenheimo, I. (1933): Kaarle Aksel Gottlund. Elämä ja toiminta I. Porvoo.

Herou, Lars-Olof: *Svedjefinsk bibliografi* (CD-ROM) Mitthögskolan i samarbete med FINNSAM. 1997.

Hodne, Bjarne 1994: *Norsk nasjonalkultur: en kulturpolitisk oversikt*. Oslo: Universitetsforlaget.

Huovinen, S. (red): *Värmlandsfinnar. Om Finnskogens historia och kultur*. Kulturfonden för Sverige och Finland. Stockholm 1986.

Hvinden, Bjørn (red.): *Romanifolket og det norske samfunnet*. Fagbokforlaget 2000.

Hvinden, Bjørn 2001: *Storsamfunn og minoritet. Sammendrag av resultatene fra delprogram om romanifolket (taterne) og det norske samfunnet*. Oslo: Norges forskningsråd 2001.

Hyltenstam, Kenneth: Språks sociopolitiska dynamik – med eksempel på globala trender från det svenska minoritetsspråkslandskapet, i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002:49-67.

Hämäläinen, A. (1945) *Bostads- och byggnadsskick hos skogsfinnarna i Mellan-Skandinavien*. Stockholm.

Iversen, R.: *Finsk på norsk grunn*. Trondheim 1959.

Jenssen, Atle Lien: Skogsfinsk musikk – noen momenter fra et kontinuerlig arbeide med tradisjonsdokumentasjon og kulturformidling på Finnskogen i Hedmark og Värmland i perioden fra 1982 og fram til i dag. i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002.

Jonsson, I.: *Finsk kolonisation och bebyggelseexpansion i Norrland: Migrationen mellan Sverige och Finland*. Nordisk utredningsserie 14. Stockholm. 1970.

Jonsson, I.: Finnkolonisationen - Norrland under 1600-talet. I Layton, I. (red): *Då, nu och sedan. Geografiska uppsatser till minnet av Ingvar Jonsson*. 1995

Jonsson, P.: *Finntorparna i Mången*. Jord, människor och rättsuppfattning i förproletär bergslagsmiljö. Landskrona 1989.

Kaldal, Ingar: Kvinnlig og mannlig i skogsbygd, i *Rapport fra planleggingsseminaret på Tryslingen Turistsenter 17. – 19.09.1998*. Prosjektet felles skogshistorie Dalarna – Värmland – Hedmark. Museumssenteret i Trysil / Engerdal 1999.

Keyland, N. (1954) *Folkliv i Värmlands finnmarker*. Stockholm. Torsby Finnkulturcentrum (2000) *Finnskogens bebyggelsehistoriska arv*. Torsby.

Kjeldstadli, Knut 2002: *Norsk innvandringshistorie. Har folk før i tida opprettholdt seg som egne etniske grupper?* Foredrag på konferansen om *Kulturell identitet og regional utvikling*, Høgskolen i Hedmark, Hamar 09.01. 2002.

Klausen, Arne Martin: *Kultur : variasjon og sammenheng*. Oslo: Gyldendals studiefakler 1970.

Kulbrandstad, Lars Anders: *Skjønnlitteratur som vindu – Åsta Holths finnskogstrilogi lest med sosiolingvistiske briller*, trykt i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002.

Lied, Sidsel 2003: *Elever i møte med fortellinger fra ulike religioner og livssyn*. Report nr. 1 -2003 Høgskolen i Hedmark. Hamar: Høgskolen i Hedmark/Norges Forskningsråd.

Liljeström, Rita: *Kultur och arbete*. Stockholm: Liber 1979

Lunden, Kåre: *Norsk grålysing. Norsk nasjonalisme 1770-1814 på allmenn bakgrunn*. Oslo: Samlaget 1992.

Montelius, S.: *Säfsnäsbrukens arbetskraft och försörjning 1600-1865*. Uppsala 1962.

Mägiste, J.: *Värmlandsfinska ortnamn*. Helsingfors 1966-73.

Mörtberg, M.: *Björnfest och jaktmagi hos värmlandsfinnarna*. Svenska kulturbilder, ny följd 6, Stockholm 1936.

Nergård, Jens-Ivar 2002: *Andres kontekster og egne*. I: Engen, Tor Ola (ed.): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark, pp. 133-149.

Nergård, Jens-Ivar: En annen historie. I Nergård, Jens-Ivar og Sigmund Nesset: *Det gjenstridige. Edmund Edvardsen 60 år*. Vallset: Oplandske Bokforlag 2003:15-22.

Nesholen, B. (2001) Byggnadsskikk. I *Finnsam, Det Skogfinska kulturarvet*.

Nesholen, Birger: *Byggeskikken på Finnskogen*. Grue 1992.

Nesholen, Birger: Skogfinsk kultur i Norden – Dokumentasjonsprosjektet. Hedmark fylkeskommune. *Delrapport for prosjektet «Skogfinsk kultur i Norden»* Hamar: Hedmarkfylkeskommune 2000.

Niemi, Einar 2002: «Forskning om kvenene: Politikk og vitenskap, oppdagelse og gjenoppdagelse». I Engen, Thor Ola (ed.): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark.

Rahbek Pedersen, Birgitte og Tove Skutnabb-Kangas: *God, bedre, dansk? Om indvandrerbørns integration i Danmark*. København : Børn & unge, 1983.

Salminen, V.: *Skandinavian metsäsuomalaisten runot*. Suomen kansan vanhat runot VII:5, Helsinki 1933.

Schlüter, Ragnhild: *De reisende: en glemt minoritet*. Levanger: Høgskolen i Levanger, 1990.

Schlüter, Ragnhild: *De reisende: en norsk minoritets historie og kultur*. Oslo: Ad Notam Gyldendal, 1993.

Seip, Anne-Lise: «*Nasjonen bygges 1830- 1870*». *Aschehougs Norgeshistorie bind 8*. Oslo: Aschehoug 1997

Skirbekk, Sigrud 2001: «Nasjonalisme og globalisering.» *Syn og Segn*, 4, 16-23.

Skirbekk, Sigurd 1998: «Nasjonalismen - studieobjekt og skjellsord.» *Nytt norsk tidsskrift*, 3, 244-256.

Skirbekk, Sigurd 1998: «Kva forstår vi med eit fleikulturelt samfunn?» *Syn og segn*, 4, 296-313.

Slagstad, Rune 1998: *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax.

Snellman, Hanna: Flottning i Kemiälven. I: *Rapport fra planleggingsseminaret på Tryslingen Turistsenter 17. – 19.09.1998. Prosjektet felles skogshistorie Dalarna – Värmland – Hedmark. Museums-senteret i Trysil / Engerdal 1999.*

Statens offentliga utredningar 1997:192. Steg mot en minoritetspolitikk. Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk. Betänkande av Minoritetsspråkkommittén. Stockholm: Fritzes 1997.

Storaas, Randi: *Å velja fortid – å skapa framtid : bunad som uttrykk for motkulturell verksemd.* Hovedoppgave i etnologi - Universitetet i Bergen, 1985 I.

Storås, Torstein: Frå jakt til jordbruk til elgbruk? trykt i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling.* Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002.

Ström, E. T.: *Hällefors och Grythytte bergslag från 1640 till omkring 1700.* Göteborg 1956.

Syversen, Eva-Marie: Regional litteratur. *Konferansebidrag på konferansen om Kulturell identitet og regional utvikling,* Høgskolen i Hedmark, Hamar 09.01.2002. Trykt i Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002.*

Sætervadet, Steinar: «Yrkesliv og samfunnsutvikling». Foredrag på seminaret «Renessanse for gamlepolsen – hva forstår vi med folkemusikk?» Glomdalsmuseet lørdag 25. og søndag 26. januar 2003.

Sørensen, Øystein: *Kampen om Norges sjel: Norsk idéhistorie Bind III.* (Redaktører Trond Berg Eriksen, Øystein Sørensen). Oslo: Aschehoug, 2001:379-407.

Talve, I. : Drag ur finnbygdens næringsliv. I *Värmland Förr och Nu*, 1953,

Talve, I.: Skogsfinnarna och Finlands folkkultur. I Huovinen, S. (red), *Värmlandsfinnar*, Stockholm 1986.

Talve, I.: Bastu och torkhus i Nordeuropa. Turku 1960, Talve, I.: *Den nordosteuropiska rian.* Turku 1961.

Tarkiainen, K.: *Finnarnas historia i Sverige 1.* Stockholm 1990).

Tarkiainen, Kari: *Finnarnas historia i Sverige*. Nordiska museets handlingar. Stockholm: Nordiska museet 1990-1996. (Tarkiainen, K. *Finnarnas historia i Sverige 2*. Helsingfors 1993).

Tvengsberg, Per Martin: Svedjebruk/åkerbruk i interaktion. Håkan Eles (red): *Skogsfinnarna och Finnskogen*. Karlstad: Värmlands museum, 1995. Forskningsrapport / Högskolan i Karlstad. *Samhällsvetenskap*:95:21, Torsby finnkulturcentrums skrifter, 61-67, 4- 5, 152

Vannevik, Arne: Finnskogslitteraturen – en presentation i *Finnkultur*, 2, 2002, årg.26:20-33 utgitt av Solør-Värmland Finnkulturforening (henvendelse Finnkultur, Brunnsdalsvägen 5, 685 33 Torsby).

Virtaranta, P.: Utforskningen av språk och traditioner i mellersta Skandinaviens finnskogar. I: Huovinen, S. (red), *Värmlandsfinnar*. Stockholm 1986.

Wedin, Maud: *Rapport från förprosjektet «Skogfinsk kultur i Norden»* på uppdrag av Hedmark fylkeskommune. Hamar: Hedmark fylkeskommune 2000.

Wedin, Maud: Dokumentation och källor i skogfinsk forskning. I: Engen, T.O. (red): *Kulturell identitet og regional utvikling*. Rapport fra en forskningskonferanse. Hamar: Høgskolen i Hedmark 2002

Østberg, K.: *Finnskogene i Norge*. Grue 1978.

Østerud, Øyvind: *Globaliseringen og nasjonalstaten*. Oslo: Ad notam Gyldendal 1999, i Sørensen, Øystein. *Kampen om Norges sjel*. Oslo: Aschehoug 2001.

Østerud, Øyvind: *Hva er nasjonalisme?* Det Blå bibliotek. Oslo: Universitetsforlaget 1994, Østerud, Øyvind: *Democracy Between National Government and Supranationality – A Concise Exposition*, I *Arena særtrykk* 96/2. (Særtrykk fra Øystein Sørensen (Ed.) *Nationalism in Small European Nations*. KULT, NO 47, 1996a, Oslo)

Østerud, Øyvind: *Norwegian Nationalism in a European Context*. *Arena særtrykk* 96/2. (Særtrykk fra Øystein Sørensen (Ed.) *Nationalism in Small European Nations*. KULT, NO 47, 1996b, Oslo).

Vedlegg

Vedlegg 1

Prosjektet ”Skogsfinsk kultur i Norden” – videre framdrift

Vedlegg:

- Forprosjektrapport med delrapport dokumentasjon
- Saksutredning og vedtak

Det har på bakgrunn av forprosjekt og vedtak om ”Skogsfinsk kultur i Norden” vært muntlig kontakt mellom Hedmark fylkeskommune og Høyskolen i Hedmark om å starte opp et samarbeid om skogsfinsk kultur og forskning der en ønsker kontakt med Universitetet i Karlstad om et mulig samarbeid.

Fylkeskulturpolitikerne har vedtatt en satsing på tre tema innen skogsfinsk kultur: forskning, dokumentasjon og skolesamarbeid.. Ca 850.000 kr gjenstår av den bevilgede millionen etter vårens forprosjekt. Det er foreløpig ikke tatt stilling til ressursfordelingen mellom de tre temaene, men politikerne har signalisert at de ønsker å legge stor vekt på forskningsdelen.

De tre temaene har klare og potensielle sammenhenger seg imellom som må ivaretas i hovedprosjektfasen. Foreløpig ser det ut til at fylkeskommunen ønsker å organisere temaene som tre delprosjekter med en felles styringsgruppe.

Fylkeskommunen har hatt kontakt med Thor Ola Engen, Gabriel Bladh og Maud Wedin om et mulig samarbeid om prosjektet videre. Det er et mål å få til et felles møte i Hamar i november.

Den beste måten å komme videre med temaet forskning er etter vår mening å få i stand en forskningskonferanse som belyser situasjonen innen skogsfinsk forskning i Norden og plasserer Norge i det nordiske bildet. Det er også aktuelt å dra opp grenseregionale problemstillinger.

Videre må det drøftes hva behovene i dag er og hva som kan gjøres for å videreutvikle interessen for skogsfinsk kultur på akademisk nivå.

Den 24.10.00 har Norges forskningsråd satt frist for å søke om ressurser til seminar/forprosjekt for forskning finansiert over posten for kvenforskning som de mener er aktuell. Jeg har også fått signaler fra miljøet ved Universitetet i Tromsø (Einar Niemi) om at en der vil se på en konferanse om skogsfinsk forskning som kjærkommen og interessant.

Siden denne fristen er så nær forestående ser jeg det som naturlig at Hedmark fylkeskommune lager et forslag til søknad som kan drøftes med HiH og UiK. En akademisk institusjon må stå som hovedansvarlig og det spiller ingen rolle for forskningsrådet om den ligger i Sverige eller Norge. De poengterer at norske problemstillinger må være godt dekket i programmet på konferansen.

Det vi konkret ønsker, er altså at HiH og UiK er interessert i å ”dra” et samarbeid om forskningstemaet under prosjektittelen ”Skogsfinsk kultur i Norden”. I første omgang bør det arrangeres en forskningskonferanse.

Fylkeskommunen har som mål at saken blir håndtert slik at det blir søkt om interreg-midler til det videre samarbeide. Videre har Kommunal- og regionaldepartementet og Riksantikvaren ønsket oss velkommen med søknader.

Dette notatet er forfattet etter avtale med Arne Amlien over telefon i dag. Jeg håper det et tilstrekkelig grunnlag for å starte en dialog mellom institusjonene.

Kari Nilssen

Vedlegg 2

Norges Forskningsråd

Kultur og samfunn

Postboks 2007 St Hanshaugen

0131 OSLO

SØKNAD FORSKNINGSMIDLER

1. Prosjekttittel:

”Skogsfinsk kultur i Norden – forprosjekt om forskning.”
--

2. Søker:

Prosjektansvarlig institusjon:

Prosjektleder:

3. Prosjektets hovedmål og delmål:

Hovedmål:

Prosjektets overgripende målsetting er å utvikle forskningen om den skogsfinske kulturen i Norge, i samarbeid med Sverige og Finland. Det er nødvendig å initiere og drive forskningsprosjekt med hensikt om å få et samlet bilde av den skogsfinske kulturens utvikling i Norden. Til dette bør det utvikles et langsiktig forskningsprogram.

Skogsfinsk kultur i Skandinavia er innen flere områder en reliktkultur med østlig finsk-ugrisk opphav, og var Europas siste svedjebrukende kultur. De østlige kulturspor i norsk og skandinavisk kultur har vært lite påaktet. Samisk og i senere tid kvensk kulturhistorie har fått oppmerksomhet på akademisk nivå. Det er sterkt behov for å komplettere kunnskapen om de østlige kulturelementene gjennom å forske på den skogsfinske kulturarven mens det ennå er tid. Gruppens status som nasjonal minoritet blir et forsterkende argument. Økt fokus på og kunnskap om finnekultur vil bidra til å gi ikke minst Finnskogregionen et identitetsmessig løft som kan være grunnlag for egen samfunns- og næringsutvikling.

Delmål:

Delmål er å fremme samarbeidet mellom forskningskrefter både i de enkelte fagområdene og med tverrfaglig siktemål. Til dette er det nødvendig å samle aktuelle aktører og institusjoner til seminarvirksomhet.

Forprosjektet har som arbeidsmål å arrangere en mindre kartleggings- og samråingskonferanse tidlig i 2001 og å planlegge en større nordisk konferanse i løpet av 2001.

4. Prosjektbeskrivelse/sammendrag

Forskningsprosjektet ledes av Høgskolen i Hedmark ved Thor Ola Engen i samarbeid med Hedmark fylkeskommune. Prosjektet kommer til å samarbeide med Universitetet i Karlstad og det kan bli aktuelt å utforme et felles prosjekt med finansiering fra EU fonds.

I en arbeidskonferanse tidlig på nyåret skal presentasjoner av innlegg fra aktuelle forskere og fagpersoner gi oversikt over situasjonen for skogsfinsk forskning. Det blir lagt vekt på å hente erfaringer fra kvensk forskning, og å belyse relasjonen mellom den akademiske forskningen og det ikke-akademiske fagmiljøet.

Arbeidskonferansen skal gi deltakerne mulighet til å utveksle meninger om hva som bør satses på videre for skogsfinsk forskning og legge grunnlaget for planlegging av en større nordisk konferanse.

Etter arbeidskonferansen skal en gruppe under ledelse av høyskolen i Hedmark i samarbeid med Universitetet i Karlstad utvikle tankene om et forskningsprogram med norske og nordiske elementer. Dette arbeidet vil kunne ut i en større nordisk konferanse i løpet av året.

I forprosjektsøknaden inngår kostnader knyttet til perioden fram til den store nordiske konferansen. Det vil si planlegging, forarbeide og arbeidskonferanse i februar.

Universitetet i Karlstad representeres av phil. Dr. Gabriel Bladh, som også er knyttet til Universitetet i Joensuu i Finland. Vi har vært i kontakt med Universitetet i Tromsø, bl.a. ved professor Einar Niemi, som har uttalt seg støttende til ideen om et seminar for skogsfinsk forskning. Vår prosjektleder Maud Wedin doktorerer ved Universitetet i Trondheim under professor Michael Jones som også har en positiv innstilling.

5. Plassering i forskningsrådet

Område: Kultur og samfunn, satsingen mot kvensk forskning

6. Framdriftsplan

Hovedaktivitet:

Periode:

Planlegge arbeidsseminar November 2000 - Februar 2001

Arbeidsseminar Februar 2001

Planlegging nordisk seminar Mars 2001 – høsten 2001

7. Kostnadsplan

Prosjektledelse 3 mndr.: kr 123.000

Seminar:

 Forberedelse av innlegg

 (5 pers. x 1 ukes arbeid x 9.000 kr) kr 45.000

 Dekke tapt arbeidsfortjeneste for ikke

 vitenskaplige deltakere (7 pers.) kr 8.000

 Møtested, overnatting m.m. (20 pers.) kr 20.000

 Reisekostnader (min. 4 pers fra Tromsø

 + deltakere fra Sør-Norge og Sverige) kr 34.000

Driftskostnader planleggingsarbeid,

 møtevirksomhet m.m.: kr 10.000

Forprosjektrapport: kr 30.000

Til sammen: kr 270.000

8.

<u>Finansieringsplan</u>		
Hedmark fylkeskommune:	kr	90.000
Høyskolen i Hedmark:	kr	90.000
Forskningsrådet:	kr	90.000
<hr/>		
Totalsum:	kr	270.000

10. Søkes Norges Forskningsråd
 Kr. 90.000 for år 2001.

(Hopper over punkt 11 og 12 i skjemaet. Dersom Universitetet i Karlstad kommer aktivt og formelt inn må finansieringsfordelingen endret slik at de blir med, arbeidet med Gabriel Bladhs rapport kan tas inn som ekstra kostnad og pkt. 12 fylles ut.)

13. Formidling

Forprosjektrapport bør lages og trykkes.

14. Vedleggsoversikt

- kapittel 5 (s. 33 – 44) om dokumentasjon og forskning i Hedmark fylkeskommunes forprosjektrapport
- forprosjektets rapporter i sin helhet
- saksutredning og vedtak i Hedmarks hovedutvalg for kultur, oppvekst og miljø den 06.09.00
- bekreftelse fra Hedmark fylkeskommune samarbeidsprosjekt mellom fylkeskommunen og Høyskolen i Hedmark

15. Underskrifter (HiH)

Vedlegg 3

Program Mattila 3. – 4. mai 2001

Arbeidsseminar om forskning på og om Finnskogen og dens folk

3. mai

12.00 – 13.00	Lunsj
13.00 - 13.30	Finnskogprosjektet historikk v/Thor Ola
13.30 – 15.30	Forskning på Finnskogen v/ Gabriel Bladh
15.30 - 16.00	Kaffe
16.00 - 17.00	Kommentarer og spørsmål til Gabriels innlegg
17.00 – 19.00	Ny forskning på Finnskogen idédugnad i tvungne grupper
20.00 -	Middag

4. mai

09.00 - 10.00	Prioriterte forskningstema for Innlandet og KAU (grupper)
10.30 - 12.00	Oppsummering i plenum
12.00	Lunsj og avreise.

Vedlegg 4

Kulturell identitet og regional utvikling

En nordisk forskningskonferanse i Hedmark den 9. – 11. januar 2002

Program:

Onsdag den 9. januar

11.00 – 12.00	Ankomst, registrering, kaffe?
12.00 - 12.30	Åpning av konferansen v/fylkesordfører Siri Austeng og rektor Arne Amlien, kunstnerisk Atle Lien Jensen
12.30 – 13.30	Knut Kjeldstadli: ”Norsk innvandringshistorie. Har innvandrere før i tid opprettholdt seg som egne etniske grupper?”
13.30 - 14.30	Regional identities in a mobile world. Professor Anssi Paasi
14.30 – 15.00	Kaffe
15.00 - 16.00	Minoritetsforskning och minoritetsspråksforskning – vad kan den betyda for berörda minoriteter? Professor Kenneth Hyltenstam
16.00 - 17.00	Forskning om skogsfinnarna i Skandinavien. Universitetslektor Gabriel Bladh
17.15 – 18.15	Bureising, periferivekst og forholdet mellom samfunnsklassene. Professor Ottar Brox
20.00	Middag

Torsdag den 10. januar

- 09.00 - 10.00 Forskning om kvenene: Politikk og vitenskap, oppdagelse og gjenoppdagelse. Professor Einar Niemi
- 10.00 – 11.00 Metodiske utfordringer ved kulturforskning. Professor Jens-Ivar Nergård
- 11.00 - 12.00 Dokumentasjon og kilder i skogsfinsk forskning. Doktorand Maud Wedin
- 12.00 – 13.00 Utmarksressurser og næringsutvikling. 1.amanuensis Torstein Storaas.
- 13.00 – 14.00 Lunsj

14.00 Parallele sesjoner: sesjon A

14.30 – 15.00 Innledning ved Gabriel Bladh

15.00 – 15.30 Anna-Riita Lindgren: Finsk, kvensk og meänkieli i Norge

15.30 – 16.00 Lars Anders Kulbrandstad: Språkskifte og språkdød – revitalisering og gjenoppliving

16.00 – 16.30 Håvard Teigen: Språk som basis for kulturell og regional identitet. Nynorsk som døme.

16.30 – 17.00 Kaffe

17.00 - 17.30 Atle Lien Jenssen: Skogfinsk musikk – noen momenter...

17.30 - 18.00

Parallele sesjoner: sesjon B

14.30 – 15.00 Innledning ved Tor Selstad

15.00 – 15.30 Wiebke Hartman: Rovdyrkonflikten i sosialantropologisk/sosialpsykologisk perspektiv

15.30 – 16.00 Sæbjørn Forberg: Forvaltning av reinheimen og lokal kulturell identitet

16.00 – 16.30 Roel Puijk: Ungdom og nye medier

16.30 – 17.00 Kaffe

17.00 – 17.30 Sidsel Lied: Elever i dialog med religionenes og livssynenes fortellinger slik det kommer fram i deres verbale og visuelle uttrykk"

17.30- 18.00 Sune Åkerman: Hur identifierar men läningar?

18.00 Sinikka Langeland: Finnskogsprogram

20.00 Middag

Fredag den 11. januar

9.00 – 9.30: Randi Brenden: Åsta Holth og den skogsfinske kulturen

9.30 – 10.00: Tuula Eskeland: Stedsnavn og identitet

10.00 – 10.30: Kaffe / gruppediskusjon

10.30: 12.00: Paneldebatt/plenum: Aktuelle temaer og problemstillinger for et forskningsprogram med basis i den skogsfinske kulturen og Finnskogen

10.00 – 12.00: Kaffe / spesielsesjon om et flerkulturelt senter i Hedmark

Leder og innleder Mostafa Pourbayat, Hedmark fylkeskommune

<p>... å forstå livet/døden/tilværelsen (nivå 4)</p>	<p>Religion Livssyn, ideologi Moral, verdier, holdninger</p> <p>Vitenskap Naturfag og samfunnsfag Moral, verdier og holdninger</p> <p>Kunst Forming, musikk, bevegelse, dans drama, litteratur. Moral, verdier, holdninger</p> <p>Massekommunikasjon</p> <p>Merkedager Tradisjoner og skikker</p> <p>Fritid</p>			<p>Religiøs litteratur Livssynslitteratur</p> <p>Faglitteratur/sakprosa</p> <p>Skjønnlitteratur/ litterært språk Billedspråk</p> <p>Trivial litteratur/ journalistikk</p> <p>Ordtak, myter, legender, eventyr</p>
--	--	--	--	---

Kulturvariasjon;

Finkultur

kulturindustri

folkekultur

Instrumentelt

erkjennelsesmessig

Erkjennelsesmessig instrumentelt

Copyright: Thor Ola Engen

* Skjemaet er bygget på en modell utviklet av Arne Martin Klausen i boka «Kulturvariasjon og sammenheng». Gyldendals studieforlaget. Oslo 1970.

Skjema for kulturanalyse

Skjema for kulturanalyse*

Barnehage
 Avdeling
 Dato

Universelle behov for ...	Behovs-tilfredsstillelse gjennom ...	Den lokale kulturen i lys av rikskulturen (Rikskulturen i lys av lokalkulturen) Før – nå – senere Her – der	Språk og begreper Her – der Før – nå – senere Nedenfra og opp: Ordforråd Begrepsmening og betydning på ulike kulturområder Ovenfra og ned Litteratur, tekster, sanger o.l. i tilknytning til ulike kulturområder
... engergi til å oppretteholde livet (nivå 1)	<p>Natur og ressurser Natursyn</p> <p>Nærings- og yrkesliv Teknologi – redskaper</p> <p>Sosiale klasser Økonomi, penger,</p> <p>Merkedager</p> <p>Fritid i tilknytning til arbeidsliv og natur</p>		
... å føre livet videre (nivå 2)	<p>Sosial organisasjon Sosiale institusjoner</p> <p>Familie og slektskap Navn</p> <p>Bomiljø og innredning</p> <p>Mat, klær</p> <p>Omgangs- og samværsformer Høflighet, sed, skikk og bruk</p> <p>Sosiale roller Normer og forventninger</p> <p>Utdanning</p> <p>Omsorg for eldre sjuke, barn, dyr</p> <p>Helse</p> <p>Kommunikasjon</p> <p>Merkedager</p> <p>Organisert fritid</p>		
... å beskytte livet (nivå 3)	<p>Politisk organisasjon Politiske institusjoner</p> <p>Demokrati og folkestyre Styring og ledelse Makt</p> <p>Velferdsstaten</p> <p>Krig – fred Vold – ikke vold U-hjelp</p> <p>Lover, regler, normer Tradisjonell visdom Trafikkregler</p> <p>Kommunen og staten</p> <p>Politi og rettsvesen Straff</p> <p>Merkedager Tradisjon</p> <p>Fysisk fostring Idrett</p>		